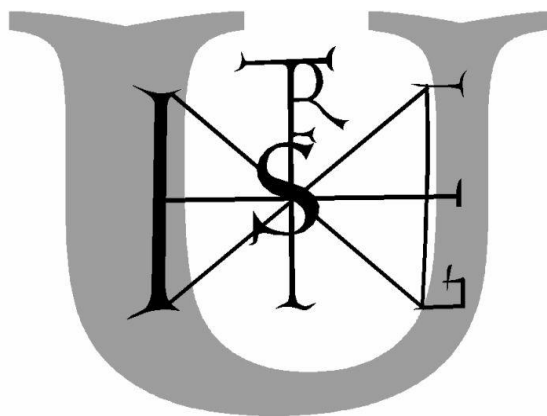

Doktori (PhD) értekezés

Keszthelyi Krisztián

Gödöllő

2020

SZENT ISTVÁN EGYETEM

Vidékfejlesztési támogatások hatékonyságának vizsgálata Magyarországon

Keszthelyi Krisztián

Gödöllő

2020

A doktori iskola

megnevezése: Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola

tudományága: Regionális tudományok

Titkár: Dr. Tóth Tamás

egyetemi tanár, PhD

Szent István Egyetem

Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar,

Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet

Témavezető: Dr. Tóth Tamás

egyetemi tanár, PhD

Szent István Egyetem

Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar,

Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet

.....
A titkár jóváhagyása

.....
A témavezető jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	1
JELÖLÉSEK, RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE.....	3
ÁBRAJEGYZÉK	5
TÁBLÁZATJEGYZÉK	6
BEVEZETÉS	7
1. IRODALMI ÁTTEKINTÉS.....	11
1.1. Támogatáspolitikai alapvetések.....	11
1.2. Az agrárpolitika eszközszerkezete	14
1.3. A mezőgazdaság állami támogatásának elvi kérdései.....	15
1.4. Pályázati rendszerek	17
1.5. Pályázati rendszerek alapvető működése	20
1.6. Pályázati rendszerek társadalmi haszna és kockázata	21
1.7. Közvetlen és beruházási támogatások közgazdasági hatásai, hullámszerű támogatás 23	
1.8. A támogatás elszivárgás jelentősége	28
1.9. Az EU csatlakozás előtti hazai mezőgazdasági támogatási rendszerek történeti áttekintése	30
1.10. A hazai mezőgazdasági támogatások formái az 1990-es években	31
1.11. Közös Agrárpolitika	34
1.12. Közös Agrárpolitika második pillére, vidékfejlesztés súlya, szerepe	37
1.13. Az egyes hazai agrárprogramozási időszakok áttekintése.....	44
1.14. EMVA finanszírozás alakulása a csatlakozástól	49
1.15. Az állattenyésztés jelentősége és az ágazat korszerűsítése	53
2. ANYAG ÉS MÓDSZER.....	58
2.1. A kutatás módszertana.....	58
2.2. Az adatbázisok.....	58
2.3. Leíró statisztikai módszerek	66
2.4. Logisztikus regresszió (kétféle változó)	67
2.5. Boxplot diagram	68
2.6. Korreláció analízis	69
2.7. Térinformatika eszköztára a területi kutatásokban (QGIS).....	70

2.8.	Félig strukturált mélyinterjúk pályázat írókkal és nyertes pályázókkal, valamint terepkutatás.....	71
3.	EREDMÉNYEK.....	72
3.1.	Pályázati rendszerek értékelése, hatásvizsgálatok.....	72
3.1.1.	Nem megfelelő értékelés kockázatai.....	72
3.1.2.	Pontozási szempontok értelmezése	73
3.1.3.	Üzleti és pénzügyi terv szempontok.....	75
3.1.4.	Egyéb lényeges, de nem értékelt szempontok.....	75
3.1.5.	A pontozási rendszerek során elkövetett leggyakoribb hibák.....	77
3.1.6.	Jó vagy jobb megoldások a bírálati rendszerekben	78
3.1.7.	A dinamikus értékelési rendszer	81
3.1.8.	A pontozási rendszerekkel szemben támasztott követelmények.....	81
3.2.	Támogatási és gazdálkodási adatok matematikai statisztikai vizsgálata.....	82
3.3.	Támogatási adatok és azok területi hatásainak vizsgálata.....	89
3.3.1.	Támogatási és kifizetési adatok területi eloszlása és hatásaik	90
3.3.2.	Járási hatások vizsgálata.....	103
3.4.	Új tudományos eredmények	111
4.	KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK.....	113
5.	ÖSSZEFOGLALÁS	117
6.	SUMMARY	121
7.	MELLÉKLETEK	125
M1.	Irodalomjegyzék.....	125
M2.	PM KKV eszközbeszerzés pontozása	134
M3.	A logisztikus regresszió számítás során használt mutatók korrelációs mátrixa.....	137
M4.	Mélyinterjú kérdések.....	138
	KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	139

JELÖLÉSEK, RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AEE: adózás előtti eredmény

AIK: Agrárintervenciók Központ

AKI: Agrárgazdasági Kutatóintézet, újonnan NAIK AKI

AM: Agrárminisztérium

ÁTK: Állattartó Telepek Korszerűsítése

BATEK: Baromfi Telepek Korszerűsítése

EHA: Európai Halászati Alap

EIP: hálózat, amely a mezőgazdasági szereplőket és a kutatókat kapcsolja össze az ismeretek cseréjének előmozdítása érdekében

EMGA: Európai Mezőgazdasági és Garancia Alap

EMOGA: Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalap

EMVA: Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap

ERFA: Európai Regionális Fejlesztési Alap

ESZA: Európai Szociális Alap

ETHA: Európai Tengerügyi és Halászati Alap

EUMSZ: Európai Unió működéséről szóló szerződés

EXIM: Magyar Export-Import Bank

FADN: Farm Accountancy Data Network - Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat

FVM: Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium

GATT: GATT (General Agreement of Tariffs and Trade) magyar jelentése Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény

GIS: Geographical Information System - Földrajzi Információs Rendszer

GOFR: Gabona, Olaj- és Fehérjenövények

IIER: Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszer

IMF: International Monetary Fund, Nemzetközi Valutaalap

ISPA: Instrument for Structural Policies for Pre-Accession. Az előcsatlakozási szakaszban lévő országok strukturális felzárkózását segítő eszköz. (2007-ig)

KA: Kohéziós Alap

KAÉP: Közös Agrár- és Élelmiszerpolitika

KAP (CAP): Közös Agrárpolitika (az EU mezőgazdasági támogatási rendszerének a neve)

KK: kifizetési kérelem

Közös Piac: Az Európai Gazdasági Közösség (EGK) elnevezésére használatos nem hivatalos kifejezés

LEADER: Liaison Entre Actions pour le Developement de l'Economie Rurale, Községi kezdeményezés a vidék gazdasági fejlesztése érdekében

MVH: Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

NAV: Nemzeti Adó- és Vámhivatal

NHP: Növekedési Hitelprogram

NVT: Nemzeti Vidékfejlesztési Terv

OECD: Gazdasági Együtműködési és Fejlesztési Szervezet (angolul: Organisation for Economic Co-operation and Development)

PHARE: A Phare az Európai Közösség kezdeményezése, előcsatlakozási alapja (Poland–Hungary Assistance for the Reconstruction of the Economy)

QGIS: Térinformatikai program

SAPS: Egységes területalapú támogatás (Single Area Payment Scheme)

SAPARD: Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development, egy különleges/speciális segélyprogram a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés számára

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences, a társadalomtudományok számára kifejlesztett statisztikai programcsomag

STÉ: standard termelési érték

TeIR: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer

TK: támogatási kérelem

TSZ: Termelő Szövetkezet

ÚMVP: Új Magyarország Vidékfejlesztési Program

VP: Vidékfejlesztési Program

WTO: Kereskedelmi Világszervezet (angolul World Trade Organization)

ÁBRAJEGYZÉK

1.	ábra Az állami támogatások lehetséges formái, pénzáramlások az állam szemszögéből.	13
2.	ábra: A vidékfejlesztési program források megoszlása 2014-2020	48
3.	ábra: Magyarország uniós éves tagállami befizetéseinek és évente kapott támogatásainak alakulása 2004-2014 között.....	51
4.	ábra: Az ÚMVP fejlesztési források megoszlása és az éves lekötések	53
5.	ábra: Boxplot diagram felépítése	69
6.	ábra: A tőke ellátottsági mutató szóródása a támogatási kérelmek szerinti sikeres és sikertelen cégek esetében	88
7.	ábra: A vizsgált öt év alatt igényelt és ki is fizetett fejlesztési támogatások sikeresség szerinti megyei eloszlása.....	91
8.	ábra: Mezőgazdasági tárgyi eszközök összértéke üzemenként és megyénként, 2010-es és 2015-ös években (eFt).....	92
9.	ábra: Tárgyi eszközök részletezve, 2010, 2015 (eFt)	93
10.	ábra: Megyei állatállomány, 2010 (db)	94
11.	ábra: Megyei állatállomány változása, 2010-2015 (%).....	95
12.	ábra: Mezőgazdaság nettó hozzáadott érték változása, 2010-2015 (%).....	96
13.	ábra: Mezőgazdaság nettó hozzáadott érték, 2010 és 2015 (eFt).....	97
14.	ábra: Igényelt támogatás, 2010-2015 (Ft.)	98
15.	ábra: Jóváhagyott támogatási összeg, 2010-2015 (Ft.)	99
16.	ábra: Kifizetésekben igényelt és a kifizetett támogatási összeg, 2010-2015 (Ft.)	100
17.	ábra: Támogatási kérelmek sikeressége, 2010-2015	101
18.	ábra: Kifizetési kérelmek sikeressége, 2010-2015	102
19.	ábra: Fejlettség szerinti járások Magyarországon	109
20.	ábra: Egy főre jutó támogatás eloszlása kvartilis adatok szerint.....	110

TÁBLÁZATJEGYZÉK

1.	táblázat: A Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (2007-2013) pénzügyi keretei ..	52
2.	táblázat: Az egyes intézkedések adatai	56
3.	táblázat: Az egyes támogatási intézkedések sikerességének összefoglalása	57
4.	táblázat: A vizsgálat során felhasznált NAV adatok.....	60
5.	táblázat: Az ATK kérelmek és támogatások megoszlása	61
6.	táblázat: A kérelmezők megoszlása a különböző projektcég kritériumok szerint.....	62
7.	táblázat: A kérelmezők megoszlása a használt kombinált mutató szerint	63
8.	táblázat: A legfontosabb leíró statisztikák	66
9.	táblázat: A VP és az ÚMVP korszerűsítésekhez kapcsolódó pályázatok során alkalmazott pontozás.....	74
10.	táblázat: Adatbázisban szereplő támogatási kérelmek sikeresség szerint.....	82
11.	táblázat: A logisztikus regressziós modellbe bevont és kimaradó kérelmek	83
12.	táblázat: A projektcég kategória változó megoszlása a vizsgálatba vont esetek között	84
13.	táblázat: Klasszifikációs táblázat kiindulási állapota	84
14.	táblázat: A konstans értéke és szignifikancia szintje	84
15.	táblázat: A képzett mutatók egyedi hatásának a szignifikancia szintje.....	85
16.	táblázat: Klasszifikációs táblázat	85
17.	táblázat: A logit modell együtthatói	87
18.	táblázat: Szignifikás mutatók paraméterei projekt cégek nélkül.....	88
19.	táblázat: Szignifikás mutatók paraméterei a sikeres kérelmezők értékei alapján projekt cégek nélkül.....	89
20.	táblázat: Járások száma besorolás szerint.....	104
21.	táblázat: Állattartó telepek korszerűsítéshez kapcsolódó támogatási adatok kistérségek szerint	104
22.	táblázat: Állattartó telepek korszerűsítéshez kapcsolódó támogatási adatok járási típusok szerint.....	105
23.	táblázat: Járási adatok változása 2010 és 2015 között járás típusonként	106
24.	táblázat: A járási adatok korrelációs mátrixa	108
25.	táblázat: Ez egy főre jutó támogatás kvartilis értékei	109

BEVEZETÉS

*„A siker nem rólad szól, de még nem is a teljesítményedről.
A siker rólunk szól, és arról, hogy mi hogyan látjuk a teljesítményedet.”*

Barabási Albert-László

Dolgozatom mottójául azért választottam Barabási Albert-László idézetét, mert már hosszú ideje kutatja, hogy egy szereplő mitől lesz sikeres, milyen modellek léteznek arra, hogy a sikerességet előre becsülni tudjuk. Az, hogy egy mezőgazdasági vállalkozás, és azon belül egy állattartással foglalkozó gazdaság sikeres-e, nagyon sok tényezőtől függ, melyeknek csak egy részét tudjuk számszerűsíteni. De akkor mi döntheti el, hogy egy mezőgazdasági vállalkozás sikeres-e? A földterület minősége, nagysága, vagy, hogy az a tulajdonos kezében van-e? A tartott állatfaj, a tartástechnológia, a rekord összegű hozamok? A tőkeellátottság, a szakmai vezetés, munkavállalók mennyisége és minősége? És még sorolhatnám azokat a kérdéseket, melyekről azt gondoljuk, hogy a mezőgazdasági vállalkozások sikerességét befolyásolhatják.

Az ismert mutatókat akár adatbázisba is rendezhetjük és kutathatjuk sikerességét, de így is lesznek olyan vállalkozások, akiknek sikerességét nem tudjuk ezekkel a számszerűsített mutatókkal becsülni, mert vannak olyan tényezők, melyeket viszont nem lehet egyértelműen mérni, mint például a hálózati kapcsolatok.

Lehet, hogy egy mezőgazdasági vállalkozást csak azért tartunk sikeresnek, mert sokan ismerik, és sokan azt gondolják róla. Ebben az esetben nem számszerűsített mutatók, hanem a hálózati kapcsolatok és azok minősége, a reputáció dönti el, hogy a vállalkozás sikeres-e. Van-e összefüggés abban, hogy az év agrárvállalkozóinak azokat választjuk meg, akik rendre részt vesznek minden évben az ilyen típusú rendezvényeken?

Hasonló a helyzet a pályázatok terén is. Milyen számszerűsíthető mutatók határozzák meg a támogatási kérelmek sikerességét, és milyen tényezők garantálják azt, hogy a támogatási összeg lehívásra is kerül-e? Ebben az esetben is fel lehet tenni a kérdést, hogy az a kérelem nyer-e, amit egyébként egy sikeresnek tekintett vállalkozás nyújt be, vagy van-e szerepe annak a támogatási kérelmek vizsgálata során, hogy kérelmezőnek milyen hálózati kapcsolatai vannak?

Az adatbázisok körülvesznek minket, számos adatot gyűjtünk, ezek számszerűsítésével, összekapcsolásával, adatbázisba rendezésével a fenti kérdésekre sereg választ tudnánk adni. Természetesen ez hatalmas munka lenne, ami a doktori dolgozatom terjedelmén messze túlmutat, akár egy-egy kutatóhely szakmai programja is lehetne a jövőben. Én most csak az első lépést kívánom ezen az úton megtenni – összekapcsolni a jelenleg is elérhető adatbázisokat, és arra módszert mutatni, hogy ezeket az adatokat, hogyan lehet felhasználni, és azokból, hogyan lehet további következtetéseket levonni.

Ha már az adatbázis létrejön, és a területi dimenziókat is vizsgáljuk, akkor már elérhető közelségbe kerül az a cél, hogy azt is megvizsgáljuk, hogy a hazai vidékfejlesztési programok milyen hatással vannak a területfejlesztésre, a területi különbségek csökkenésére? Hiszen a vidékfejlesztési és egyébként minden gazdaságfejlesztési támogatásnak a lokális gazdaságra, annak fejlődésére kell hatással lennie.

A különböző típusú és különböző ágazatokhoz kötődő pályázati rendszerek vizsgálata hosszú múltra tekint vissza, melyet nagyban befolyásoltak a gazdasági, természeti és emberi erőforrások mennyiségi és minőségi kérdései, valamint a kapcsolódó politikai akaratok folytonos változásai, de a kérdéskör vizsgálata nem kerül le a napirendről a társadalmi és gazdasági folyamatokra gyakorolt komplex hatása okán sem. Az eddig a témában született vizsgálatok nagyobb része a pályázati rendszerek többségét érintő problémahalmazok feltárására irányultak. A vizsgálatok tárgyát számos esetben a sérülékeny gazdasági szerkezet, a kedvezőtlen társadalmi és demográfiai folyamatok, az előregedés, elvándorlás, munkanélküliség és az ágazati hatékonyság növelés képezték. Feltárássra kerültek az ok-okozati tényezők mellett a történelmi sajátosságokon alapuló átfogó kérdések is. Összességében az a kép rajzolódott ki, hogy a hazai mezőgazdasági támogatási rendszer hatékonyabb működtetésére igen nagy szükség lenne, valamint igen nagy tartalékok mutatkoznak a hatékonyság növelésének szempontjából.

Dolgozatom elkészítését alapvetően az motiválta, hogy megvizsgáljam a magyar mezőgazdasági és vidékfejlesztési pályázati rendszerek működését és hatásait, mivel ezen kérdéskörök alapos elemzése után számos módosító javaslattal szándékozom hozzájárulni a rendszer további fejlesztéséhez, épüléséhez, megítélésem szerint hatékonyabb működésének elősegítése érdekében.

Ha csak a rendszerváltozástól vizsgálódunk, kijelenthető, hogy az 1990-es évek folyamán a magyar mezőgazdaság jelentős változáson ment keresztül. Az átalakulás során jelentős hatást gyakorolt a mezőgazdaságra – a teljesség igénye nélkül – a kárpótlás, a mezőgazdasági szövetkezetek és állami gazdaságok privatizációja, a termékpálya integrációk átalakulása, a tulajdonosi szerkezet teljes átalakulása, állami földek értékesítése, valamint az uniós csatlakozás, a Közös Agrárpolitika. Mindezen hatások következményeként a teljes magyar mezőgazdasági szabályozási rendszer is átalakult, ami egyben azt is igényelte, hogy a kapcsolódó támogatási rendszer is átalakuljon.

A korábbi teljes megfigyelésen alapuló szabályozási rendszerek a mezőgazdasági vállalkozások szétaprózódásával, a megfigyelendő üzemek számának növekedésével, illetve a kialakult heterogén mezőgazdasági üzemstruktúrának köszönhetően tarthatatlanok voltak, vagyis a korábbi statisztikai rendszerek megbízhatatlanok lettek, illetve már nem tudták kielégíteni azt az adatigényt, melyet a hazai agrárpolitika támasztott.

A belső igények megváltozása mellett meghatározó tényezővé vált az Európai Unió által preferált szabályozási rendszer is, mely olyan információs igényt támasztott, melyre korábban egyáltalán nem volt példa. Az egyre inkább kézzel fogható uniós csatlakozás arra készítette a hazai döntéshozókat, hogy a támogatási rendszerüket mindinkább hozzáigazítsák az uniós elvárásokhoz. A rendszer teljes kiépülésével az ágazat hazai szereplőinek, a megváltozott feltételek mentén történő működés feltételeit is meg kellett ismerni. Mindezeket azért, hogy számukra a legmegfelelőbb támogatási struktúrát alakítsák ki.

Magyarország 2004-es csatlakozásával és már az előtt is jogosult volt az előcsatlakozási alapokra, mint az ISPA, SAPARD, PHARE. Az EMOGA volt az egyetlen alap, amely a Közös Agrárpolitikát finanszírozta. 2006-ban két részre vált, egyik fele lett az EMGA, vagyis az Európai Mezőgazdasági és Garancia Alap a másik az EMVA, az Európai Mezőgazdasági és

Vidékfejlesztési alap (BUDAY-SÁNTA 2010, DORGAI – UDOVECZ 2009, FAZEKAS 2010). Ez a két alap finanszírozza a Közös Agrárpolitika két pillérét. Ez a két pillér kiteszi az Európai Unió költségvetésének több mint egy harmadát. Ez azért is fontos, mert a magyar mezőgazdaság a hazai GDP-nek jelentős részét, 4-5%-át teszi ki.

Ezen okok miatt, a vidéki terek népességmentartásában jelentős szerepet kaptak az elmúlt években a közösségi transferek. A gazdák számára történő méltányos támogatások csökkentik az ágazati jövedelmekhez kapcsolódó bizonytalanságokat, segítik a jól működtethető birtokszerkezet kialakulását, amik alapját képezik a vidéki térségekben a népesség megmaradásnak. Ennek ellenére a gazdaságszám csökkent, számuk 2013 és 2016 között közel egyharmaddal esett vissza, vagyis a rendszer még mindig fejlesztésre szorul.

Dolgozatom célja tehát, hogy a hipotézisekben megfogalmazott gondolatokat – a kapcsolódó irodalmak és a hozzájuk kapcsolódó vizsgálatok eredményei alapján – szakmailag alátámasszam vagy elvessem. Kutatásom elején és az alatt, az alábbi kérdések fogalmazódtak meg bennem:

- Az alkalmazott pályázati bírálati rendszerek valóban azokhoz a célokhoz vezetnek-e, melyeket a fejlesztési programokban megfogalmaztunk?
- A korábbi fejlesztési program végrehajtása során szerzett tapasztalatok teljeskörűen beépítésre kerülnek-e az új fejlesztési programba?
- Az egyes pályázati bírálati szempontokat a súlyuknak megfelelően alkalmazzuk-e?
- A pályázati felhívásokban rögzített alkalmassági feltételek összhangban vannak-e a hosszú távú fejlesztési célokkal?
- Az uniós előírásokban megkövetelt monitoring adatok gyűjtése, rendszerezése, és rendelkezésre álló adatokkal való összevetése megfelelő-e?
- A területi szempontok értékelése valóban ahhoz vezet-e, hogy Magyarországon csökkenjenek a területi különbségek?
- Lehet-e rendelkezésre álló adatok alapján, vagy minimális további adatgyűjtés mellett a pályázati bírálati rendszereket fejleszteni, létezhet-e olyan statisztikailag is alátámasztott megoldás, mely az egyes szempontokat a lehető legjobb eredmény elérése érdekében megfelelően súlyozza?

Ezen kérdések újragondolásával és szelektálásával, a vizsgálati lehetőségekhez való igazításával és átstrukturálásával az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg. Bár ezen kutatáson belül az összes itt felmerült kérdést nem volt lehetőségem körüljárni, azonban mindegyik szervesen hozzájárult a hipotézisek kialakításához és a vizsgálati metódus megválasztásához.

Kutatási hipotézisek megfogalmazása

- H1:** Feltételezésem szerint az alkalmazott bírálati rendszerek alapján a magas pontot kapó pályázatok életképessége nem igazolható.
- H2:** Kialakítható a rendelkezésre álló és gyűjtött adatok alapján jobb pályázatbírálati rendszer, mivel vannak olyan pénzügyi gazdasági mutatók, melyek alapján egy pályázat sikerességét jobban meg lehet becsülni.

- H3:** A projekt cégek jelentősen kisebb eséllyel hajtják végre a támogatott beruházásaikat, mint a hosszabb múlttal rendelkező vállalkozások.
- H4:** Az ÚMVP támogatási intézkedések közül az állattartó telepek korszerűsítése intézkedéseknek volt hatása a vidékfejlesztésre, valamint a vidékfejlesztéshez kapcsolódó mutatószámokban járásokként javulást lehetett tapasztalni.
- H5:** A területi értékelési szempontok finomhangolásával olyan bírálati szempontokat lehetne kialakítani, ami adatokkal is igazoltan hozzájárulhat ahhoz, hogy a területi különbségek csökkenjenek Magyarországon.
- H6:** A kifizetett támogatási összegek mezo, azaz megyei szinten nem korrelálnak a megyei kibocsátási adatok változásaival.

1. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

Ahhoz, hogy a támogatások hasznosulását, hatékonyságát és működésük alapvető kérdéseit tisztázni tudjuk, több elemre tekintettel kell lennünk, ezek között vannak tartalmi és formai kérdések is.

1.1. Támogatáspolitikai alapvetések

Az országok gyakorlatában kialakult többé-kevésbé piac- és versenykonform módszereket gyakran aszerint különböztetik meg, hogy keresletet érintő (növelő vagy csökkentő), vagy pedig kínálatot befolyásoló megoldásokat alkalmaznak-e nagyjából (pl. a lakosság egyes rétegeinek támogatása, keresletnövelő közmunka, vagy a keresleti adó növelése, mely keresletcsökkentő módszer).

Az OECD évente megbecsüli az agrártermelőkhez áramló pénzügyi transfereket, és kategorizálja abból a szempontból, azok mennyire piactorzító eszközök, mennyire „szalonképesek”.

Az állam tudatos gazdasági beavatkozása a gazdaságpolitika részét képezi. Az állam gazdasági beavatkozásának mértéke azonban mindmáig vitatott közgazdasági elméleti és gazdaságpolitikai gyakorlati kérdés. A vonatkozó közgazdasági elméletek történelmi áttekintése nélkül a klasszikus és az ún. neoklasszikus elméletek két sarokpontját ragadom ki a kérdés könnyebb megértése érdekében. Az egyik póluson a klasszikus Adam Smith (1725-1790), a másikon pedig John Maynard Keynes (1883-1946) a neoklasszikus elméletek fő képviselője áll.

Smith és korabeli, valamint mai követői azt az elvet képviselik amely tagadja az állami beavatkozás szükségességét, a fejlett gazdaság önműködő rendszerének létjogosultságát hirdeti.

Az elmélet magja – az előzőekben leírt piaci mechanizmus alapján – abban fejeződik ki, hogy a piac a munkamegosztásban együttműködő egyének kapcsolata révén az árak alakításával szabja meg mindenki számára a megélhetés feltételeit, megteremtve ezzel, hogy a fogyasztás a termeléssel összhangban legyen. Fontos megjegyezni, hogy a szabad verseny, megszorítás nélküli kereskedelem össztársadalmi hasznosságát mutatták ki műveikben. Úgy vélték, hogy a gazdaság saját egyensúlyát tehát a természethez hasonló összhang szerint, önmaga alakítja ki. Sokan ma is így képzelik el az ún. tiszta piacgazdaságot. Smith követői közül érdemes kiemelni David Ricardo (1772-1823); Robert Malthus (1776-1834); Jean Baptiste Say (1767-1832); Henry Carey (1793-1879); John Stuart Mill (1806-1875); a századfordulón pedig Valras (1854-1910) és Marshall (1842-1924) munkáit.

A keynesi hagyományos iskola és a mai neokeynesianus felfogás alapja az, hogy az áru gazdaság önműködő mechanizmusa sem a gazdaságban, sem a társadalomban nem problémamentes. Kísérőjelenségei (beruházás-korlátok, válságok, munkanélküliség, társadalmi egyenlőtlenség stb.) az egyensúlyi zavarok bizonyítékai. Az egyensúlyi problémák alapját nem kielégítő keresletben, s ebből következően a vállalkozói beruházások (a fejlesztési kedv) mérséklődésében keresték. A megoldás lehetőségét a termelői és a személyi fogyasztás állami

elősegítésében, az állam gazdasági beavatkozásában, illetve annak bővítésében, a gazdaságpolitikában látták.

A közgazdaságban számos olyan irányzat tűnt fel, amely megengedőbb a kormányzati beavatkozásokkal szemben, de számos olyan paktum, egyezmény jött létre, hogy a kereskedelmi akadályokat több felet érintő módon csökkentse, így növelje az abszolút jövedelmet.

A tőke-, áru- és pénzpiacot összefüggéseiben is érintő gazdaságpolitikai módszereket általában az árpolitika, a támogatáspolitikai, a pénzpolitika, a hitelpolitika, kamatpolitika, devizapolitika körében csoportosítják, illetve különítik el.

A költségvetési politikában jut kifejezésre a társadalmi érdekek gazdaságpolitikai és szociálpolitikai érvényesítésének pénzügyi alapja. Az állami költségvetés az adott ország nemzeti jövedelmének újraelosztását valósítja meg (GUTH - KÁPOSZTA et al. 2000).

A költségvetési politika egyik oldalát a kifizetések, a költségvetési bevételek allokálása képezi. Itt is a módszerek, sorrendiségek, preferenciák és mértékek részben megoldják a társadalom közös költségeinek fedezését, jelentős részben azonban más gazdaságpolitikai módszerekhez kapcsolódnak (esetleg keresztezik azokat). Utóbbiakat illetően az úgynevezett támogatáspolitikai vetődik fel egyik legáltalánosabb költségvetési vonzatként. Ezért a költségvetési politika két fontos sarokpontja az adórendszer és a támogatási rendszer.

A támogatási rendszer szintén lehet hasznos és veszélyes gazdaságpolitikai eszköz. Pl. valamely gazdasági vállalkozás (vagy ágazat) túlzott támogatása mérsékeli a verseny hatását, a költségérzékenységet.

A támogatáspolitikát a hazai és a nemzetközi közgazdasági közvélemény akkor tartja reálisnak, ha az piacentrikus, illetve piackonform, vagyis nem borít fel lényeges törvényszerű gazdasági folyamatokat. A piackonformitás mellett a szakértők helyesnek tartják, ha a támogatási rendszer más pénzügyi módszerekkel is harmonizál (vámkedvezmény, adókedvezmény, hitelkedvezmények stb.).

Állami támogatásra, vagy a nehezen kezelhető piaci problémák esetleges összeomlása esetén lehet szükség, vagy akkor, ha valamilyen kívánt irányba szeretné a támogatást nyújtó terelni az érintett célcsoportot. Ilyen piaci kudarc, ha a projektnek jelentős externális hatásai vannak, amelyeket az érintettek nem képesek szerződéses úton saját maguk kezelni (BARR 2004, STIGLITZ 2000). Vállalkozások esetén számos pozitív externália, más néven külső tovaryűrűző hatás (spillover effects) keletkezik, például az adóbevételek növekedése, munkahelyteremtés, innovációk elterjedése, tudástranszfer. A magánszereplők ezeket a tág körű társadalmi következményeket azonban döntéseik során nem veszik figyelembe, ezért állami intervenció nélkül a kibocsátás az optimálisnál előnytelenebb a társadalom szempontjából.

Az állami támogatás lehet vissza nem térítendő támogatás vagy visszatérítendő (például hitel). A támogatás, illetve a visszafizetés lehet kezdeti vagy utólagos, illetve feltételes (függ a projekt sikerétől) vagy feltétel nélküli (független a projekt sikerétől).

Mindezek alapján, mint ahogy azt a BERLINGER – JUHÁSZ – LOVAS szerzői kollektíva (2015) leírta, logikailag hat különböző támogatási forma képzelhető el,¹ ha feltételezzük, hogy a támogatás mindenképpen egy kezdeti állami kiadással jár (tehát kizárjuk azt az esetet, hogy az állam először elkér valamennyi pénzt, majd sokkal többet ad vissza). Az alábbi táblázat (1. ábra) tartalmazza az állami támogatások lehetséges formáit. Természetesen ez akkor van így, ha kikötjük, hogy a kedvezményes hitelek (visszatérítendő támogatások) kamatlába 0.

	Feltétel nélküli	Feltételes	
		siker esetén jutalmaz	kudarccal esetén jutalmaz
Vissza nem térítendő (VNT)	1. vissza nem térítendő kezdeti támogatás (például EU-s VNT)	3. vissza nem térítendő utólagos támogatás <i>siker</i> esetén (például sikerdíj)	5. vissza nem térítendő utólagos támogatás <i>kudarccal</i> esetén (például garancia)
Visszatérítendő (VT)	2. mindenképpen visszatérítendő kezdeti támogatás (például növekedési hitel)	4. visszatérítendő kezdeti támogatás <i>kudarccal</i> esetén (például magyar VNT)	6. visszatérítendő kezdeti támogatás <i>siker</i> esetén (például MFB-hitel)

1. ábra Az állami támogatások lehetséges formái, pénzáramlások az állam szemszögéből²

Forrás: (BERLINGER – JUHÁSZ – LOVAS 2015)

Az általános támogatáspolitikai fejtegetés után, a továbbiakban az agrárium oldaláról közelítem meg a beavatkozások vizsgálatát.

¹ Kihagytam a felsorolásból az utólagos, feltétel nélküli vissza nem térítendő támogatást. Ezt a konstrukciót sosem alkalmazzák a gyakorlatban, de az könnyen belátható, hogy a modell keretein belül tökéletesen egyenértékű lenne a kezdeti vissza nem térítendő támogatással, valamint támogatásnak nevezzük az állam által nyújtott hiteleket is.

² A szemantikus ábrák az állam pénzmozgásait mutatják kezdetben (t = 0) és a projekt végén (t = 1). Láthatjuk tehát, hogy a vizsgálatban szereplő állami támogatási formák: – egy része vissza nem térítendő (VNT) (1., 3., 5. konstrukció), más része visszatérítendő (2., 4., 6. konstrukció); – egy része kezdeti (1., 2., 4., 6. konstrukció), más része utólagos (3., 5. konstrukció); – egy része feltétel nélküli (1., 2. konstrukció), más része függ a projekt sikerességétől (3., 4., 5., 6. konstrukció); – egy része nem igényel korlátlan felelősségvállalást a magánszereplők részéről (1., 3., 5., 6. konstrukció), míg más részük igen (2., 4. konstrukció).

1.2. Az agrárpolitika eszközszerete

Az agrárpolitikai eszközszerete megítélésénél csak a gazdaságpolitika és az agrárpolitikai cél- és eszközszerete egészéből és összefüggéseiből, valamint közgazdasági, azon belül agrárközgazdasági háttéréből lehet racionálisan kiindulni (MAGDA 2008).

Utóbbi alapján alapvető kiindulópont, hogy a tudományosan megalapozott agrárpolitikai célok megvalósítását nagyobb részben a piac önirányítása garantálja (hiszen már a célok kitűzésében is piaci törvények az irányadók). Az agrárstratégiai feladatok kivitelezésének elősegítésére és az esetenként kedvezőtlen piaci konzekvenciák mérséklésére alakították ki az országok agrárpolitikai módszereiket (szabályozó eszközszeretüket). Az agrárpolitikai módszereket a szakmai közvélemény és a gyakorlat általában az agrárpolitikai célokhoz illeszti. Ennek megfelelően a fő módszerek történelmileg kialakult hagyományos csoportosítása a következő:

- a) termeléspolitikai módszerek (kínálat, ár befolyásolása, védelme),
- b) termelésfejlesztést befolyásoló módszerek (hitelrendszer),
- c) birtok- és vállalatpolitikai módszerek,
- d) környezet- és földvédelmi módszerek,
- e) irányításpolitikai módszerek,
- f) piacbefolyásoló kereskedelempolitikai (bel- és külkereskedelem) módszerek,
- g) jövedelempolitikai módszerek (adópolitika, támogatáspolitiká) (GUTH - KÁPOSZTA et al. 2000).

Az egyes csoportokhoz tartozó konkrét agrárpolitikai, illetve gazdaságpolitikai módszerek egymással és csoportok között is összefüggenek. Pl. az árpolitika módszerei megjelennek az a) és az f) csoportban is, de a hitelrendszerrel és a jövedelempolitikai módszerekkel (adópolitikával, támogatáspolitikával) kombináltak is. A mezőgazdasági vállalkozásokat az agrárpolitikai beavatkozás konkrét módszere, azok hatásmechanizmusa érdekli elsősorban.

Ezeknek megfelelően a hazai és nemzetközi gyakorlatban a legnagyobb hatású módszerek csoportjai a következők voltak:

- a) árpolitika, árvédelem és támogatáspolitiká módszerei,
- b) hitelpolitikai módszerek,
- c) jövedelempolitika (bérpolitika, adórendszer),
- d) birtokpolitikai és vállalatpolitikai szabályok,
- e) beszerzést és értékesítést elősegítő módszerek,
- f) külkereskedelem és devizapolitikai szabályozás,
- g) vállalkozásszabályozási és működési jogi szabályok.

A piackgazdaság működése mellett általában a felsorolt módszereket, szabályozó eszközszereteket szokás alkalmazni az agrárpolitikában. Az alkalmazott módszerek zöme un. piackonform pénzügyi eszköz (FEHÉR 2005). Sok országban erős az a törekvés, hogy a nem piackonform módszerek (fiskális szabályozó eszközök) minél jobban visszaszoruljanak (a rendeletekkel való közvetlen beavatkozás mérséklődjön.)

Az agrárpolitikai célrendszerben már évekkel előbb megjelentek ugyan a természetvédelmi, vidékfejlesztési elemek, de a WTO törekvései ellenére a módszerek jórészt a támogatáspolitikai elemek, a termelés (és exporttámogatás) korábbi elemei maradtak uralkodók. A KAP reformjai

ellenére a XXI. század elején még a régi módszerek uralkodtak, bár a KAP egy folyamatosan megújuló rendszer (EC DIRECTORATE 1999, EC 2011c, EC 2011b), de ebben az időszakban még kevésbé volt meg a függőségi viszony. Magyarországon a reform utáni agrárproblémák megoldására is zömmel a régi agrárpolitikai módszerek maradtak, megközelítőleg az Európai Unió csatlakozásunkig.

1.3. A mezőgazdaság állami támogatásának elvi kérdései

A mezőgazdaság és általában az élelmiszertermelés támogatása a legtöbb országban az agrárpolitika egyik központi kérdése, s összefonódik, kapcsolatban van szinte valamennyi agrárpolitikai módszerrel. A piaci beavatkozások sok esetben támogatást jelentenek a termelők számára, s az adó- és hitelpolitika szintén támogatásként jelenik meg. Nem véletlen tehát, hogy a mezőgazdasági támogatás kérdését a szakma és a gazdaságpolitika megkülönböztető módon kiemeli. A mezőgazdaság támogatása a piacgazdaságra épített országokban is tartósan fennmaradt, bár eltérő mértékben. Azokban az országokban, ahol elsősorban politikai, vagy hosszú-távú agrárstratégiai megfontolásból agrárprotekcionista agrárpolitikát alakítanak ki, kiterjedtebb a támogatások rendszere és nagyobb a mértéke is. Az országok másik része gyakran nem is képes agrárprotekcionista agrárpolitikát folytatni, vagy egyébként is csak a törvényszerű agrárpiaci sajátosságokból fakadó mértékekig terjeszti ki a támogatásokat (MAGDA 2008).

A huszadik század utolsó harmadának legjellegzetesebb agrárprotekcionista agrárpolitikát folytató országai a Közös Piac, majd az EU társországai és az Amerikai Egyesült Államok voltak (HALMAI 2002). Talán célszerűen példázza ezt, hogy a különböző jellegű (árvédelmi, piacbefolyásoló, jövedelembefolyásoló stb.) támogatások összege a Közös Piac országaiban három-négyszerese volt az 1 ha termőterületre, vagy az egy dollár mezőgazdasági árbevételre jutó hazai támogatás összegének.³

A mezőgazdaság támogatásának alapja – mint említettem – az a szükségszerűség, amely szerint a tartós mezőgazdasági árdiszparitásból adódó hátrányokat világszerte állami támogatással kívánják kiegyenlíteni. A nemzetgazdaság más ágaiban is jelentősek lehetnek az állami dotációk (pl. az iparban az egységnyi árbevételre jutó különböző támogatások összege az 1980-as évtizedben általában nem volt kisebb a mezőgazdaság hasonló mutatójánál).

A piacos, illetve piacorientált állami támogatási módszerek jó része az említett árvédelmi, piacvédelmi és piacerősítő megoldásokat jelenti. A mezőgazdasági termelők, illetve a mezőgazdasági árak védelmére szolgáló módszerek ugyancsak támogatásnak nevezhetők (MAGDA 2008).

Ilyenek a védővámok, az importárut (s főleg az exportőr jövedelmét) érintő diszkriminatív adók, s az importkvóták árdifferenciái. Ugyancsak jellemző, a gazdálkodókat érintő jövedelemnövelő módszer (ahhoz a jövedelemhez képest, amelyet a piaci ár nyújtana) az ún. árkiegészítés, amelyet termékenként és régióként differenciáltan alkalmaznak (és

³ Gondolni kell arra is (hazai hatása miatt is), hogy importőreink és versenytársaink agrárprotekcionista agrárpolitikája túlkínálatot okozott, s ez leszorította az élelmiszerek világpiaci árát. Ez növelte nálunk az exporttámogatás mértékét.

csökkentenek, ha a termékből nagy a túltermelés). Az ártámogatások jó része intervenciósjellegű, tehát célszerű piaci befolyásolást céloz, és egyúttal változó.

Nincs ugyan közös elnevezésük, de kapacitásszabályozó módszerként foglalhatom össze az adott termék vetésterületét, vagy az állatállomány változtatását befolyásoló támogatási formákat.

Hazánkban a rendszerváltozás után bevezetett, a nyugat- és észak-európai országok tapasztalataiból vett sajátos támogatások a földhöz és a mezőgazdasági vállalkozásokhoz kapcsolódnak. Ilyen volt a fiatal, pályakezdő farmerek támogatása (hitellel, vagy meghatározott pénzüsszeggel, adókedvezménnyel, prémiummal, beruházási támogatással). Ismert módszer volt az 1980-as évtized végén a közös piaci országokban az ún. előnyügdíj rendszer a termelés korlátozására, és a farmok méretnövelésének ösztönzésére. A földek méretével csupán közvetve függ össze a kisfarmok külön támogatása (ártámogatás, költség-visszatérítés, adókedvezmények). A költségtérítő támogatások hatása azonos az ártámogatásokéval.

Az EU országainak további támogatási rendszere az ún. közös támogatás, amely igen jelentősen kiegészíti a tagországok saját rendszerét és a támogatások összegét (LOSONCZ 2004). Ennek mintegy 95 %-át intervenciósjártámogatásokra, a többit pedig egyes termékek árának garantálása fejében, valamint termelési szerkezetváltás támogatására fizették ki a tagországok termelőinek.

A támogatási formák és azok példái jelzik, hogy a mezőgazdaság támogatási módszerei piacsabályozási, és ártámogatási megoldások voltak. Mindkét alapforma jelentkezhetett a termelők számára költségmentérítő, vagy jövedelemnövelő támogatásként (természetesen végül is a költségtérítés is többletjövedelmet jelentett a farmer számára). Talán célszerű külön csoportba sorolni a farm, vagy a kapacitás fejlesztéséhez kapcsolódó, beruházásokat preferáló támogatásokat az előző „üzemviteli” támogatások mellett. Szervezési és finanszírozási szempontból sajátosak a hitelkedvezményből és az adókedvezményből (adó-visszatérítésből) kapott támogatások.

A magyar agrárpolitika támogatási rendszerében az uniós csatlakozás előtt is megtalálhatók voltak a beruházási támogatások (LOSONCZ 2004). A beruházások támogatása általában a beruházási költségek kisebb-nagyobb (és időszakonként változó) részének megtérítését jelentették, amelyet a gazdaságilag fontos ágazatok állóeszköz-kapacitásának pótlására és növelésére vehettek igénybe a vállalatok. A beruházási támogatások mértékének változását tehát időszakonként az egyes mezőgazdasági tevékenységek fejlesztésének szükségessége és a mezőgazdasági vállalatok fejlesztési lehetőségei motiválták. Példaként említhető, hogy az 1980-as évtized közepén a tehenészeti és a sertésstelepek korszerűsítéséhez, valamint a gabonátárolók építéséhez, a meliorációhoz, benne az öntözési berendezésekhez, továbbá a zöldség- és a cukorrépa-termesztés gépi beruházásaihoz kaptak támogatást a vállalatok. Ma a beruházási támogatások nemzetközileg ismert formája az igénybe vett beruházási hitelek utáni kamatkedvezmény (olcsó hitelek). Hazánkban ez a módszer kamat-visszatérítés elnevezéssel az 1980-as évtizedben terjedt el (néhány mezőgazdasági beruházás hitelkamatának egy részét az állam átvállalta, visszatérítette) (MAGDA 2008).

Már az ezredfordulót megelőzően az állami támogatások zöme termelési támogatás volt (üzemviteli támogatás), amely az egyes ágazatok költségeinek mérséklésére vagy bevételeinek növelésére, a pénzügyi likviditás javítására irányult, de általában olyan szelektivitással, amely az adott időszak termeléspolitikai törekvéseit szolgálta (pl. az exportképes ágazat jövedelmezőbbé tételét). Módszerei változatosak és történelmileg változtak. Számos példa vethető fel az 1990-es évekből a fontos, de kritikus jövedelempozíciójú ágazatok (zöldség-, cukorrépa-termelés, juh-, szarvasmarha-, sertésenyésztés) termelési támogatási módszereinek változására.

Külön csoportot képzett a kisvállalkozók támogatása. Ennek formáit a kistermelés fenntartásának ösztönzése indokolta. A privatizációt követően a kis- és középgazdaságok támogatásának Európában bevált módszerei a hazai tapasztalatok ötvözése nyomán alakultak ki.

Egészen sajátos és a mezőgazdaságot többnyire közvetetten érintő támogatási forma nálunk is és minden élelmiszerexportőr országban az exportszubszidió (export ártámogatás) volt. Ez az említett okok miatti alacsony világpiaci ár és a hazai ár különbségét (vagy annak egy részét) fizeti meg az exportálónak. Mint ahogy azt már említettem, a korábbi GATT és a mai WTO hosszú időn át ezt kritizálta leginkább.

Az exportszubszidió nagyságrendje körül – más exportorientált országokhoz hasonlóan nálunk is – kialakult viták közgazdasági háttérében, annak piaci automatizmust fékező hatása állt. Valóban nem volt tapasztalható, hogy a támogatással a világpiaci ártól való elszakítás a versenytől is eltávolítaná a mezőgazdasági termelőt, s elmaradna a piac és a verseny hatékonyságnövelő orientációja. Magyarországon különösen élessé váltak a viták a gazdasági válság idején, a politikai rendszerváltozás után (szoros összefüggésben a költségvetési hiány és a nagy élelmiszer exportszubszidió ütközésével). A viták végső eredője – más hasonló helyzetben lévő országok szakvéleményeivel egyezően –, hogy amíg a mezőgazdasági, illetve élelmiszer-kivitel devizaszerzését nem pótolják kedvezőbb ipari és más termékek exportjában, addig racionális élelmiszer exportszubszidióra szükség lesz. A KAP ennek megszüntetésére törekedett a WTO nyomására (RIZOV 2004, POPP 2004).

A magyar gazdaságpolitika a rendszerváltás után rákényszerült a mezőgazdasági támogatások drasztikus csökkentésére, a szabad árak kiterjesztésével az ár piaci szerepének erősítésére. Ennek kedvezőtlen konzekvenciái miatt, valamint a környezetkímélő, a természet védelmét és a táj megőrzését szolgáló mezőgazdasági termelési módszerek támogatása miatt az évezred végén újra nőtt a mezőgazdaság állami támogatása (ÁNGYÁN et al. 1999, FEHÉR 2005).

A pályázati rendszerek rövid, áttekintő feldolgozásával bővebb képet nyerhetünk a kapcsolódó folyamatokhoz.

1.4. Pályázati rendszerek

A piacgazdaság keretei között a jövedelmek elosztását a piaci törvényszerűségek és a piaci viszonyok határozzák meg. Ezek a törvényszerűségek azonban nem tudják meggátolni a területi, vagy társadalmi egyenlőtlenségek kialakulását, amit általában csak kormányzati eszközökkel lehet megfékezni, vagy csökkenteni. Ezek az eszközök beavatkozást jelentenek a

gazdaság piaci törvényszerűségeknél megfelelő automatizmusai. Az alkalmazott eszközök egyike a költségvetési források újra elosztása, amelyet gazdasági beavatkozásként vagy támogatásként működtetnek. A támogatások általában pályázati rendszerekhez kapcsolódnak. A pályázati rendszer egy speciális finanszírozási forrást jelent a pályázó kedvezményezett részére. A pályázati források igénybevétele esetén egy speciális feltételrendszernek kell megfelelni, amely a pályázatot kiíró szándéka szerint választja szét a lehetséges kedvezményezettek körét a kizárt felhasználói körtől. Vagyis ez a finanszírozási forrás nem minden gazdálkodó szervezet számára adott. Azt, hogy a támogatott körbe ki kerülhet bele, általában a fejlesztési- és támogatási elveket meghatározó szakpolitikai dokumentumok határozzák meg (NYIRY 2014).

A mezőgazdaságból élő emberekre nem jellemző, hogy teljeskörűen ismerik a számukra lehetőségeket biztosító támogatási, pályázati rendszereket, ezért a megszólításuk, tájékoztatásuk, a hatékonyabb munkavégzésük elősegítésének érdekében a mai napig szükséges folyamat.

A pályázati rendszerekről elmondható, hogy minden esetben egy magasabb szintű szakpolitikai stratégia megvalósításának eszközrendszerei.

Milyen megközelítési lehetőségekről beszélhetünk alapvetően ez esetben:

- a támogatást nyújtó oldaláról, aki pozitív eredményeket, elmozdulást vár a lehető legrövidebb idő alatt a pályázatok által nyújtott eszközrendszerek felhasználásával a beavatkozás szükséges céljaként meghatározott irányba (pl. növekedés az energia hatékonyság, környezettudatosság, foglalkoztatottság terén stb.);
- a pályázó oldaláról, aki saját boldogulásának érdekében a piaci versenyképességi feltételrendszerében vár elmozdulást a pályázaton elnyert források felhasználásával.

Összehangoltan működő rendszerről akkor beszélhetünk, ha a pályázatok kiírása alkalmával meghatározott feltételrendszer, és a célközönségként várható pályázók adottságai és törekvései egybe esnek. Nem beszélhetünk hatékony együttműködésről, amennyiben ez az összhang nem jön létre, és a keresleti, valamint kínálati szereplők nem találhatnak megfelelő módon egymásra. Források maradhatnak meg „teljesíthetetlen” feltételrendszerek meghatározása esetén, mert a lehetségesen megcélzott pályázók nem képesek, vagy nem akarják a kiírások által támasztott követelményeket teljesíteni. Előfordulhat az is, hogy a felhasználók a pályázati forrásokat vidékfejlesztési szempontból teljesen hatástalan módon veszik igénybe. Az elvárt eredmények biztosíthatóságának érdekében van különös jelentősége annak, hogy a pályázati feltételrendszer a pályázói oldalról szoros, de teljesíthető feltételeket támasszon a leendő pályázók elé, annak igényeivel és érdekeltségével egybeesve és biztosítva a pályázati források megszerzésének lehetőségét.

Az eddig leírtak elmondhatók a tagállami indirekt és a közvetlen elérésű pályázati rendszerekre is. A különbség csak abban mérhető, hogy a tagállamok által működtetett rendszerek egy homogénebb, ismertebb pályázói kört céloznak meg, és sokkal könnyebb az időközi korrekció, mint a közvetlen elérésű pályázatok esetében. A regionális különbségek miatt a közvetlen elérésű pályázatoknál sokkal nehezebb a pozitív preferencia alkalmazása és a közvetlen

kommunikáció nehézségei (pl. nyelvtudás hiányossága) vagy esetleg technikai problémák hátráltatják a pályázati rendszer eredményes működtetését.

Általánosságban elmondható a pályázati rendszerekről, hogy minden esetben egy adott környezeti feltételrendszer keretében működnek. A fejlesztéspolitikai célok elérése nagyban függ attól, hogy ez a környezet mennyire gátolja, vagy segíti a pályázati rendszer működését. A hazai támogatási rendszerekben is megtalálható Európai Uniós pályázati források megjelenése szükségszerűen átrendezi mind a fogadó ország, mind a pályázó szervezetek belső pénzügyi rendszerét, melynek legfőbb indoka az addicionális források igénye.

Az Európai Uniós források igénybevételéhez első lépésben a tagállamok költségvetésében kell kiegészítő forrásoknak rendelkezésre állni. Ezek hiánya alapvetően befolyásolja a hét éves programozási ciklus alatt lehívható források mértékét. A pályázatok megvalósításának alapvetően szükséges feltétele, hogy a pályázati forrásokat igénybe vevő szervezeteknek is rendelkezniük kell további saját forrásokkal (RADNÓCZY 2004).

A pályázati rendszer működtetése szempontjából a kiegészítő (addicionális) források előteremtése meghatározó kérdés. Alapvetés, hogy konjunktúra helyzetben lévő gazdaságban a növekedési és finanszírozási feltételrendszerek sokkal inkább adottak, mint egy recessziós gazdasági környezetben. A gazdasági fellendülés biztosította feltételek bővülő gazdaságot, nagyobb megtakarításokat, könnyebben hozzáférhető külső forrásokat, pozitív tőkebeáramlást jelentenek.

A pályázati források addicionálisan jelentkeznek a gazdasági fejlesztések esetében, az indikátorok teljesítése könnyebben megoldható. Gazdasági visszaesés (recesszió) esetén éppen fordított a helyzet. Ez esetben a gazdasági szervezetek általában minimális külső forrásfelhasználás mellett nem a fejlesztésre törekednek, hanem sokkal inkább a talpon maradást és a túlélést célozzák meg, ezért a pályázati források nem addicionálisan jelentkeznek, hanem inkább hiánypótló jelleggel, felborítva és ellehetetlenítve a multiplikátor hatások érvényesülését.

Nagyobb csoportosulások alkalmával számos egyeztetendő problémával találkozunk, melyek a később csatlakozók esetén újabb beavatkozásokat jelenthetnek. Ez az Európai Unió esetében is elmondható. Megoldásra váró feladatok minden szakterületen vannak, de a sok problémás terület közül talán a mezőgazdaság a legbonyolultabb. Említhető a döntő módon befolyásoló tényezők között a természet, az időjárás hatása, a sajátos, eltérő szabályozó mechanizmusokat igénylő piacgazdasági folyamat kezelése, valamint elmondható, hogy fokozott támogatásra, védelemre szorul, ami alapvetően befolyásolhatja a mezőgazdasági termékek szabad kereskedelmét.

A szakpolitikák kidolgozottsága és átgondoltsága nagyon fontos, mert a rendelkezésre álló források felhasználási hatékonyságát alapvetően ezek befolyásolják. Megfelelő célrendszer hiányában nehéz egy egyébként is rendkívül érzékeny, kiegyensúlyozott pályázati rendszer eredményes működtetése.

1.5. Pályázati rendszerek alapvető működése

Amint azt már az előzőekben is leírtam, a pályázati rendszerek minden esetben magasabb szintű szakpolitikák megvalósításának eszközrendszerei. Ezért érdemes foglalkozni a támogatási rendszerek, a pályázatok társadalmi és nemzetgazdasági jelentőségével.

A támogatási rendszerekről elmondható, hogy a társadalmi és gazdasági élet fejlesztésének egyik bázisát, a társadalom és gazdaság által támasztott igények, és az-ezekre adott politikai válaszok egyik legfontosabb eszközrendszerét adják.

Az állam által működtetett támogatási rendszerek, a kiírt pályázatok lefedik a fejlesztéspolitika lehetséges fejlesztési irányait, csoportosításuk akár így is elvégezhető:

- gazdaságfejlesztés;
- közlekedési- és energia-infrastruktúra;
- humán erőforrás-fejlesztés;
- humán infrastruktúra-fejlesztés;
- településfejlesztés;
- környezetvédelem és környezetvédelmi infrastruktúra.

A támogatási rendszerek hatékony végrehajtásának szükségességét egyértelműen jelzi a támogatási források nagysága.

Például 2007-2013 között az Európai Unió által nyújtott Strukturális és Kohéziós Alapok forrásaiból mintegy 10.000 milliárd forint forrás eredményes és gyors elköltésére, illetve az eredmények mérésére volt szüksége Magyarországnak.

A támogatási rendszereken keresztül nyújtott források nagysága, a források felhasználásának nemzetgazdasági és társadalmi jelentősége jelenleg is és a jövőben is nélkülözhetetlenné teszi, hogy a pályázatok teljes folyamata, így különösen a pályázatok elbírálása, a kifizetés és az eredmények mérése a legkorszerűbb ügyviteli és monitoring funkcionális tartalmú IT rendszerek támogatásával történjen.

Ahhoz, hogy a jelentős nagyságrendű támogatási források a magyar állam- és közigazgatásban tevékenykedő döntéshozók számára ellenőrzött folyamatban mehessenek végre, a pályázatot támogató informatikai rendszerek eszközként szolgálnak. Az irányíthatóságot és ellenőrizhetőséget teremtik meg arra, hogy képesek legyenek a sok ezer milliárd forint gazdaságba és társadalomba áramlását támogatni, illetve kontrollálni a folyamatokat és mérjék az eredményeket.

A minisztériumi döntéshozók irányítják, felügyelik a pályázatok végrehajtását. Alacsony intézményi működési költségek mellett a források csak akkor juthatnak el gyorsan a kedvezményezettekhez, ha a teljes intézményrendszer a döntéshozók szabályossági, cél- és eredményjellegű elvárásai szerint működik.

Igen nagy kihívást jelent a pályázatok végrehajtó tucatnyi szervezet koordinálása, ezek munkájának nyomon követése. Az irányítás és beavatkozás feladatát a döntéshozó csak akkor képes ellátni, ha az információs rendszerből részletes, rendszeresen frissített adatokat kap:

- a pályáztatás minden szakaszára nézve (projekt kiválasztás, szerződéskötés, kifizetés stb.);
- a végrehajtás eredményeiről (beérkezett pályázatok száma, kötelezettségvállalás, kifizetett összeg, indikátorok stb.);
- a pályáztatást végző szervezetek munkájának minőségéről, hatékonyságáról (határidők betartása, döntések időigénye, hiánypótlások száma, szerződéskötés, kifizetés időigénye stb.);
- a végrehajtó szervezetek teljesítményéről (az intézmények teljesítmény alapú finanszírozás számításához).

A pályázatkezelő intézmények eredményes feladatvégzését is támogatni szükséges, hiszen a pályázatok gyors elbírálása és kifizetése, illetve az eredmények hatékony mérése, a pályázók és a közvélemény tájékoztatása csak automatizált, elektronikus ügyintézés támogató funkcionalitás segítségével lehetséges. A végrehajtás feladatában különösen az alábbi tevékenységeket szükséges támogatni:

- internetes – lehetőség szerint papírintes – e-pályáztatás, így pályázat, kifizetési igény, projekt jelentés elektronikus benyújtása;
- automatikus, elektronikus ügyviteli funkciók (pl. automatikus pályázatértékelés);
- pályázati életút adatok automatikus internetes közzététele;
- pályázati dokumentumok automatikus előállítás (pl. hiánypótlás, támogató levél, szerződés);
- pályáztatási dokumentumok internetes kiküldése a pályázónak;
- pályázói dokumentumok internetes benyújtása;
- automatikus, internetes közvélemény tájékoztatás.

Az információs rendszerek folyamatos optimalizálásának meg kell alapoznia, hogy:

- a támogatásokkal megvalósuló intézkedések még hatékonyabbá váljanak, és
- a támogatási programok adminisztrációs, végrehajtási költségei csökkenjenek.

1.6. Pályázati rendszerek társadalmi haszna és kockázata

Az előző fejezetben taglaltam a pályázati rendszerek alapvető működését, természetesen ennek megvannak, ha úgy tetszik a társadalmi hasznai is, mivel igen meghatározó egy gazdaság fejlődése szempontjából az, hogy a különböző források (ezen belül a pályázati források) mennyiben tudnak hozzájárulni a valós fejlődéshez és a gazdasági-társadalmi jóléthez.

Általában nagyon korlátozott önmagában egy-egy gazdasági szervezet lehetősége annak ellenére, hogy a szervezetek törekszenek a fejlődésre. Gyakran a tevékenységük egy nagyobb országos vagy tágabb, akár globális összefüggésrendszerben, problémakörben található meg. A szervezetek együttműködéssel megtöbbszörözhetik az erejüket, előnyöket biztosítva az együttműködések által, mely többletet jelent (hatékonyság, termelékenység, bevétel vagy ellátási kapacitás növekedés stb.).

Az együttműködés a következőkben nyilvánulhat meg:

- növekvő forráslehetőség (közös gépvásárlás, infrastrukturális fejlesztés, melyre külön-külön képtelenek lettek volna);
- növekvő erőforrás diverzitás (a sokféle lehetőségből hatékonyabb kombinációk is előállhatnak, mely a rövid ideig szükséges, szakképzett munkaerő szervezést is segíti, így az erőforrások sokfélesége megnöveli az alkalmazkodóképességet, és a rugalmasságot;
- általa az időszakos kapacitástöbblet kitölthető, a kapacitásfelesleg kihasználása jobban megoldható;
- az együttműködés során megnő az információhoz jutás esélye (több szem, többet lát);
- az együttműködés kapcsán, akár hatékonyabb pályázásra is lehetőség van, gondoljunk a partnerségi kitételekre, melyhez a hálózati konstrukciók együttműködéssel nagyobb esély van.

Egy partnerszervezet bevonása lehetővé teszi olyan pályázatok benyújtását is, melyre egyedül nem lett volna kapacitás vagy pályázati lehetőség. A vállalkozások, valamint a kapcsolódó intézményrendszer, ami gyakorlatilag a korporációk hálózati formában való együttgondolkodása, működése, egy jól tevékenykedő sikeres helyi és regionális gazdaságnak lehet az alapja. Mivel ezek a szervezeti egységek erős kapcsolódásuknak köszönhetően nagyobb valószínűséggel képesek a hatékony együttműködésre, nagy valószínűséggel pl. sikeresen osztják meg az információkat egymással.

Minden kapcsolat fenntartása és az együttműködés befektetésekkel is jár, amit mérlegelni kell a várható hasznához képest, ezért ezt sem hagyhatjuk figyelmen kívül.

A támogatás megítélés kockázata

Egyelőre ebben a témában szakirodalmi áttekintésre nincs nagy lehetőség, mert elméleti cikk viszonylag kevés jelent meg, így tisztázatlan az a kérdés mind elméletben, mind gyakorlatban, hogy a vállalkozó viselkedésére az állami támogatásnak pontosan mi a hatása és ezen keresztül a gazdaságra.

Több tanulmányban olvasható a kettős erkölcsi kockázatra utalás.

Ez a vállalatfinanszírozásban akkor fordul elő, ha a hitelnyújtó nem passzív, hanem aktív szerepet játszik abban az értelemben, hogy a projekt sikere nemcsak a vállalkozó erőfeszítésén múlik, hanem a finanszírozóén is, például folyamatosan üzleti tanácsokat ad, illetve átvállal bizonyos menedzsmentfeladatokat. Tipikusan ez a helyzet a korai szakaszban lévő vállalatok külső, kockázattitőke-finanszírozása esetén (LOVAS-RÁBA 2013).

Megállapítható, hogy a különböző támogatási formák létjogosultsága elismert, igaz a megfigyelési eredmények vegyesek és több tekintetben ellentmondásosak. Magyarországi empirikus adatokat elemző szakemberek írásaiból kiolvasható, hogy a vállalkozásoknak nyújtott támogatások relatív magas szintje sem eredményezett mérhető gazdasági növekedést, inkább a gazdasági környezet javítására, mintsem a támogatásokra van szükség.

Más tanulmányok még negatívabb képet festenek. Az írják, hogy a vissza nem térítendő támogatások hatása negatív, mert egyfajta függőségi helyzetben tartják a támogatottakat, akik így nem motiváltak a megfelelő nemzetközi versenyképességi szint elérésére. Számos magyar vállalkozó, akik a nemzetközi versenyben is sikeresek (például a Graphisoft, a Prezi és az Ustream tulajdonosai), kifejezetten arra büszkék, hogy sohasem vettek igénybe állami vagy EU-s támogatást (NAGY-LÓRÁND 2013).

Felmerül a kérdés, hogy ezekben az esetekben az erkölcsi kockázat valós problémát generál-e, mely jelentős veszélyeket rejt magában.

Meglátásom szerint a támogatások hozhatnak létre értéket, ösztönözhetik a vállalkozókat, hogy mindent megtegyenek a projektjeik sikere érdekében, és ezáltal a magán- és a közösségi haszon egyaránt növekedjen.

1.7. Közvetlen és beruházási támogatások közgazdasági hatásai, hullámszerű támogatás

Hatásvizsgálat kifejezés alatt valamilyen „beavatkozás”, „intézkedés” vagy „program” analízisét értjük. A vizsgálat mindent egybevetve lehet nagy általánosságban leíró jellegű is, amelyik a programban részt vevők bemutatását, a program kivitelezését és lebonyolítását mutatja be. A hatásvizsgálat kifejezést ennél szűkebb értelemben használják a programok által generált hatások azonosításának és mérésének módszereként, alapvető jellegzetessége tehát az, hogy oksági körülmények bebizonyítására irányul.

A különböző értékelések során program alatt általában a beavatkozások (cselekvési tervek, intézkedések, akciók stb.) olyan halmazát értik, amelyek a közreműködőkben valamilyen változást idéznek elő, azaz némely kihatásokkal járnak. Úgy gondolom a hatásvizsgálat éppen ezen változások mérésére irányul.

A hatások mérése a bekövetkezett változás számszerűsítését jelenti és ebből fakadóan jellemző a statisztikai, ökonometria eszközök alkalmazása a vizsgálatban. Az ökonometria modellek egyik legfontosabb feladata a gazdasági változók előrejelzése. Az idősoros előrejelzés általában arra épít, hogy egy változó értékét saját múltbeli értékéből próbálja megbecsülni és előre jelezni. Az ökonometria előrejelzés egy, vagy több eredményváltozó és néhány magyarázóváltozó közötti összefüggés alapján regressziós modellt szerkeszt.

Megállapíthatjuk, hogy az idősoranalízis legérdekesebb eleme az előrejelzés (forecast). Ennek két formája van, az egyik az „ex post” (hátra tekintő becslés), amelynél a megfigyelési időszakra becslünk, ahol tényleges idősoros megfigyeléseink léteznek. A másik az „ex ante” (időben előre tekintő becslés), amikor a megfigyelési időszakon kívülre becslünk (NAGY - BALOGH 2013). Tehát megkülönböztetünk utólagos (ex post) vagy előzetes (ex ante) hatásvizsgálatokat

Az előrejelzés elvi alapja az, hogy a vizsgált jelenség természetének ismeretében valami törvényszerűséget keresünk, ami szerint a jelenség alakul, és ezt változatlanul feltételezzük a megfigyelési időszakon kívülre is (GUJARATI 2003). Az előrejelzések készítésekor véleményem szerint mindig lényeges szem előtt tartani azt, hogy nem (csak) formai

szabályszerűségeket (pl. trend alakját) akarunk előrevetíteni, hanem az ezek mögött meghúzódó tényleges szabályszerűségeket.

A hatásvizsgálatok rendszerint arra a kérdésre keresik a választ, hogy egy intézkedés vagy közpolitikai program valóban kiváltja-e a döntéshozó által előidézni kívánt hatásokat. Fontos mindjárt az elején leszögezni, hogy egyes résztvevőkre vonatkozóan a hatás sohasem azonosítható. Amire elméleti lehetőség van, az az átlagos hatás mérése, ezt azonban ideális esetben nagyon is pontosan lehet mérni. A hatásvizsgálati eredmények érvényessége és megbízhatósága függ a program jellemzőitől (résztvevők kiválasztásának módja), a rendelkezésre álló adatok mennyiségétől és minőségétől (beleértve a program keretében végrehajtott adatgyűjtést is), valamint a választott elemzési módszertől is.

Tapasztalataim alapján az alapvető nehézséget az jelenti, hogy a közösségi vagy tagállami források elosztása a piaci szereplők között többnyire pályázati rendszerekben történik. A pályázati rendszerek lényege, hogy az egyes benyújtott, vagy a tovább kidolgozandó fejlesztési elképzeléseket valamilyen módon rangsorolja. A rangsorolás indoka, hogy a fejlesztési források szűkösen és időben korlátozott módon (programozási időszakhoz kötötten, vagy azon belül is korlátozva) állnak rendelkezésre, vagyis minden fejlesztési elképzelés támogatására nincsen lehetőség, és társadalmi szempontból ez nem is lenne indokolt, mivel a korlátlan támogatás az inputok piacán jelentős drágulást eredményezne.

A rangsorolás szükségességét emellett még a következők is indokolják:

1. A projektek összehasonlítását csak egy jól kidolgozott pontozási sorrend alapján lehet elérni.
2. A pályázati rendszerek során alkalmazandó alapelveket csak így lehet biztosítani.
3. A feldolgozás kapacitása – a támogatási kérelmek bírálata – korlátozott, bármilyen szabad szöveges rendszerben a humán erőforrás-igény jelentősen megnő, melynek jelentős költsége van. Ezért csak szigorú területi és tartalmi keretek között, az egyes projekt elképzeléseket megfelelő szempontok alapján összehasonlító pontozási rendszerek lehetnek működőképesek.

A fentiek alapján megállapítható, hogy azok a pontozási rendszerek szolgálják megfelelő módon az érintett közösség érdekeit, melyek a legnagyobb haszonnal járó fejlesztési elképzeléseket támogatják, szemben a kisebb haszonnal járó projektekkel.

Haszon alatt ebben az esetben nem az egy-egy piaci szereplő által elérhető hasznot, hanem a társadalmi hasznot értjük. Ennek mérése számos akadályba ütközik, és bár makro szinten a GDP, vagyis a hozzáadott érték helyett léteznek olyan mutatók, melyek az egyéb társadalmi hasznokat is figyelembe veszik, de mikro szinten – az egy-egy projekt – megítélése esetében ez a feladat számos akadályba ütközik.

Ahhoz, hogy a társadalmi hasznot is figyelembe tudjuk venni, véleményem szerint a következő pályázati alapelvek számszerűsítése, parametrizálása szükséges:

- partnerség – a finanszírozott piaci szereplő kivel működik együtt, helyi, régiós vagy országhatáron átnyúló szinten, azaz a fejlesztési elképzelése, kinél jár még társadalmi haszonnal;
- programozás – egy fejlesztési elképzelés támogatása, hosszabb távon, azaz 5-7 éves periódusban milyen fejlesztési, növekedési, elképzelésekhez járul hozzá;
- innovatív megközelítés – helyi, vagy régiós szinten az adott fejlesztési elképzelés mennyire mondható innovatívnak, mennyire lesz modellszerű elképzelés az egyes gazdasági szinteken, mások számára milyen további fejlesztési irányokat adhat meg a projektelképzelés;
- fenntarthatóság – ez egyrészt jelenti, hogy anyagi szempontból mennyire lesz fenntartható az elképzelés, leegyszerűsítve a befektetés, az amortizáció megtérül-e, másrészt jelentheti azt, hogy környezeti szempontból is fenntartható-e a projekt, vagyis a felhasznált természeti erőforrások megújulnak-e a működtetés időszakában, harmadrészt pedig jelentheti a társadalmi fenntarthatóságot is;
- társfinanszírozás – közösségi, állami források mellett a magánszereplők, a pénzügyintézetek mennyiben veszik ki részüket a finanszírozásból, az adófizető forintok mellett magánszereplők is kockáztatják-e forrásaikat, ezzel növelve elkötelezettségüket az anyagi fenntarthatóság érdekében;
- nyilvánosság – mennyire biztosítja a projekt az átláthatóságot, a társadalmi ellenőrzés lehetőségét, melyek ahhoz szükségesek, hogy az adófizetők rendszerbe vetett bizalma ne csökkenjen, a társadalmi támogatottsága az egyes pályázati rendszereknek megmaradjon;
- monitoring – milyen mértékben lesznek ellenőrizhetők az egyes eredmények a jövőben, ezek a monitoring mutatók mennyire lesznek összegezhetőek program szinten, alátámasztva a programok létjogosultságát;
- multiplikátor hatás – milyen más piaci vagy társadalmi szereplőknél fog további haszonnal járni az adott fejlesztési elképzelés támogatása, és e szereplők fejlődése további piaci szereplők fejlődéséhez is hozzá fog-e járulni.

Mindezen alapelvek figyelembevételével, az egyes projektek értékelését úgy kell kialakítani, hogy a pontozási rendszerek a legjobb társadalmi haszonnal kecsegtető projekteket támogassák, vagyis a legjobb megoldások – idegen szókapcsolattal best practice – megkeresése a cél.

A kidolgozásához a Pénzügyi Szemle 2017/1 számát is átolvastam, melyben az alábbi gondolatsor jelent meg:

A támogatási programok azt feltételezik, hogy a támogatás miatt, olcsóbb tőkével a vállalkozások több beruházást valósítanak meg és több munkaerőt foglalkoztatnak. Ha eredményesek ezek a programok, akkor nemcsak az egyes vállalatok szintjén, hanem makroszinten is azt kellene megélnünk, hogy a támogatásokat nagyobb nagyságban alkalmazó országokban magasabb a beruházások szintje, a foglalkoztatás és a gazdasági növekedés sebessége. A gyakorlatban azonban ez nincs így. Az EU, miközben az integráció egészének versenyképességét, illetve régióinak kohézióját javító támogatási konstrukciókat igyekszik működtetni, illetve engedélyezi ezt a tagállamokban, ugyanakkor a fellépő mellékhatások (leginkább a kiszorítás, holtteherveszteség, járadékavadászat) miatt torzítja is a mikrostruktúrát

a tagországokban. A támogatások abszorpciója során sokszor az tapasztalható, hogy inkább a nagyvállalatok képesek erősíteni piaci pozíciójukat, a kkv-kra gyakorolt hatások nem egyértelműek. Előfordulhat, hogy a támogatás révén egyes vállalatok akár tartós előnybe is kerülhetnek versenytársaikhoz képest, ami a piacok monopolizálódásához vezethet. Az ilyen piacokon gyakran kialakul a kisebb össztermelés mellett magasabb ár. Ez jóléti veszteséget jelent a társadalom számára (VARIAN 2005).

A vissza nem térítendő állami támogatások megszerzése a járadékvadászatnak nevezett jelenséggel is együtt járhat. Mivel a támogatásokból nem minden gazdálkodó szervezet részesülhet, ezért megérheti erőfeszítéseket tenni, akár anyagi áldozatot is vállalni a támogatás megszerzése érdekében (LŐRINCZ 2007).

Elemzések sokasága foglalkozik külön a K+F-támogatásoknak a vállalatok gazdálkodására gyakorolt hatásaival. Az új tudást a közgazdasági elméleti irányzatok a gazdasági növekedés forrásának tekintik. Emellett a K+F társadalmi hozadékát is nagyobbak tartják, mint a belőle származó magánhasznot, mivel a tudás vagy know-how a szabadalom alá vont részen felül általában nem tartható titokban, szabad diffúziója a piaci tökéletlenségeket mérsékeli.

A K+F támogatások hatékonyságának másik oka a tőkepiacok információs tökéletlenségeiből adódik, amely miatt nem minden pozitív nettó jelenértékű K+F projekt valósul meg, mert a potenciális finanszírozók kockázattűrő képessége ehhez nem elég nagy. Ezért nehéz vagy költséges lehet egy vállalat számára a K+F külső finanszírozása. Ezt mérséklendő a kormányzatok általában támogatják a K+F-re irányuló beruházási tevékenységet (CSOMA 2017).

Nincs új a Nap alatt, a közvetlen támogatások minden alkalommal vita tárgyát képezik, pedig azokért cserébe már számtalan kötelező előírást kell betartania a gazdálkodónak, és a követelmények száma egyre csak bővül. Legutóbb a zöldítés, mint klímaváltozás elleni eszköz csípett le 30%-ot belőle, illetve bővítette ki az összegért cserébe betartandó feltételek körét. Mindezen intézkedések hasznát az egész társadalom élvezi, ezért is hívják közjavaknak őket. A közvetlen támogatások tehát egyrészt a közjavak előállítását szolgálják, másrészt hozzájárulnak a stabil gazdálkodási körülmények megteremtéséhez, és ezáltal a mezőgazdaság fenntartásához. Persze ez utóbbit is beleérthetjük a közjavakba, hiszen mindenkinek érdeke, hogy az élelmiszer előállítás megmaradjon és legyen mit ennünk.

Hasonlóképp a termeléshez kötött támogatásokat is sokan kritikával illetik, mondván az torzítja a kereskedelmet és mesterségesen befolyásolja a piaci árakat. Ugyanakkor a kötött támogatások segítik az érzékeny ágazatokat (például az állattenyésztés), hogy életben maradjanak. Sokkal inkább piactorzító hatásúak azok az intézkedések, amelyek válság esetén hullámszerűen befolyásolják a kínálati árat, a keresletet vagy a kínálatot, nem beszélve arról, hogy a válságot időben meghaladó kihatással bírnak. Ilyen intézkedések esetén a gazdák döntései még inkább elszakadnak a piaci viszonyok megítélésétől, mert akaratlanul is ránevelik őket arra, hogy döntéseiknek nincs következménye, baj esetén úgymint kapnak segítséget.

Jobb idejében megkezdeni tehát a felkészülést az újabb változásra, amely várhatóan újabb célkitűzésekkel bővíti a KAP látószögét, sőt nem kizárt, hogy – egy aktuális elképzelés szerint

a jövőben már Közös Agrár- és Élelmiszerpolitikáról (KAÉP) beszélhetünk (PALAKOVICS 2016).

Több rendezvényen, konferencián foglalkoztak a támogatások folyósításának időbeliségével, melyek összegzőiből általánosságban elmondható, hogy nincs azzal gond, ha a 2014-2020-as uniós ciklus első felében hullámszerűen jelenik meg az összes uniós pályázat, amennyiben menetközben majd az igényekhez igazítják a kereteket. Az intézményrendszer vonatkozásában rugalmasságra van szükség. Pénzügyi területen megfogalmazódott, hogy a bankok kockázati étvágóját is fokozatosan emelheti a hitelezés terén a pályázatok kiírása, a hitelkeresletet pedig az is serkentheti, ha a pályázatok kiírói megfelelően, világosan kommunikálják, hogy mely célokra lesz, illetve nem lesz forrás. A 2007-2013-as ciklus egyik legfontosabb tapasztalata az volt, hogy sok szakterületen csak az időszak második felében hirdették meg a pályázatokat, ezek a forrásfelhasználás érdekében a ciklus végén pánikszerűen jelentek meg. A ténylegesen kihelyezhető források érdekében – a korábbi tapasztalatok birtokában – célszerű, ha minden pályázatot meghirdetnek ciklus elején, hogy azokat később a valós helyzethez igazított folyamatban lehessen lebonyolítani. A Szellemi Tulajdon Világszervezetének adatai szerint az EU GDP-jének 39%-a tudásintenzív ágazatokból érkezik. Magyarországon ez 45%, és ez is alátámasztja az innovációs terület gazdasági jelentőségét (BIRÓ et al. 2014), ha az ilyen típusú pályázatok időben érkeznek, akkor az segíthet az egész magyar gazdaságnak. A felpörgetett kiírási időszak lehet jó ötlet is, ha a megvalósítás szakaszolható. Ebben az esetben elkerülhető, hogy bizonyos iparágakban hullámszerű árfelhajtó hatást okozzon a pályázati hullám, ami a pályázati-iró-tanácsadói árakra nem vonatkozik. Kérdés viszont, hogy az intézményrendszer képes lesz-e kiírni a megjelölt dátumig a pályázatokat. Ez azért is megkérdőjelezhető, mert nagyon nagy a fluktuáció, mind a vezetői, szakértői, valamint ügyintézői szerepkörökben, így korlátozott a stáb nagy részének tapasztalata. A ciklikus és folyamatos intézményrendszeri képzésekkel – igaz a tapasztalat nem pótolható – az ügyintézők felkészültsége jelentősen befolyásolható, mely segítheti a zökkenőmentesebb lebonyolítást. Pénzügyi szempontokat vizsgálva várhatóan a 2014-2020-as ciklus végén fog megnőni a bankok kockázati étvágya, persze már a pályázati meghirdetések felfutása is elkezdheti élénkíteni azt (PALOMA et al. 2013). A hitel árát a pályázatokhoz kapcsolódó megnövekvő finanszírozás jellemzően nem emelni, hanem a verseny miatt csökkenteni fogja. A hullámszerű pályázati meghirdetésben kettős kockázat merülhet fel. Egyrészt az intézményrendszer oldalán, másrészt a pályázói oldalon. Tapasztalható, hogy a kiírásokhoz képest sok hónapra születnek meg az intézményi döntések, csúsznak a pályázati meghirdetések és rossz éves fejlesztési keretek kerülnek meghatározásra. A kettős kockázat másik oldala szerint, a pályázók oldaláról passzivitás jelentkezik a sorozatosan csúszó pályázatok, illetve az elhúzódó bírálati döntéshozatal miatt, mely tömegesen megnyíló források lehívhatóságát is veszélyezteti.

A forrásokhoz való hozzájutás tekintetében – legyen az pályázati vagy banki finanszírozás – jelenleg sok pesszimista felhanggal találkozhatunk. Szerintem el kellene gondolkodnunk, hogy pár éve még 14-16%-os éves kamatra kaptunk vállalkozói hiteleket, most pedig sokkal kedvezőbb feltételek mellett – rendkívül alacsony hitelkamatok és kedvező kondíciók állnak rendelkezésre (NHP, EXIM-hitelek, vissza nem térítendő uniós források). Ez jelentősen javította a költségoldali versenyképességünket a régióban. Vajon 5-10 év múlva, lesznek-e ilyen lehetőségeink? Lesznek-e még a támogatások tekintetében „aranyévek”? A pályázati

pénzekhez való hozzáférés most biztosított, de széles körben ismert-e ez a lehetőség? Szerintem a tanácsadókra szükség van, mert tapasztalatom szerint – a kormányzati kommunikáció és az országos roadshowk ellenére is csak a megkérdezettek több mint fele hallott az új pályázatok elindulásáról. A pályázati szabályváltozások kedvező vagy kedvezőtlen kérdésében rosszabb a helyzet, itt a megkérdezettek 15%-a tudott érdemi változást megjelölni. Jellemző a mélyen gyökerező korrupciós hit. A pályázatiíróknak feltett első kérdések között hangzik el a megbízók részéről, hogy tudják-e garantálni a pályázati nyerést a kapcsolataik révén.

Lényeges elem még az információ és a dezinformáció kérdése. Mindig vannak jobban értesültek és néha hivatalos, állami intézményi forrásra hivatkozva még a nagy tanácsadó cégek is elhiszik az információ valódiságtartalmát. A rendszer működését és a vállalkozói kultúrát tekintve ez elgondolkodtató. A pályázatok szakmai tartalma és a hozzáférhetőség szempontjából is kettős a helyzet. Pozitívumként tekinthetünk arra, hogy a tudás menedzselése, védelmének lehetősége megtalálható a pályázati kiírásokban valamilyen formában, azonban kedvezőtlen, hogy nagyon sok olyan projektkezdeményt készítenek elő, melyek innovatív ötleten alapulnak, ígéretesnek néznek ki piaci szemmel is, de mindig zsákutcába jutnak. Ez visszavezethető szerintem a tapasztalat hiányára. A formai követelmények hiányában eleve nem pályázatképesek az ötletek. Nem finanszírozható a kockázati tőke – pénzintézetek által pláne nem –, emiatt esélytelen, hogy ezekből a projektekből valamilyen módon legyen piacra jutó termék. Pozitív folyamat, hogy a cégek el tudják fogadni, sőt egyet is értenek az objektív szempontokkal és a pontrendszerrel, az pedig kedvező, hogy az utóbbi 1-2 évben jelentősen tisztult a pályázati tanácsadói piac. A termelő-gyártó szegmens cégei is részt kívánnak venni, tehát igenis van érdeklődés és nyitottság a cégek részéről az új típusú kiírások és feltételrendszerek iránt. Elvárható, hogy a kormányzat által egyértelműen legyenek kimondva azok az irányok és pályázatok, amelyek nem lesznek támogathatók.

Továbbiakban a mezőgazdaságot érintő támogatási rendszerek hatékonyságát vizsgálom.

1.8. A támogatás elszivárgás jelentősége

Az agrárpolitika megfogalmazott céljai között – az Európai Unióban és Magyarországon egyaránt – előkelő helyen szerepel a mezőgazdasági termelésből élők életszínvonalának javítása. Ennélfogva egyértelmű, hogy a közvetlen jövedelemtámogatások kedvezményezettjének a mezőgazdasági termelőt tekintik. Egyéb gazdaságilag érintett csoportok (pl. földtulajdonosok, adófizetők) érdekei az agrárpolitikában többnyire figyelmen kívül maradnak, ami érthető is, mivel ezek nem az ágazati politika hatáskörébe tartoznak (UDOVECZ 2007, KOVÁCS et al. 2008).

Támogatás elszivárgás az a folyamat, ahol a támogatások jelentős része nem marad a tulajdonképpeni célcsoportnál (gazdálkodóknál), hanem a gazdaság más szereplőjéhez kerül. Az agrártámogatások nem megfelelő hasznosulása a gazdálkodók jövedelmében közismert jelenség, vizsgálata, számszerűsítése azonban csak másfél évtizede kapott figyelmet Magyarországon. KOVÁCS és szerzőtársai (2008) az agrártámogatások hasznosulását vizsgálta a gazdálkodók jövedelmében. Megállapította, hogy az agrárgazdaságra fordított közpénzek nemcsak a gazdálkodók érdekeit szolgálják, hanem a folyamatban hatékonysági

veszteségek, „elszivárgások” keletkeznek. Ennek következtében a támogatások jelentős része nem a megcélzott termelőkhez kerül, hanem a vertikum mezőgazdasági termelést megelőző (alapanyag-előállító, eszközgyártó, földtulajdonos) vagy azt követő (nagy- és kiskereskedelem, feldolgozás, fogyasztás) fázisaiban realizálódik. Vizsgálat során arra a következtetésre jutott, hogy a termelők jövedelmére azok a támogatásformák gyakorolják a legkedvezőbb hatást, amelyek a legkevésbé befolyásolják a piaci keresleti-kínálati viszonyokat. Ennek tudatában az elmúlt időszakban az Európai Unió egészében megfigyelhető, hogy a leginkább piactorzító hatású támogatástípusok (a termékkibocsátáson, valamint a változó inputokon alapuló támogatások) aránya lecsökkent. Ezzel szemben a piacot kevésbé befolyásoló, a termeléstől elválasztott (termelési kötelezettséggel nem járó) támogatások részaránya megnőtt, összhangban a WTO szabta normákkal. Ez a tendencia Magyarországon is megfigyelhető volt, de a helyzet így sem teljesen kielégítő.

KOVÁCS et al. (2008) szerzőtársaival célul tűzte ki az egyes támogatástípusokhoz tartozó hatékonysági veszteségek számszerűsítését. A szerzők a kutatás keretében azt vizsgálták, hogy az agrártámogatások előnyeit milyen mértékben élvezik a gazdálkodók, mennyi jut abból a gazdaság más szereplőinek (földtulajdonosoknak, szállítóknak, felvásárlóknak stb.).

Kiemelték, hogy a támogatások a termelés bővítésére ösztönzik a vállalkozásokat, ami növeli a termelés során felhasznált erőforrások iránti keresletet, így magasabb földárakhoz vezet, drágítja a munkaerő és a felhasznált eszközök, alapanyagok árát. Bizonyos mértékben még az aktuális termeléstől függetlenített támogatások is ilyen hatást váltanak ki. Mindennek következménye, hogy a támogatások egy részét a földtulajdonosok és az inputok előállítói, forgalmazói szerzik meg. Számításaik szerint a 2006. évi közvetlen agrártámogatásoknak mindössze 52%-a gyarapította a mezőgazdasági vállalkozások jövedelmét. A legjobb hasznosulást (62%) a termelésről leválasztott, termelési kötelezettséget nem jelentő SAPS támogatás tudta felmutatni. Jónak ítélték a széles választékú termelést lehetővé tevő GOFR top-up támogatás hatékonyságát is (46%). Az anyajuh támogatása esetén arra a következtetésre jutottak, hogy egy termeléshez kötött támogatás is lehet hatékony (53%), ha megfelelően rugalmas a termék iránti kereslet és alacsonyak az allokációs költségek (KOVÁCS et al. 2008).

A fenti vizsgálatokhoz hasonlóan VÁSÁRY (2008) erős korrelációt mutatott ki a földbérleti díjak emelkedése és a közvetlen támogatások között, megállapította, hogy nőtt az ágazatból történő input és output oldali elszivárgás, különösen a földtulajdonosok esetében (KELLE 2011).

A támogatás elszivárgás jellemző a beruházási támogatások esetén is. A hullámszerű támogatás megítélés ahhoz vezet, hogy az egyszerre forráshoz jutó gazdálkodók kereslete a technológiai és építőipari piacokon megugrik, ami jelentős ár növekedéshez vezet. Ez hatás a mezőgazdaságban különösen akkor jelentkezik, mikor az ország egyébként is konjunkturális időszakban van, vagy egyéb más uniós transzferek miatti jutatások kötik le a kivitelezői kapacitásokat.

1.9. Az EU csatlakozás előtti hazai mezőgazdasági támogatási rendszerek történeti áttekintése

A támogatási rendszerek történetének tárgyalása előtt megemlítem hazánk mezőgazdaságának egyik első összefoglaló dokumentumát, mely 131 évvel ezelőtt született. Ez Wenzel Gusztáv 1887-ben készült „Magyarország mezőgazdaságának története” című könyve. A mű előszavában fogalmazta meg a következő gondolatokat, melyet az eredeti nyelvezettel szó szerint idézek: „Hazánk mezőgazdaságának története köztörténelmünknek nem kevésbé, mint nemzeti gazdaság szempontjából egyaránt nagyfontosságú. Magában világos ugyanis, hogy bármelyik nemzetnek vagy államnak köz- és köztörténelmét csak úgy érthetjük alaposan, ha az abban hatályos gazdasági tényezőket ismerjük. Minthogy pedig Magyarország gazdasági rendszerében a főszerepet legrégebb idő óta mindig a mezőgazdaság vitte; kétségtelen, hogy köztörténetünk is csak mezőgazdaságunk történetének kellő tekintetbe vételével tanulmányozható hasznos eredménnyel. De ha anyagi érdekeink jövőjét biztosítani, és gazdasági életünket azon előnyökben részesíteni akarjuk, a melyekhez alapos történeti tanulmány útmutatása nélkül jutni lehetetlen: mezőgazdaságunk múltját, egészben véve szintűgy, mint egyes ágai szerint, behatólag szemügyre vennünk s tapasztalásai és eredményei által hasznosítani, nemzeti gazdaságunk szempontjából is kell” (WENZEL 1887).

Általánosságban elmondható tény, hogy az állam minden időszakban és az országok fejlettségi szintjétől függetlenül beavatkozik az agrárium működésébe.

Milyen módon támogassák az ágazatot és miért van erre szükség? Szakértők évek óta visszatérően vitatkoznak, hogy a lakosság megfelelő élelmiszerellátása, valamint a klimatikus változások vagy egyéb biológiai hatások miatt szükséges a támogatások rendszerének fenntartása, folyamatos felülvizsgálata és szükség szerinti megújítása. A Gazdálkodás XLIX. évfolyam, 14. különdíjában „Támogassuk-e a mezőgazdaságot?” címmel olvasható publikációban az agrártámogatások indokoltságát illetően (MIZIK – VARGA 2005) a különböző közgazdasági iskolák érvrendszerében keresték a választ. Például az agrártámogatásokat elvetik a piacra vonatkozó torzító hatása miatt, a tökéletes verseny mindenek-felettségét hirdetve a klasszikus-neoklasszikus iskolák. A tökéletes versenyt rendező elvként elismerő normatív közgazdaságtani (elsősorban jóléti közgazdaságtani) iskolák a támogatásokat elfogadják, de csak a piaci kudarcok megelőzése vagy orvoslása céljából. Megemlítik, hogy önmagával a termelés támogatásával egyik iskola sem ért egyet, viszont a piac hatékonyabbá tétele érdekében a normatív közgazdaságtan bizonyos feltételek mellett igen.

BOURGEON és CHAMBERS (2000) az USA és az EU mezőgazdasági politikáját összehasonlítva figyelemfelkeltő megállapítást tett. Az USA és az EU mezőgazdaságának támogatási irányelveit gyakran jellemzik látszólag egymásnak ellentmondó intézkedések: termelési támogatásokat biztosítanak, és mezőgazdasági beruházásokat támogatnak egyidejűleg azzal, hogy a termelőket földterületük csökkentéséért fizetik meg. Jelképesen az ilyen irányelvek azt a benyomást keltik, mintha a döntéshozók egyik lábukat a gázpedálra, a másikat a féken tartva vezetnék, ami a „pazarlás paradigmájának” tűnik (BOURGEON - CHAMBERS 2000).

Magyarországot a közelmúlt szakági eseménye alapján vizsgálva számos összefüggést és szakmai tény, felvetést és eredményt is érdemes áttekintenünk.

Hazánkban az 1990-es években a termelészövetkezeteken alapuló struktúra megváltoztatása vette kezdetét. 1991-92-ben elfogadták a kárpótlási törvényeket, melyek alapján a szocialista rendszer által megkárosított emberek és leszármazottaik kárpótlási jegyeket kaptak, amelyeket földre is beválthattak, ezáltal kiszervezték a földeket a TSZ-ek alól. Emellett nevesíteni kellett a szövetkezeti vagyont, és azoknak, akik ki akartak válni a TSZ-ből, ki kellett fizetni a szövetkezeti üzletrészét – olvasható SZŰCS DIÁNA „Magyarország mezőgazdaságának történelmi áttekintése” című írásában (2017). Később így folytatja: „A kárpótlási folyamat eredményeként rendkívül elaprózott földbirtokstruktúra alakult ki, amelyen a kistulajdonosok földjeit bérbe vevő nagyüzemi gazdaságok, valamint kis egyéni gazdaságok jöttek létre.” A megfogalmazott véleménnyel, állítással egyetértek, melyet számos tény és vizsgálat alátámasztott már hazánkban (SZŰCS 2017).

Megállapítható, hogy a mezőgazdaság teljesítménye eleinte romló majd az ezredfordulóig stagnáló képet mutatott, ezt követően lehet egyfajta fejlődési pályáról beszélni természetesen az időjárási és egyéb befolyásoló tényezők pozitív vagy negatív hatása mellett. De tény, hogy kedvezőtlen tényezők hatottak a mezőgazdaságra. Például eleinte az állami támogatások csökkenése, majd a külföldi olesó importáru ár-leszorító hatása okozott negatív folyamatokat. A keleti blokk országainak a nyugat-európai országok gazdaságai felé piacnyitásra lehetősége a korábbi szovjet befolyás meggyengülése után vált.

1.10. A hazai mezőgazdasági támogatások formái az 1990-es években

A vizsgált időszakra vonatkozó agrártörvény előírásai szerint a kormány által kialakítandó agrártámogatási rendszernek elsősorban a következő elemekre kellett épülnie:

- a) a piacra jutási és intervenciós támogatások;
- b) az agrártermelési támogatások;
- c) a mezőgazdaság finanszírozását szolgáló hitelek kamattámogatása, valamint kezességvállalása;
- d) az agrártermelés versenyképességét, az agrárvállalkozások termelékenységének növelését megalapozó korszerűsítések és fejlesztések támogatása;
- e) az agrárgazdálkodók versenyképességét fokozó intézményrendszer, termelő, feldolgozó, értékesítő együttműködések, szövetkezetek támogatása;
- f) a kedvezőtlen adottságú agrártérségek jövedelemkiegészítő és szerkezet-átalakító támogatása;
- g) a termőföld minőségének megőrzése, illetve javítása, az erdővagyon fenntartásának, növelésének, védelmének, az agrárkörnyezet-gazdálkodás minőségi javításának támogatása;
- h) a mezőgazdasági termelők szociális biztonsága érdekében a társadalombiztosítási rendszerekben való részvétel ösztönzése és támogatása (GUTH - KÁPOSZTA et al. 2000).

Az 1990-es évek végére a hazai támogatási rendszer is sokat változott, már „megcsapott” minket az Európai Agenda „szele” (AGENDA 1999), így természetesen elkezdjük figyelembe

venni az uniós módszereket, de hazai sajátosságokkal együtt még részben hagyományos támogatásokat alkalmaztuk, melyek közül a legáltalánosabbak a következők voltak:

1. Termelési támogatások
2. Piacra jutási támogatások
3. Erdőkár elhárítás
4. Mezőgazdasági beruházások támogatása
5. Erdőtelepítés, fásítás
6. Melioráció, öntözés
7. Erdészeti közcélú feladatok
8. Erdei vasutak működtetése
9. Jóléti parkerdő támogatása
10. Agrárinformáció, farmgyakorlatok támogatása
11. Termőföld, védelmi támogatás
12. Állattenyésztési támogatás
13. Halgazdálkodási támogatás
14. Vadgazdálkodási támogatás
15. Állat-kártérítés
16. Privatizációs bevételből történő támogatás (GUTH - KÁPOSZTA et al. 2000)

A támogatásokhoz kapcsolódó alapvető kérdések vizsgálata után a pályázati rendszerek irodalmi áttekintését végzem el.

Már a kilencvenes évek elején, 1992 után az ország kivételének közel kétharmada az EU országokba irányult. Ezt a viszonylag gyors piacváltást a Társulási Megállapodásnak is köszönhetjük, melynek keretében jelentős piacra jutási kedvezményeket kaptunk. Az EU-hoz történő csatlakozásra Magyarország 1994-ben adta be hivatalos kérelmét. A csatlakozás érdekében előzetes tárgyalások hosszú folyamatára volt szükség, mely 1998-ban kezdődött el. A bővítésnél az EU tárgyalási álláspontjában meghatározó volt, hogy az akkori tagországok termelőinek kedvezményeit ne veszélyeztesse a csatlakozás. Cél volt annak elérése is, hogy az új tagoknál a mezőgazdaság nemzetgazdasági súlya és a foglalkoztatásban betöltött szerepe lényegesen csökkenjen, közelítsen a jelenlegi tagok átlagához. A Phare-program (1990) egyik meghatározó kedvezményezettje a magyar agrárgazdaság volt, mely közösségi támogatás fő célja a szakigazgatási intézmények tagságra való felkészítése volt.

A SAPARD program megindításáról az EU 1999-ben döntött. A program a tagjelöltek gazdaságainak felkészülését, vidékfejlesztési céljait támogatta (SAPARD TERV 1999). Arról sem feledkezhetünk meg, hogy a többi ágazat forgalmának növekedésétől elmaradt a mezőgazdasági termék- és élelmiszerexportunk a 2000-es évek elején (LENGYEL 2005). Ezt több agrártermékünk versenyképességének romlása is okozta. Igaz más ágazatokhoz képest kisebb mértékben ugyan, de az EU-ból érkező mezőgazdasági termék- és élelmiszerimport a rendszerváltás óta folyamatosan nőtt. A mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek hazánk kivételének 25%-át tették ki a csatlakozást megelőzően.

Az Európai Unióhoz Magyarország 2004-ben csatlakozott, ami az ország infrastruktúrájának fejlődéséhez nagyban hozzájárult, de nemzetközileg versenyképtelen hazai ágazatoknál

visszaesést okozott a csatlakozás (TRÓN 2008). Természetesen ezzel a felvetéssel nem érthetek egyet, mivel azt senki sem vitatja, hogy a magyarországi mezőgazdaság szerkezete jelentősen átalakult, sok esetben problematikus irányban. Hivatkozhatok a gabona- és olajosnövények erőteljes túlsúlyának a kialakulására, a kertészet és az állattenyésztési ágazatok visszaszorulására. Azokkal értek egyet, akik azt mondják, hogy ezek a változások egyrészt a már verseny- és életképtelen termelési kapacitások kiszorulásával, másrészt a termelőknek az EU új támogatáspolitikájához való lassú alkalmazkodásával, valamint a nem hatékonyan hasznosított fejlesztési források miatt következtek be. De az is tény, hogy leépítésre került az Európai Unió cukorpiaci rendtartása miatt a hazai cukoripar, valamint a 2008-ban kirobbant gazdasági világválság hazánkat sem kímélte.

5,5 millió hektár volt megközelítőleg az ország mezőgazdasági területe a 2010-es években, ezen belül az állami földterület nagysága mintegy 600.000 hektár volt a 2010-es években végrehajtott földárverések előtt. A privatizáció és az átalakulások következtében a földhasználatban megnőtt az egyéni gazdálkodók szerepe, azonban a gazdálkodók már nem azok a személyek voltak, akik korábban a mezőgazdaságból éltek, és így a családi szocializáció hatására gazdáknak nevelték őket (LAZÁNYI 2010, UDOVECZ – PESTI – KESZTHELYI 2012).

A magyar mezőgazdaság fejlődésen ment keresztül az elmúlt években a modern technológiák bevezetésének és a fejlesztéseknek köszönhetően. A technológiai fejlesztés azonban nem párosult gazdasági racionalitással és ez nem követte a napjainkban oly divatos precíziós mezőgazdasági megközelítések növekvő üzemméretet követelő irányelveit sem (LAZÁNYI 1999, 2005). A termelési szerkezetet a rendszerváltásig a növénytermesztés és az állattenyésztés közötti egyensúly jellemezte, amely az állatállomány nagyarányú csökkenéséből adódóan felborult. Az agrárgazdaság jelentős szerepet töltött be az ország nemzetgazdaságának előrehaladásában (KAPRONCZAI 2011).

Az elmúlt évtizedekben a mezőgazdaság szerepe, súlya nagyban változott az egész világon (FORGÁCS 2003). A termelésben, a kereskedelemben és a foglalkoztatottak számát tekintve ma igen alacsony arányt képvisel (fejlett országokban az aktív foglalkoztatottak csak 3-6 %-át adja), mégis gazdasági, társadalmi és politikai súlya jelentős. Az élelmiszerrel való ellátás biztonsága és árszínvonala alapvető fontosságú, ezért az agrárszektor érdekképviselői ereje mindenütt messze meghaladja a termelésben képviselt arányát. A mezőgazdaság szereplőinek magatartása, esetleges tiltakozásai, erődemonstrációi, valamint szavazatai mindig sokat nyomtak a latba a kormányoknál. Nincs ez másképpen az Európai integráció életében sem (GARAI 1999).

Európában az agrárszektor védelme fontos célkitűzés, mely már jelentős hagyományokkal rendelkezik. Elmondható, hogy a második világháborút követően az agrárszektor vált legmeghatározóbb összekötő kapocssá az egyes európai országok között (KAPRONCZAI – UDOVECZ 2009). Az EU költségvetéseinek jelentős részét általában az agrárszektor és a vidékfejlesztés kapta.

Az európai gazdasági közösség 1958-as megalakulását követően elsőként közösségi hatáskörbe vont területek egyike volt az agrárpolitika. Kereteit részletes, a tagállamok által kötelezően betartandó szabályok határozták meg.

1.11. Közös Agrárpolitika

A témakör rövid leírását egy igen magvas gondolattal kezdem, mellyel természetesen magam is egyetértek. „Az Európai Unió Közös Agrárpolitikája nem más, mint az érdekek állandó ütközése és kompromisszumai mellett, mint a változó viszonyokhoz való szüntelen alkalmazkodás, a reformok sorozata” (UDOVECZ – PESTI – KESZTHELYI 2012).

A Közös Agrárpolitika (KAP) már igen hosszú múltra tekint vissza, mert már 1962 óta működik az Európai Közösségben. A KAP alapját az Európai Gazdasági Közösség (EGK) alapító rendeletében, a Római Szerződésben rögzített egységes rendszer képezi, mely az ide vonatkozó döntéseket közösségi szintre emeli, azaz a Közösség döntései a tagállamokban közvetlen hatállyal érvényesülnek (Római Szerződés 1957).

A KAP célkitűzéseit a Római Szerződés 39. cikkelye tartalmazza. 1962-ben a KAP finanszírozására létrehozták az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) közös mezőgazdasági pénzügyi forrást. Az EMOGA Garancia Részlegéből a piaci intervenciók politikát, míg Orientációs Részlegéből az ágazat szerkezetátalakítását támogatták (NESZMÉLYI 2001/a, BEARD – SWINBANK 2001).

Az egységesség elvének megvalósulását segíti elő a Közös Piac szabályainak alkalmazása a mezőgazdasági árucikkek termelésére és kereskedelmére, valamint az egységesen működtetett eszközrendszer és az azokra vonatkozó versenyszabályok. Mezőgazdasági termékek alatt értjük a termőföld, az állattenyésztés és a halászat termékeit, valamint a velük közvetlen összefüggésben levő elsődleges feldolgozást. A KAP keretébe tartozó termékek jegyzékét a Római Szerződés függeléke tartalmazta. Általában nem tartoznak ide a másodlagosan feldolgozott élelmiszeripari termékek, amelyek előállítását és kereskedelmét az alapítók a versenyszférába utalták. Ugyanakkor a KAP szempontjából figyelembe kell venni a mezőgazdasági tevékenység különlegességét, amely a mezőgazdaság szociális felépítményéből, valamint a mezőgazdasági területek szerkezeti és természeti különbözőségeiből adódik. Ezzel tehát a KAP területét képezi a struktúrapolitika is, amely csupán a 90-es évek során került mindinkább a figyelem előterébe (FEKETE 1999).

A piacliberalizálás céljaként az 1980-as évek végétől az Unió Közös Agrárpolitikája folyamatos reformokon ment keresztül, mely eredményeként a termeléshez kötött támogatások többnyire területalapú támogatássá konvertálódtak át (CAP 2002, GREER – HIND 2012, VIAGGI et al. 2013). Ez azt jelenti, hogy a megművelt területet nagyságától függenek a Brüsszelből érkező támogatások, és nem a felvásárlónak átadott termény mennyiségétől.

„A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) 1999-ben döntött a hazai agrártámogatási jogcímek végrehajtásával és az exportengedélyezéssel kapcsolatos feladatok ellátásával foglalkozó Agrárintervenciók Központ (AIK) szervezeti keretében kialakítandó Integrációs Igazgatóság létrehozásáról. Az Igazgatóság feladata az Európai Unió Közös

Agrárpolitikai rendszerének átvételéhez, majd működtetéséhez szükséges intézményfejlesztés végrehajtása volt” (NESZMÉLYI 2001/b).

Magyarország a többi újonnan csatlakozó országgal együtt vállalta, hogy ezeket a szabályokat a belépéstől átveszi és alkalmazza. A csatlakozási tárgyalások alkalmával a kötelezettségek alól néhány pontosan definiált tartalmú és időtávú kivételt igényeltünk, melyet meg is kaptunk.

A Közös Agrárpolitikának több nagy reformja volt (és jelenleg is folyik egy nagyobb átalakítás). A kínálat szabályozása a '70-es, '80-as években vált szükségessé. A gazdaságok termelékenységére olyan mértékben megnőtt, hogy a szükségesnél nagyobb mennyiségű élelmiszert is előállítottak. Az élelmiszer-főlösleget elraktározták, ami „élelmiszerhegyek” felhalmozódásához vezetett, ezért célzott intézkedéseket vezettek be, amelyek összhangba hozták a termelést a piaci igényekkel. A '90-es években a KAP a piac helyett már a termelőket támogatta. Az ártámogatás szerepe csökkent, helyét a gazdálkodóknak történő közvetlen kifizetések vették át. (KILIAN et al. 2012) A termelőket arra ösztönözték, hogy a környezetvédelmi szempontokat fokozottan figyelembe véve gazdálkodjanak, mely törekvés összhangban volt a Rióban 1992-ben tartott Föld-csúcson elfogadott fenntartható fejlődés elvével. Előtérbe kerültek az élelmiszerekkel kapcsolatos minőségi követelmények. A közös agrárpolitika új intézkedésekkel támogatta a mezőgazdasági befektetéseket, a képzéseket, az élelmiszer-feldolgozás fejlesztését és a marketinget. Lépéseket tettek a hagyományos és regionális élelmiszerek védelme érdekében, megvalósításra került az ökológiai termelésről szóló első európai jogszabály.

A 2000-es években a vidékfejlesztésre helyeződött a hangsúly, mely a vidéki Európa gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésére törekedett, folytatva a 90-es években megkezdett, a gazdálkodók piacorientáltságának növelését célzó reformokat. A félidős felülvizsgálat 2003-ban történt meg. A reform függetlenítette a támogatást a termelés mennyiségétől, a termelők tevékenysége piacorientáltabbá vált, és – az európai mezőgazdaságot érintő bizonyos korlátozásokra való tekintettel – jövedelemtámogatásban részesültek, melynek fejében tiszteletben kellett tartaniuk az élelmiszer-biztonságra, a környezetvédelemre és az állatok jólétére vonatkozó szigorú normákat. Ezt követő reformok a világ felé való nyitást célozták meg. Az Európai Unió világelső a fejlődő országokból származó mezőgazdasági termékek behozatalában, nagyobb mennyiséget importált, mint az Egyesült Államok, Japán, Ausztrália és Kanada együttvéve (WIGGINS – BROOKS 2010). A „fegyver kivételével mindent” megállapodás keretében az Európai Unió szabad piaci hozzáférést biztosított az összes legkevésbé fejlett országnak. Egyetlen más fejlett ország sem tanúsított ennyi nyitottságot, elkötelezettséget és nyújtott tényleges piaci hozzáférést a fejlődő országok termelői számára. Az új tagok 2004-es és 2007-es csatlakozását követően az Európai Unió gazdálkodóinak száma megduplázódott. (12 új tagállam) Tizenhét évvel a berlini fal leomlása után az Európai Unió 27 tagállamot és több mint 500 millió polgárt számlált (UDOVECZ 2010). A bővítéssel megváltozott az unió mezőgazdaságának és vidéki tájainak összsképe is, időszerű volt az „állapotfelmérés”, mely 2009-ben zajlott. A KAP 2011-es reformja a mezőgazdasági ágazat gazdasági és ökológiai versenyképességének erősítésére törekedett annak érdekében, hogy a vidéki területeken ösztönözze az innovációt, küzdjön az éghajlatváltozás ellen, támogassa a foglalkoztatást és a növekedést (POPP – MOLNÁR 2010, TÖRÖNÉ 2012). A 2014–2020-as

költségvetési időszakra vonatkozó intézkedésekre 2013-ban került sor (RAGGI et al. 2013). A KAP „egészségügyi állapotfelmérésének” (Health Check) eredménye, hogy a támogatások termeléstől való szétválasztásának erősítésével a történelmi jogosultságokat fokozatosan felváltja a területi (hektáronkénti) támogatási modell. A területi támogatási modell alkalmazása a KAP I. pillérén belül azt jelenti, hogy megvalósul a fokozatos anyagi konvergencia (a természet és a funkció tekintetében) a termeléstől függetlenített hektáronkénti kifizetések és a II. pillérből nyújtott támogatások (agrár-környezetvédelem, hátrányos természeti helyzetű területek támogatása) egy része között. Ezzel szemben a tagállamok teljes mértékben kihasználhatják a Health Check által kibővített opciókat további támogatások átcsoportosításához a szarvasmarha- és juhágazat javára. Három évvel később, 2016-ban kezdődtek meg a viták a közös agrárpolitikáról a 2020-at követő időszak tekintetében.

Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása előtt és azt követően is szükséges volt a magyar mezőgazdaság támogatása, mely az agrárszektor működésének, eredményeinek fontos része. Az állami szerepvállalás jelentősége meghatározó lesz a jövőben is, mely szükség szerint folyamatosan a támogatási formák és feltételek változásával, alakulásával jár együtt.

A közös agrárpolitika megteremtése érdekében nagyon fontos a különféle pályázatok kiírása, valamint a támogatások egységesítése. Fontos, hogy a gazdák megismerjék a rájuk vonatkozó támogatási formákat, és azt, hogy a pályázatokat milyen módon és formában kell benyújtani az illetékes hatóságokhoz. Az Európai Unióhoz való csatlakozás kiszélesítette a vidéki gazdák lehetőségeit, nem csak a mezőgazdasági területen, hanem közvetlen környezetük fejlesztése érdekében is lehet támogatásokat igényelni (VÖRÖS 2004, POPP 2004).

A 2020 utáni időszakra vonatkozó KAP reform

A Bizottság 2017. november 29-én a vidékfejlesztésre vonatkozó Cork 2.0 nyilatkozat alapján kiadta „Az élelmezés és a gazdálkodás jövője” című új közleményét (a második pillér jövőjéről folytatott viták a 2016 szeptemberében Corkban tartott európai konferencián kezdődtek meg). A közlemény a fenntartható fejlődésre, a természeti erőforrások megőrzésére és a nemzedékváltás biztosításának szükségességére helyezi a hangsúlyt. A generációváltás tárgyában a közlemény felhívja a tagállamokat a fiatal gazdák elvárásainak megfelelő programok kidolgozására, és javasolja, hogy a mezőgazdasági termelésbe történő beruházások és a forgótőke támogatása céljával egyszerűsítsék a fiatal gazdák pénzügyi eszközökhöz való hozzáférését. A közlemény végezetül új prioritáscsomagot is előír, amelynek középpontjában a vidéki értékláncok állnak olyan területeken, mint például a tiszta energia, a feltörekvő biogazdálkodás, a körforgásos gazdaság és az ökológiai turizmus.

Természetesen a reform tartalma még nem végleges, de szükségszerűen számos politikus és szakértő megfogalmazta véleményét a kérdéskörrel, melyek közül talán a legfontosabbakat emelném ki.

”A Közös Agrárpolitika reformjával kapcsolatban meghatározó, hogy a KAP forrásai kiemelten fontosak Magyarország számára, hiszen jelenleg az EU-ból érkező források 36,8%-a (hét év alatt több mint 12 Mrd EUR) a Közös Agrárpolitikát finanszírozó alapokon keresztül érkezik. Fontosnak tartom időről időre hangsúlyozni, hogy az uniós és nemzeti források 2020-ig

kiszámíthatóan rendelkezésre állnak. Az Európai Bizottság mind a 2021 és 2027 közötti új Többéves Pénzügyi Keretről, mind pedig a KAP-ról (annak szerkezetéről és költségvetéséről) megtette hivatalos javaslatát, amely alapján Magyarország közvetlen kifizetésekre folyó áron 3,97%-kal, 2018-as árakon pedig 16,4%-kal kevesebbet fordíthatna. A javaslatcsomag szerint hazánk vidékfejlesztésre hét évre folyó áron 15,68%-kal, 2018-as árakon pedig 26,61%-kal kevesebb uniós forrást tudna felhasználni” (FELDMAN 2018).

”Az agrártárca vezetése a magyar mezőgazdaság versenyképességének, hatékonyságának növelését állítja a középpontba, ugyanis a magyar mezőgazdaság jövedelemtermelési képessége az uniós átlag mintegy 60%-át éri el. A hét éves pénzügyi tervezet alapján Magyarország 16,4%-kal kisebb közvetlen kifizetésekre és 26,6%-kal alacsonyabb vidékfejlesztési forrásokra számíthat (2018-as árakon kalkulálva). Magyarország várhatóan nem tudja megakadályozni a támogatások csökkentését, de talán sikerül a 16 és 26%-os arányt mérsékelni. A legnagyobb változást azonban a gazdaságonkénti maximális kifizetési határ bevezetése jelenti. A közvetlen kifizetéseknél a nagyobb hektáronkénti átlagtámogatással a kis- és közepes méretű gazdaságok, illetve a fiatal mezőgazdasági termelők élveznek majd előnyt. 60 ezer euró (20 millió forint) közvetlen kifizetés felett a növekvő hektárszámmal arányosan csökken a területalapú támogatás 100 ezer euró (32–33 millió forint) összeghatárig (a munkaerőköltségeket teljes mértékben figyelembe veszik a felső határ megállapításánál). Az egy gazdaságra jutó támogatási összeg maximalizálása viszont cégdarabolásokhoz vezethet” (POPP 2018).

”Az Unió minden egyes KAP-reformnál célként fogalmazza meg a rendszer egyszerűsítését. Ugyanakkor nem eléggé világos, kinek akarja egyszerűbbé tenni, a brüsszeli adminisztrációnak, a tagországi apparátusnak, vagy a gazdálkodóknak? A 2021-től tervezett új agrárpolitika sem ígér sok jót e területen a gazdálkodók számára! Pedig a KAP hatékony működése annak is feltétele, hogy a gazdálkodók mennyire értik meg a rendszert, mennyiben ismerik fel abban a saját érdekeiket és mennyire képesek élni a rendszerből adódó lehetőségekkel” (KAPRONCZAI 2018).

Kétségtelen, hogy a 2019-ben zárult soros uniós finn elnökség végére számos agrárkérdésben sikerült előrehaladást elérni. Az agrártárca és a magyar gazdák várakozásai szerint a következő, horvát elnökség végére egy olyan tagországok közti közös álláspont formálódhat, ami a magyar érdekekkel is harmonizál.

Ahhoz, hogy a kép tovább tisztuljon érdemes megvizsgálni, hogy a KAP milyen kapcsolatban van a vidékfejlesztéssel.

1.12. Közös Agrárpolitika második pillére, vidékfejlesztés súlya, szerepe

A KAP támogatási modellje két pilléren támaszkodik, melyen belül a közvetlen kifizetések és a piactámogató intézkedések az első pillérben találhatóak meg.

A fejezetben bővebben kidolgozandó második pillér a vidékfejlesztést hivatott megcélolni, azt kívánja szolgálni. A tagállamok társfinanszírozásra kötelezettek egyes vidékfejlesztést érintő programok esetében (KEREK – MARSELEK 2009). 2018 áprilisában FRANÇOIS NÈGRE és JOSEPHINE MOLLER az alábbiakat tette közzé az Európai Parlament publikációi között:

A KAP második pillérébe tartozó uniós vidékfejlesztési politika célja az Unió vidéki térségeinek támogatása, segítségnyújtás a rendkívül széles skálájú huszonegyedik századi gazdasági, környezetvédelmi és társadalmi kihívások leküzdésében. Ez a terület az első pillérhez képest rugalmasabb, ami lehetővé teszi a regionális, nemzeti és helyi hatóságok számára, hogy európai intézkedéscsomag kínálatából választható lehetőségek alapján egyedi hétéves vidékfejlesztési programokat alakítsanak ki (KOVÁCS 2003). Az első pillérrel ellentétben – amelynek finanszírozását teljes egészében az Unió fedezi – a második pillér programjai egyrészt uniós alapok, másrészt regionális, nemzeti vagy helyi források társfinanszírozásából valósulnak meg.

Jogalap

- Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 38–44. cikke;
- az 1303/2013/EU rendelet (HL L 347., 2013.12.20.) (az európai strukturális és beruházási alapokra vonatkozó közös rendelkezések);
- az 1305/2013/EU rendelet (HL L 347., 2013.12.20.) (vidékfejlesztési támogatás);
- az 1306/2013/EU rendelet (HL L 347., 2013.12.20.) (a közös agrárpolitika finanszírozása, irányítása és nyomon követése);
- a salátarendelet ((EU) 2017/2393 rendelet; HL L 350., 2017.12.29., 15. o.) (amely módosítja az 1305/2013/EU rendeletet és az 1306/2013/EU rendeletet).

Az Európai Unió vidékfejlesztést támogató politikáját a KAP második pilléréként a „2000-es menetrendnek” nevezett reform során vezették be. A vidékfejlesztési politikát az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA) és regionális vagy nemzeti források társfinanszírozással működtetik (POPP 2004, TÓTH – MÁTÉ 2013, EC 2011a, LOBLEY – BUTLER 2010).

Az EMVA jelenlegi rendeltetése, hogy hozzájáruljon az Európa 2020 stratégia (a növekedést és a munkahelyteremtést támogató uniós stratégia) megvalósításához azáltal, hogy a vidéki területeken előmozdítja a fenntartható vidékfejlesztést.

A Bizottság a vidékfejlesztési politika számára három átívelő prioritást tűzött ki:

1. a mezőgazdaság versenyképességének megerősítése;
2. a természeti erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodás biztosítása és az éghajlatváltozás elleni küzdelem;
3. a vidéki gazdaságok és közösségek kiegyensúlyozott területfejlesztésének megvalósítása, munkahelyek létrehozását és fenntartását is beleértve.

E fő célkitűzések az uniós vidékfejlesztési politika alábbi hat prioritásában öltönek testet:

1. a tudásátadás előmozdítása a mezőgazdaságban, az erdészetben és a vidéki térségekben;
2. a versenyképesség fokozása a mezőgazdasági termelés valamennyi típusa esetében és a mezőgazdasági üzemek életképességének javítása;
3. az élelmiszerlánc szervezésének és a kockázatkezelésnek a mezőgazdaság terén történő előmozdítása;
4. a mezőgazdaságtól és az erdészettől függő ökoszisztémák állapotának helyreállítása, megőrzése és javítása;

5. az erőforrás-hatékonyság előmozdítása, valamint az alacsony szén-dioxid kibocsátású és az éghajlatváltozáshoz alkalmazkodni képes gazdaság irányába történő elmozdulás támogatása a mezőgazdasági, az élelmiszer-ipari és az erdészeti ágazatban;
6. a társadalmi befogadás előmozdítása, a szegénység csökkentése és a gazdasági fejlődés támogatása a vidéki térségekben.

A vidékfejlesztési politika végrehajtása a tagállamok (vagy régiók) által kijelölt vidékfejlesztési programok révén történik. A többéves programok az adott egyedi területre szabott stratégiát követnek, amely egyaránt megfelel a tagállamok (vagy régiók) sajátos igényeinek (FERTŐ 2013), és a fent említett hat prioritás közül legalább négygel kapcsolatosak. Ezek a programok egy európai intézkedéscsomag kínálatából választható intézkedéseken alapulnak (és azokat kombinálják), amelyek részletes ismertetését vidékfejlesztési (1035/2013/EU) rendelet tartalmazza, és társfinanszírozásukat az EMVA biztosítja (részletesebben később). A társfinanszírozás aránya az adott régiók és az érintett intézkedések függvényében változik. A programokat az Európai Bizottságnak jóvá kell hagynia, és tartalmazniuk kell egy finanszírozási tervet és az eredmények mérését lehetővé tevő mutatók együttesét is (MÁRTON 2002). A Bizottság és a tagállamok közös rendszert vezettek be a vidékfejlesztési politika ellenőrzésére és értékelésére. A jelenleg folyó (a 2014 és 2020 közötti időszakra szóló) programozási időszakban a hangsúlyt arra helyezték, hogy összehangolják egymással az EMVA forrásaiból, illetve az alábbiakban felsorolt európai strukturális és beruházási alapokból juttatott finanszírozást: a kohéziós politika alapjai (Kohéziós Alap (KA), Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) és Európai Szociális Alap (ESZA), valamint az Európai Tengerügyi és Halászati Alap (ETHA).

Az „európai kínálatból” választható intézkedések

A tagállamok programjaiba felveendő intézkedéseknek az alábbi területekre kell kiterjedniük:

- tudásátadás és tájékoztatási tevékenységek (szakmai képzés, tájékoztatási tevékenységek stb.);
- tanácsadási szolgáltatások, üzemvezetési és helyettesítési szolgáltatások;
- a mezőgazdasági termékek és az élelmiszerek minőségrendszerei (mezőgazdasági termelők minőségrendszerekhez való csatlakozása);
- tárgyeszköz-beruházások (mezőgazdasági termékek feldolgozása, infrastruktúra, a termelékenység és a termelés fenntarthatóságának javítása stb.);
- természeti katasztrófák és katasztrófaesemények által károsított mezőgazdasági termelési potenciál helyreállítása és megfelelő megelőző intézkedések bevezetése;
- a mezőgazdasági üzemek és vállalkozások fejlesztése (pályakezdési támogatás fiatal gazdálkodók számára, nem mezőgazdasági tevékenységek vidéki övezetekben stb.);
- alapvető szolgáltatások és a falvak megújítása a vidéki térségekben (széles sávú lefedettség, kulturális tevékenységek, turisztikai infrastruktúra stb.);
- az erdőterületek fejlesztésére és az erdők életképességének javítására irányuló beruházások (erdősítés és fásítás); agrár-erdészeti rendszerek létrehozása; az erdőtüzek és a természeti katasztrófák által okozott erdőkárok – többek között kártevőfertőzések és betegségek, katasztrófaesemények, valamint az éghajlattal kapcsolatos fenyegetések által előidézett károk – megelőzése és helyreállítása; az erdei ökoszisztémák ellenálló

képességének és környezeti értékének, valamint az éghajlatváltozás mérséklésére való képességének növelését célzó beruházások; erdészeti technológiákra, valamint erdei termékek feldolgozására, mozgatására és forgalmazására irányuló beruházások);

- termelői csoportok és szervezetek létrehozása;
- a környezetvédelemhez és az éghajlatváltozással szembeni küzdelemhez kedvezően hozzájáruló mezőgazdasági gyakorlatok fenntartása és az e tekintetben szükséges változtatások ösztönzése (agrár-környezetvédelmi és éghajlathoz kapcsolódó intézkedések). Ezen intézkedéseket kötelező belefoglalni a vidékfejlesztési programokba, kötelezettséget kell vállalni a kötelező szabványok túlteljesítésére;
- a biogazdálkodás támogatása (a biogazdálkodásra való áttérést vagy a biogazdálkodás gyakorlatainak fenntartását támogató kifizetések);
- a Natura 2000-hez és a víz-keretirányelvhez kapcsolódó kifizetések;
- hátrányos természeti adottságokkal, vagy egyéb sajátos hátrányokkal rendelkező területek számára teljesített kifizetések;
- állatjóléti kifizetések;
- erdészeti, környezetvédelmi és éghajlati szolgáltatásokat és erdővédelmi intézkedéseket támogató kifizetések;
- a mezőgazdasági és az erdőgazdálkodási ágazatok, valamint az élelmiszer-lánc közötti együttműködés ösztönzése (csomópontok és hálózatok létrehozása, a mezőgazdaság termelékenységét és fenntarthatóságát célzó Európai Innovációs Partnerségi Hálózat (EIP) operatív csoportjai);
- Kockázatkezelési eszköztár: termény-, állat- és növénybiztosítási díjak fizetése; kedvezőtlen éghajlati jelenségek, állat- és növénybetegségek, kártevőfertőzések, valamint környezeti események esetére létrehozott kölcsönös kockázatkezelési alapok; jövedelemstabilizáló eszköz (pénzügyi hozzájárulások olyan kölcsönös kockázatkezelési alapokhoz, amelyek ellentételezést nyújtanak arra az esetre, ha a mezőgazdasági termelők jövedelme jelentős mértékben visszaesik).

A 2018. január 1-jén hatályba lépett „salátarendelet” lényegi változásokat hozott a meglévő kockázatkezelési rendszerben. Az új rendelet új, ágazatspecifikus stabilizációs eszközt vezetett be, amely a gazdák súlyos jövedelemkiesése esetén mozgósítható, és jelentős gazdasági hatása lesz majd a vidéki térségekben. Az ágazati stabilizációs eszköz akkor alkalmazandó, ha a jövedelemkiesés mértéke meghaladja a 20%-ot. Biztosítási szerződésekre vonatkozóan hasonló támogatás jelenleg rendelkezésre áll azokban az esetekben, amikor egy mezőgazdasági gazdálkodó éves átlagos termelésének több mint 20%-a megsemmisül.

A vidékfejlesztési rendelet helyi szereplők által működtetett és a helyi fejlődést szolgáló, alulról építkező megközelítést ír elő (a LEADER-megközelítés). Ezen kívül, az EMVA által nyújtott finanszírozás kiterjed emellett egy európai hálózatra (amelynek feladata, hogy az Unióban a vidékfejlesztés terén működő nemzeti hálózatokat, szervezeteket és közigazgatási szerveket közös hálózatba szervezze), valamint az EIP-hálózatra, amely a mezőgazdasági szereplőket és a kutatókat kapcsolja össze az ismeretek cseréjének előmozdítása érdekében. A rendelet a fentiekben túlmenően kifejezetten előírja, hogy a tagállamok tematikus alprogramokat valósíthatnak meg a fiatal gazdálkodókkal, a kisméretű gazdaságokkal, a hegyvidéki területekkel, a rövid ellátási láncokkal, a vidéki övezetekben élő nőkkel, az éghajlatváltozás

következményeinek enyhítésével és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodással, a biológiai sokféleséggel és bizonyos mezőgazdasági ágazatok szerkezeti átszervezésével kapcsolatban.

Pénzügyi szempontok

A 2014 és 2020 közötti időszakra vonatkozóan az uniós többéves pénzügyi keretben mintegy 100 milliárd euró, valamint tagállami pénzeszközökből 61 milliárd euró került a vidékfejlesztés céljaira elkülönítésre. Az EMVA négy legnagyobb kedvezményezettje Franciaország (11,4 milliárd euró), Olaszország (10,4 milliárd euró), Németország (9,4 milliárd euró) és Lengyelország (8,7 milliárd euró). Az EMVA által biztosított források legalább 30%-át a környezetvédelem és az éghajlatváltozás elleni küzdelem, az erdősítés és az erdők életképességének javítása terén eszközölt beruházásokra, agrár-környezetvédelmi és éghajlathoz kapcsolódó intézkedésekre, biogazdálkodásra és Natura 2000 kifizetésekre kell fordítani. Ezen kívül, az EMVA hozzájárulásainak legalább 5%-át a fent említett LEADER megközelítésre kell fordítani. A támogatási összegek és százalékos arányok részletes ismertetését a rendelet II. melléklete tartalmazza (például, a fiatal mezőgazdasági termelők számára juttatott pályakezdési támogatások összege elérheti a 70.000 eurót, a minőségrendszerekhez való hozzájárulásoké a 3.000 eurót évente, a biogazdálkodáshoz nyújtott támogatásoké pedig a 900 eurót évente, élő növények esetében).

Végrehajtás

A Bizottság 2014 decembere és 2015 decembere között jóváhagyta a 28 tagállam által készített mind a 118 vidékfejlesztési programot. Húsz tagállam döntött úgy, hogy mindössze egyetlen nemzeti programot készít, 8 tagállam pedig egynél többet kíván alkalmazni (figyelemmel földrajzi viszonyaira vagy közigazgatási szerkezetére). A második pillér megvalósítása az egyes tagállamokban rendkívül eltérő módon történik, sőt a tagállamokon belül is nagy eltérések vannak. A tagállamok gyakran döntenek úgy, hogy a választott intézkedéseket folyamatosan fenntartják. Az „európai kínálatból” így a tagállamok által legszívesebben választott három intézkedés a tárgyieszköz-beruházás (a teljes közkiadások 23%-a), az agrár-környezetvédelmi és éghajlathoz kapcsolódó intézkedések (17%) és a hátrányos természeti adottságokkal vagy egyéb sajátos hátrányokkal rendelkező területek számára teljesített kifizetések (16%). A második pillér végrehajtásának adminisztratív bonyolultságára ugyancsak gyakran rámutattak. Ezért a 2020 utáni időszakra vonatkozó KAP küszöbön álló korszerűsítése keretében kitűzött célok egyike lehet, hogy sikerüljön megállapodni egyszerűbb megközelítések tekintetében, amelyek képesek úgy biztosítani a megfelelő elszámolhatóságot, hogy közben nem rónak indokolatlan terheket sem az igazgatási és kifizetési feladatokat ellátó hatóságokra, sem pedig a közreműködő ügynökségekre és a kedvezményezettekre.

Az Európai Parlament szerepe

A KAP 2013-as reformját első ízben fogadták el a rendes jogalkotási eljárás (az „együtt-döntés”) keretében. Az Európai Parlament maradéktalanul betöltötte társjogalkotói szerepét, különösen annak biztosítása tekintetében, hogy az EMVA által biztosított források legalább 30%-át a környezetvédelem és az éghajlatváltozás elleni küzdelem, az erdősítés és az erdők életképességének javítása terén eszközölt beruházásokra, agrár-környezetvédelmi és

éghajlathoz kapcsolódó intézkedésekre, biogazdálkodásra és Natura 2000 kifizetésekre kell fordítani, miként azt a fentiekben is ismertettük. A Parlament ahhoz is ragaszkodott, hogy a legkevésbé fejlett régiókban, a legkülső régiókban és a kisebb égei-tengeri szigeteken az EMVA által nyújtott társfinanszírozás mértéke elérje a 85%-ot (a Tanács 75%-ban kívánta az arányt meghatározni). Végezetül, a Parlamentnek köszönhetően a hátrányos természeti adottságokkal vagy egyéb sajátos hátrányokkal rendelkező területek esetében a hektáronkénti kifizetések legmagasabb összege 450 euró/hektár lenne, szemben a Bizottság 300 euró/hektárra vonatkozó, a Tanács is támogatott eredeti javaslatával.

Vidékfejlesztés

A Területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény és az Országos Agrárstruktúra és Vidékfejlesztési Program (1997). A területfejlesztési törvény már használta a „vidéki térség” fogalmát, de nem definiálta azt. Ezzel szemben a „mezőgazdasági vidékfejlesztés térségeit (rurális térségek)” megjelölte, mégpedig úgy, mint „ahol jelentős a mezőgazdaságban foglalkoztatottak, illetve a mezőgazdasággal foglalkozók aránya a községek és kisvárosok foglalkozási szerkezetében” (Területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény).

Találni lehet kevésbé tudományos, de sokak által mégis preferáltabb megközelítéseket, mint például a „fosztó megfogalmazás”, mely szerint „minden vidék, ami nem város” (QUENDLER 1986). Voltak, akik kiemelték, hogy számolni kell azzal is, hogy a magyar nyelv vidékfogalma nem ugyanazt a tartalmat követi, mint az angol country, a francia campagne vagy a cseh krajina (ROMÁNY 2003). Számos kutató egyetértett abban, hogy olyan tartalmú vidékfogalmat kell lelni, mely közérthető, egyszerű és a lényegét megragadó (DORGAI 1998; LACZKÓ 1999).

Vannak, akik úgy gondolják, hogy a vidék nem más, mint egy sajátos életforma, míg vannak, akik fejlesztéspolitikai aspektusból közelítik meg a fogalmat, és vidéki területnek minősítenek minden periférián elhelyezkedő, kevésbé lakott területet, amely a fejlesztések középpontjában áll (WYTRZENS 1994). Mások szerint a vidékiség, a vidéki lét meghatározása alapvetően az emberek gondolataiban megbúvó mentális térkép alapján történhet, ennek alapján tekinthetők bizonyos földrajzi egységek vidéki térnek (HALFACREE 1993; HOGGART, BULLER, BLACK, 1995; GROOTE, HUIGEN 2000; FONT 2001; HAARTSEN, RYE 2006; BALCSÓK 2004, 2011). Ezen elképzeléseket természetesen sokan megkérdőjelezzik, vagy azért, mert nem számszerűsíthetők, vagy azért, mert nem veszik figyelembe az országoként eltérő területi kategóriákat és települési kritériumokat.

Tóth szerint abban is megállapodhatunk, hogy a vidékfejlesztés alatt falusi (rurális) térségek fejlesztését értik sokan, ami gyakorlatilag a vidéki területek fejlesztését jelenti, így már meglátása szerint könnyen illeszthető a területi tudományok rendszerébe, természetesen az egységes, a szakma által elfogadott és használt fogalomrendszer kialakítása után. A vidékfejlesztés és a területfejlesztés közötti kapcsolatot nem szerencsés egy mellérendelt kapcsolattal jellemezni, mert a vidék problémáit nem lehet elszakítani az adott területi egység (régió, megye) fejlesztési kérdéseitől.” Véleménye szerint, mellyel magam is egyetértek tehát ”speciális területfejlesztői feladatról beszélünk, a vidéki területek fejlesztéséről” (TÓTH 2009).

„Napjainkra a mezőgazdaság már nem az egyetlen (bár még meghatározó) alkotó része a vidéknek, hiszen a vidékgazdaság jóval összetettebb és bonyolultabb rendszert alkot. Figyelembe véve az EU integráció részeként működő támogatáspolitikát, annak folyamatos átalakulásának trendjeit, jól látható, hogy a strukturális átalakulások, a vidéki iparfejlesztés, az élelmiszergazdaság, az infrastruktúra javítása, a társadalmi problémák megoldásainak keresése, a falusi turizmus lehetőségeinek kutatása is jelentős szerepet kap a vidékgazdaságban. Mára már ezért ezek összességét inkább agribusiness-nek hívjuk, így komplexebb rendszerként értelmezve...” (KÁPOSZTA - TÓTH 2013).

Magyarországon a vidékhez, a vidékieshez a köznapi életben (gyakran a szakmai nyelvben is) nagyon helytelenül, kimondatlanul is pejoratív jelző társul. Amikor a vidékről, mint beavatkozási térségtípusról beszélünk – a vidék hátrányos helyzetét javító valamilyen intézkedés, vagy program kapcsán – akkor a vidéknek azt a részét, amely a beavatkozás kedvezményezettje, konkrét mutatókkal lehatároljuk.

A vidékfejlesztés olyan komplex tevékenység, melynek végső célja, hogy a vidéki térségek – elsődlegesen társadalmi érdekből – a társadalomban betöltött funkcióik (gazdasági, ökológiai, közösségi) ellátására tartósan képesek legyenek (TÉRPORT 2012).

Nem lehet tehát szektorális szempontokra korlátozni, illetve minden szektornak (gazdaság, szociálpolitika, kultúra, infrastruktúra stb.) vannak összehangolásra szoruló, sajátosan a „vidékiséget” szem előtt tartandó tennivalói, feladatai. A vidékfejlesztés regionális (térségi) vonatkozásai megjelennek a tervezési-statisztikai régiók (térségek), kistérségek és a települések (falvak, tanyák), sőt a mezőgazdasági birtokok (gazdaságok) területi szintjein is. Különösen kiemelt figyelmet kell fordítani a kistérségi szintre, mert a kistérség – mint vonzáskörzet – a „funkcionálisan összetartozó települések” területeként jól meghatározható.

A vidékfejlesztés társadalmi indoka az, hogy a vidék vázolt funkcióit a vidéki térségek végső soron társadalmi érdekből látják el, a társadalomnak ezt anyagilag is el kell ismernie (más megközelítésben: részt kell vállalnia az ezzel kapcsolatos költségekből). A gazdasági fejlődéssel ugyanis a vidék minden tekintetben egyre sérülékenyebb, különösen a fokozódó környezetterhelés, továbbá az iparosítás és urbanizáció térigénye következtében (DORGAI 2010).

„A 27 európai uniós tagország lakosságának több mint 56%-a vidéki térségekben él, melyek együttesen az EU összterületének 91%-át alkotják. A vidékfejlesztés ezért kiemelten fontos szakpolitikai terület. A mezőgazdasági tevékenység és az erdőgazdálkodás a jövőben is döntő szerepet játszik az EU vidéki térségeiben megvalósuló földhasználat és erőforrás-gazdálkodás szempontjából. Jelentőségüket fokozza, hogy lehetőséget biztosítanak a vidéki közösségek gazdasági profiljának bővítésére. Ezért az Unió egésze számára prioritást jelent az európai vidékfejlesztési politika megerősítése” (KÁPOSZTA – TÓTH 2013).

„Az EU aktív vidékfejlesztési szakpolitikát folytat, mely segít a vidéki területek, illetve az ott élő és dolgozó emberek szempontjából rendkívül fontos uniós célok megvalósításában. A vidéki térségek központi jelentőséggel bírnak az Unió arculatának és identitásának kialakításában. ... Az Európai Unióról kialakult kép nem lenne teljes a kontinens gyönyörű és

változatos tájai – az európai hegyek és sztyeppék, erdők és lankás dombok – nélkül. Számos vidéki térségnek komoly kihívásokkal kell szembenéznie. Az európai mező- és erdőgazdálkodási vállalkozások egy részének javítania kell versenyképességét. Ha az összképet nézzük, azt találjuk, hogy a vidéki területeken a városokhoz képest kisebb az egy főre jutó átlagjövedelem, alacsonyabb a szakképzettség, és kevésbé fejlett a szolgáltatási ágazat. A vidéki környezet védelme pedig sokszor bizonyul költséges tevékenységnek. Az európai vidéki tájak ugyanakkor fontos értékek hordozói. Nekik köszönhetjük legalapvetőbb nyersanyagainkat, és – ha óvjuk őket – nyugalmat, felüdülést és rengeteg természeti szépséget kínálnak mindnyájunk számára. Európa tüdejét is a vidéki térségek jelentik; nem véletlen, hogy az éghajlatváltozás elleni küzdelem során gyakran kerülnek a viták előterébe. Sok embert vonz a gondolat, hogy vidéken telepedjen le vagy vállaljon munkát. Számukra fontos szempontot jelent a megfelelő minőségű szolgáltatások és infrastruktúra megléte. Ebből adódik, hogy a növekedést és foglalkoztatást célzó lisszaboni stratégia és a fenntartható fejlődést szolgáló göteborgi stratégia ugyanakkora jelentőséggel bír az EU vidéki térségei, mint az európai városok számára. Az Unió vidékfejlesztési politikája azt hivatott biztosítani, hogy e területek megfeleljenek az előttük álló kihívásoknak, és élni tudjanak a rendelkezésükre álló lehetőségekkel” (KÁPOSZTA – TÓTH 2013).

2018-ban Agrárminisztériumra változott a Földművelésügyi Minisztérium megnevezése. A tárca visszakapta a vidékfejlesztéshez kapcsolódó feladatokat, így a Vidékfejlesztési Programot koordináló Vidékfejlesztésért Felelős Államtitkárságot (Agrártámogatási Hírlevél 2018/3. szám).

Érdemes megvizsgálni az egyes programozási időszakokat, ezért a továbbiakban röviden áttekintem ezeket.

1.13. Az egyes hazai agrárprogramozási időszakok áttekintése

A vidékfejlesztésre szánt Európai Unió források gyakorlatilag a rendszerváltás óta többé-kevésbé folyamatosan rendelkezésre álltak Magyarország számára.

A PHARE, SAPARD, AVOP, NVT programok keretében rendelkezésre álló pénzügyi eszközök kezdetben a magyar agrárium és a magyar vidék fejlődéséhez szükséges intézményrendszer felállítását és annak megerősítését, később pedig a vidéki gazdaság szerkezetátalakítását, a mezőgazdasági térhasználat mellett a másfajta kiegészítő tevékenységek megjelenését és megerősítését támogatta.

A 2004-es uniós csatlakozásig eltelt időszak programjainak tapasztalatai segítették a 2007-2013 programozási időszakra elkészült Új Magyarország Vidékfejlesztési Terv kialakítását, a stratégiai célok megfogalmazását és az operatív célok kijelölését (UDVARDY 2010).

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a fejlesztési források időnként szűkösen bizonyultak a benyújtott pályázatok forrásigényéhez viszonyítva.

Magyarországon a 2004-2006. évi programozási időszakban a Nemzeti Fejlesztési Tervben megfogalmazott célokhoz kapcsolódóan öt operatív program került megvalósításra, amelyek

közül az egyik az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP) (FVM 2004, FVM 2006) volt.

Az AVOP egyik fő célja volt a mezőgazdasági, halászati és élelmiszer-feldolgozó ágazatokban tevékenykedő gazdasági szereplők versenyképességének javítása, amelynek együtt kellett járnia a termékek minőségének és az élelmiszer-biztonságának javulásával, ugyanakkor elengedhetetlen volt a környezetvédelmi, állathigiéniai és -elhelyezési normák teljes körű betartása is.

Az AVOP program elsősorban a mezőgazdasági és élelmiszeripari üzemek beruházásait tekintette prioritásnak, illetve a mezőgazdasági infrastruktúra kiépítését. Sokan úgy értékelték, hogy ez a forráskoncentráció megnehezítette a vidékfejlesztési célok megvalósulását (WEISZ – KOVÁCS 2007).

A vidékfejlesztés középpontjában a hátrányos helyzetű térségek lemaradásának csökkentésére nyújtott segítség volt, az infrastruktúra fejlesztése, a vidéki népesség foglalkoztatási lehetőségeinek javítása érdekében a vállalkozások számára alternatív jövedelemszerzési lehetőségek biztosítása, valamint élő, vonzó és egészséges környezet megteremtése révén.

Az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) Orientációs részeire, valamint a Halászati Orientációs Pénzügyi Eszközből (HOPE) támogatható intézkedésekre vonatkozott.

Az Agrár- és Vidékfejlesztés Operatív Program a Nemzeti Fejlesztési Tervben megfogalmazott stratégiai célokhoz kapcsolódott.

Az AVOP tovább vitte és beépítette a hazai agrártámogatási rendszer egyes elemeit, számolt az előcsatlakozási programok (PHARE, SAPARD) adta lehetőségekkel, a programok keretében megvalósuló fejlesztésekkel.

Az AVOP három fő fejlesztési irányt, prioritást határozott meg, melyhez 8 intézkedés, 28 alintézkedés és a megvalósításukhoz szükséges technikai segítségnyújtás társult:

1. prioritás: a versenyképes alapanyagtermelés megalapozása a mezőgazdaságban
 - mezőgazdasági beruházások támogatása,
 - a halászati ágazat strukturális támogatása,
 - fiatal gazdák induló támogatása,
 - szakmai továbbképzés és átképzés támogatása.
2. prioritás: Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása
 - a mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése.
3. prioritás: Vidéki térségek fejlesztése
 - vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése,
 - mezőgazdasági infrastruktúra fejlesztése,
 - falufejlesztés- és megújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése,
 - LEADER+,

- technikai segítségnyújtás: az AVOP népszerűsítése, előadások szervezése, tanfolyamok indítása, információs kiadványok szerkesztése.

Az AVOP megvalósítására a nemzeti és az Uniós források együttes összege 422,8 millió Euró, 2006-ra 182,8 millió Euró (LENGYEL 2006). A program célkitűzéseinek megfelelően az AVOP forrásaiból legnagyobb arányban (57%) a gazdasági teljesítmény növelését célzó 1. prioritás: „A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban” részesült. A 2. prioritás: „Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása” a teljes forrásallokációból 14%-os, míg a 3. prioritás: „A vidéki térségek fejlesztése” pedig 26,5%-os részarányt képviselt. A program végrehajtását, megvalósítását elősegítő „Technikai Segítségnyújtás” intézkedésre a rendelkezésre álló források 2,5 százaléka került felhasználásra.

A pályázatokat 2004 májusától lehetett benyújtani, a feldolgozás és értékelés 2004 októbere után kezdődött el, amikor a SAPARD program befejeződött. A benyújtott forrásigények közel 50 százalékkal haladták meg a megpályázható összeget (SAPARD PROGRAM ÉRTÉKELÉSE 2007).

Az AVOP intézkedéseinek végrehajtása a Program-kiegészítő Dokumentum alapján történt, amely az operatív programhoz képest részletesebb, pályázat-orientált leírást adott az intézkedésekről, tartalmazta az intézkedésekre vonatkozó forráselosztást, szabályozta a pályázó és a programban résztvevő hatóságok kapcsolatát, valamint az értékelés (monitoring) folyamatát.

Az első két év többségében a pályáztatás időszakát jelentette, ekkor volt lehetőség a legtöbb prioritás esetében a pályázatok benyújtására. 2006-tól kezdve a legtöbb pályázat esetében – a szerződés megkötése után – a megvalósítás volt a cél. A 2007-től kezdődő időszakban a hangsúly a projektek megvalósítására, a kifizetésekre és az ellenőrzésekre helyeződött át.

Az AVOP keretében meghirdetett pályázati felhívásokra a teljes időszakban összesen 11.171 pályázat került benyújtásra 199,50 milliárd forint támogatási igénnyel. Mind összegben, mind a pályázatok száma tekintetében a várakozásokat jóval meghaladta a teljesülés. A beérkezett pályázatok közül összesen 4.166 db pályázat (37 százalék) volt sikertelen, mely különböző okokra vezethető vissza (pl. jogosultsági kritériumok nem teljesülése, pénzügyi gondok, visszalépések, visszavonások stb.). Az AVOP prioritásokra beérkezett pályázatok regionális megoszlásával kapcsolatban megállapítható, hogy a SAPARD programhoz hasonlóan az AVOP-nál is az alföldi régiók vállalkozásai jóval nagyobb számban érdeklődtek a különböző intézkedések, és az általuk nyújtott lehetőségek iránt, mint például a közép–magyarországi vagy a dunántúli régiók (Udvardy 2010).

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) a 2007-2013 közötti időszakra vonatkozó Nemzeti Vidékfejlesztési Program, mely az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtott vidékfejlesztési támogatásokról szóló 1698/2005/EK Tanácsi Rendelet 15. § (1) bekezdése alapján készült, s melyet Magyarország a Kormány jóváhagyását követően hivatalosan benyújtott az Európai Bizottság részére (ÚMFT 2007, FICSOR 2006).

Az ÚMVP támogatásai társfinanszírozásban valósulnak meg, ami azt jelenti, hogy az uniós források mellett meghatározott arányú nemzeti források megléte is szükséges a kifizetések teljesítéséhez. A finanszírozást az EMVA biztosítja (GLATZ 2008, FVM 2007).

A magyar költségvetésből származó támogatási forrásokat három csoportra osztották: az ÚMVP társfinanszírozásai, a kiegészítő nemzeti közvetlen támogatások (top-up), valamint a nemzeti támogatások (SZILÁGYI 2010). A program négy tengely mentén épült fel (a mezőgazdasági és erdészeti ágazat versenyképességének javítása, a környezet és vidék fejlesztése, az életminőség javítása a vidéki területeken, LEADER programok), amelyek előirányzott támogatási összegeit a 2013-as költségvetési törvény tartalmazza (2012. évi CCIV. törvény Magyarország 2013. évi központi költségvetéséről, 1. számú melléklet, XII. fejezet (20.11.2.)).

Az ÚMVP végrehajtási rendszere jelentősen eltért a strukturális alapok pályázataitól, és jellegében más agrártámogatások igényléséhez hasonlított, miközben több pályázati jellemzőt is magán hordoz, úgymint az üzleti-pénzügyi terv készítése, illetve a sorba állítást szolgáló pontozási rendszer (UGRÓSDY et al. 2009).

Az ÚMVP ambiciózus célokat fogalmazott meg a magyar mezőgazdaság versenyképességének fejlesztésével kapcsolatban. A program célként tűzte ki a szektor olyan irányú kialakítását, amely a termelés és a tevékenységek diverzifikálása révén hozzájárul a vidéki lakosság életszínvonalának emeléséhez, a tervezési időszak (2006. év) foglalkoztatottsági szintjének megőrzése mellett, és 30%-kal magasabb ágazati hozzáadott érték elérésével. A mezőgazdasági ágazat versenyképességére az értékelési eredmények alapján elsősorban a Program I. tengelyének támogatásai hatottak, melyek az ÚMVP 2007-2013-ra vonatkozó kifizetéseinek 43,7%-át tették ki.

Az I. tengely intézkedései három támogatási cél köré csoportosultak:

- a humán tőke fejlesztését és a szaktudás fejlesztését szolgáló intézkedések,
- a termelési eszközök (fizikai tőke) korszerűsítését célzó intézkedések,
- a gazdálkodók együttműködését célzó intézkedések.

A humán és a fizikai tőke fejlesztése mellett az I. tengely a gazdálkodók együttműködését biztosító termelői csoportok létrehozását és működésének támogatását is megcélozta a 142. intézkedés keretében. Ennek eredményeként mintegy 204, összesen 12-13 ezer termelőt összefogó termelői csoport jött létre.

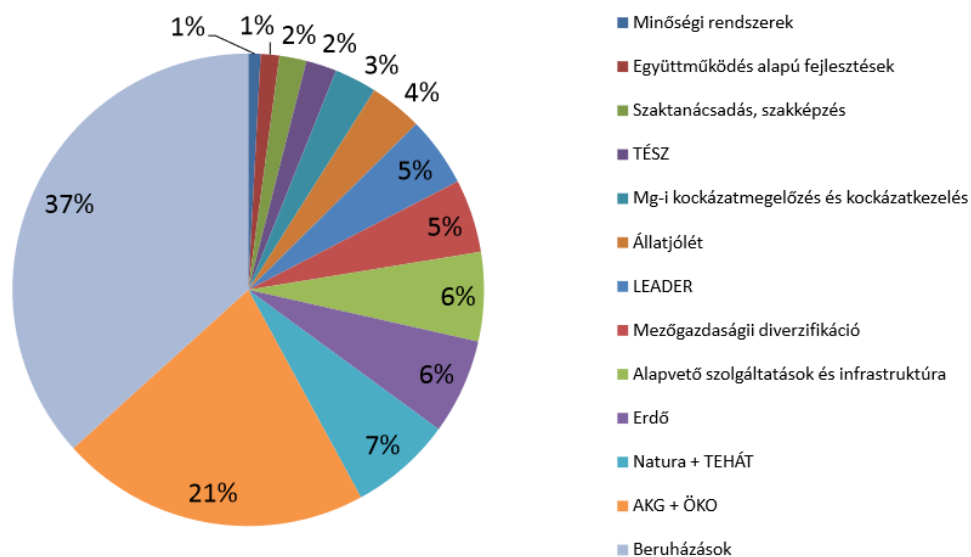
A Vidékfejlesztési Program 2014-2020 első tartalmi változatát 2013. július 30-án nyújtották be az Európai Bizottság felé, amelyet 2015 augusztusában aláírt és elfogadott az Európai Bizottság és Magyarország Kormánya egyaránt. A késlekedés oka nem Magyarország volt, az új rendszerben történő támogatási programot sokáig vizsgálta Brüsszel, ezért kerültek ki sok esetben késve a pályázatok.

A Vidékfejlesztési politika 2014–2020-as időszakára vonatkozóan az EU hivatalos dokumentumai között tallózva olvasható (Vidékfejlesztési politika, 2014–2020 /2016. 12. 23./).

A tagállamok, illetve a régiók vidékfejlesztési programjukat a célterület szükségletei alapján állítják össze oly módon, hogy az alábbi hat közös uniós prioritás közül legalább négy érvényre jusson:

- ösztönözni kell a tudásátadást és az innovációt a mezőgazdaságban, az erdészetben és a vidéki térségekben;
- életképesebbé és versenyképesebbé kell tenni a mezőgazdasági termelés minden típusát, valamint támogatni kell az innovatív agrártechnológiák alkalmazását és a fenntartható erdőgazdálkodást;
- elő kell mozdítani az élelmiszer-ellátási lánc megszervezését, az állatjólétet és a mezőgazdasági kockázatkezelést;
- helyre kell állítani, illetve meg kell őrizni és erősíteni kell a mezőgazdasággal és az erdőgazdálkodással kapcsolatban álló ökoszisztémákat;
- ösztönözni kell az erőforrás-hatékonyságot, és támogatni kell az alacsony szén-dioxid-kibocsátású és az éghajlatváltozáshoz alkalmazkodni képes gazdaságra való átállást a mezőgazdaságban, az élelmiszeriparban és az erdészetben;
- elő kell segíteni, hogy erősödjön a társadalmi befogadás, csökkenjen a szegénység és lendületet kapjon a gazdasági fejlődés a vidéki térségekben.

A vidékfejlesztési program források megoszlását a következő 2-es ábrával szemléltetem.

2. ábra: A vidékfejlesztési program források megoszlása 2014-2020

Forrás: Mezei Dávid, Az új Vidékfejlesztési Program 2014

Minden egyes vidékfejlesztési prioritás több intézkedési területre került felosztásra. Az erőforrás-hatékonyságra vonatkozó prioritás például magában foglalta „a mezőgazdaságból származó üvegházhatású gázok és ammónia kibocsátásának csökkentése” és „a széntárolás és -megkötés előmozdítása a mezőgazdaságban és az erdőgazdálkodásban” intézkedési területet. A vidékfejlesztési programokban a tagállamoknak, illetve a régióknak számszerűsített célokat kellett meghatározniuk az egyes intézkedési területekre vonatkozóan.

Ezek után meg kellett határozniuk, milyen intézkedésekkel kívánják e célokat megvalósítani, és milyen összegű finanszírozást irányoznak elő az egyes intézkedésekre. Minden egyes vidékfejlesztési program esetében a finanszírozásból legalább 30%-ot környezetvédelmi és éghajlatváltozás elleni intézkedésekre, legalább 5%-ot pedig LEADER-projektekre kellett fordítani.

A tagállamoknak 2014 óta partnerségi megállapodást kell kötniük a Bizottsággal. A partnerségi megállapodás előírja, hogy az adott tagállam hangolja össze az európai strukturális és beruházási alapokból származó összes finanszírozást. Az Európai Bizottság a tagállamokkal karöltve az Európai Beruházási Bankkal is együttműködik, hogy pénzügyi eszközöket hozzanak létre az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA) keretében. A vidékfejlesztési politika végrehajtását és hatását a Bizottság szorosan nyomon követi és részletekbe menően kiértékelteti. Az egyes projektekről az Európai Vidékfejlesztési Hálózat és az európai innovációs partnerség honlapján, valamint az uniós finanszírozású projektek „EU budget for results” adatbázisában lehet részletesen tájékozódni (Vidékfejlesztési politika, 2014–2020 /2016. 12. 23./).

A következő fejezetben betekintést nyerhetünk az EMVA finanszírozás alakulásába az Európa Uniós csatlakozástól.

1.14. EMVA finanszírozás alakulása a csatlakozástól

Az EMVA finanszírozás feldolgozása előtt nézzük meg összességében a magyarországi EU csatlakozás körüli pénzügyi hatásokat.

Általánosságban elmondható, hogy Magyarország számára az EU-tagság nettó pénzügyi mérlege egyértelműen előnyösen alakult, és ez a jelleg a tagság első éveitől kezdve erősödött.

A téma feldolgozását a 2015. augusztus 24-én keltezett Állami Számvevőszéki (később: ÁSZ) tanulmány felhasználásával kezdem.

A 2004-2014 közötti időszakban az ország európai uniós pénzügyi mérlege nettó 8.088,9 Mrd forint volt, ami 10.679,9 Mrd forint kapott támogatás és 2.591,0 Mrd forint hazai hozzájárulás különbségéből adódott.

A nettó bevételi többlet nagyságát évekre számítva megállapítható, hogy a többlet évi átlagos nagysága 735,4 Mrd forint volt az elemzett időszakban. Ezzel szemben a hazai hozzájárulás évi átlagos nagysága 291 Mrd forint, s így az átlagos nettó bevételi többlet a hazai hozzájárulás 2,5-szerese volt.

Magyarország tagállami hozzájárulásai közül a 2004-2014. évi időszakban:

- a GNI alapú befizetések összege a hazai hozzájárulásoknak átlagosan a 70,1%-a;
- a hagyományos saját források, a harmadik országgal szembeni vámok, mezőgazdasági termékek vámtételei, valamint a cukor- és izoglükóz-illetékek együttes összegének aránya a befizetéseken belül 15,1% volt;
- az áfa-alapú hozzájárulások aránya a teljes befizetéseknél 13,4%-át tette ki, és
- a brit korrekcióként fizetett hozzájárulás százalékos aránya 1,4% volt.

A 2004. májusi uniós csatlakozást követő 2004-2006. években az unió 5,5 Mrd euró, 1.393,1 Mrd forint fejlesztési forrást biztosított hazánknak. A 2007-2013 uniós költségvetési időszakban, az EU a strukturális és kohéziós alapból, a közös agrárpiaci forrásokból az egyéb támogatási keretből összesen 35,3 Mrd euró, 9.883,8 Mrd forint, forrást biztosított Magyarország számára, 5,6%-kal nagyobbat, mint a 2014-2020. évi költségvetési időszakban rendelkezésünkre álló 33,4 Mrd euró, 10.365,2 Mrd forint.

Az első hétéves időszakban a kohéziós források a keret 70,6%-át, a vidékfejlesztéssel kibővített kohéziós forrásoknak pedig 81,6%-át, a 2014-2020 közötti időszakban viszont csak 64,4%-át, illetve 74,9%-át adták a teljes támogatási keretnek. Az agrárpiaci, földalapú támogatások aránya az új költségvetési időszakban, 2014-2020 között a keret 23,8%-ára nőtt, szemben az előző időszak 17,2%-ával.

Magyarország a 2007-2013 közötti időszakban – több más EU tagországhoz hasonlóan – nem tudta teljes mértékben felhasználni a rendelkezésre álló forrásokat. Így azok egy része nem tudta segíteni a fő célok teljesítését: a gazdasági növekedés élénkülését és a foglalkoztatás bővülését. Ez akkor is számottevő veszteség, ha 2014. év végén Magyarország a rendelkezésre álló uniós kohéziós források 78,2%-ának lehívásával a visegrádi országok között a második, a 2004-ben csatlakozott tíz tagállam között pedig a hetedik helyen áll (ÁSZ 2015).

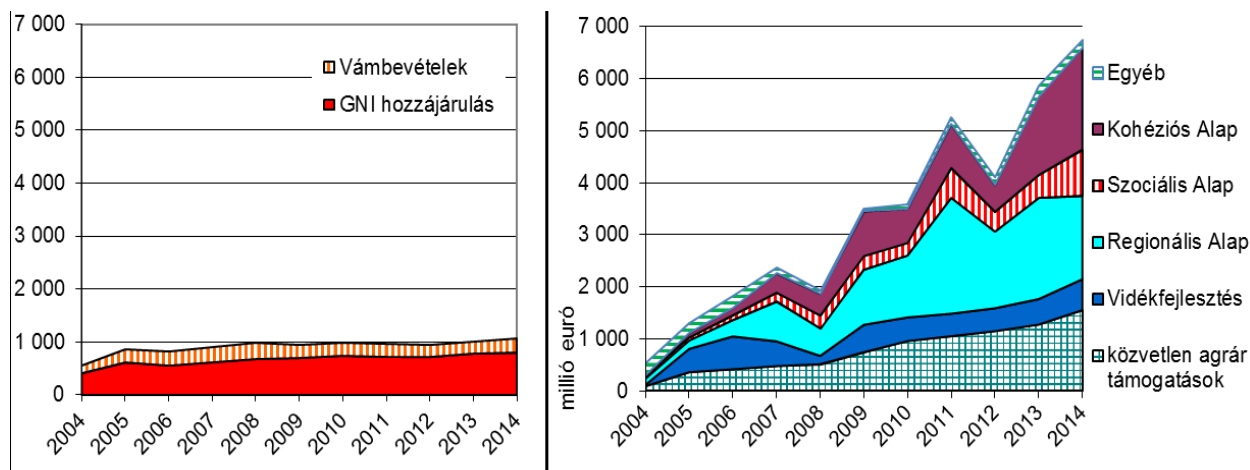
Az uniós közös agrárpolitika egyik pillére a közvetlen termelői és agrárpiaci támogatások rendszere, másik pillére pedig a vidékfejlesztési támogatások rendszere (HALMAI 2010, CSÓRÉ 2013). 2004-2013 között ezekből a forrásokból Magyarország mintegy 3.430 Mrd forintot kapott, ami az időszak alatt elszámolt teljes uniós pénzügyi keret közel egyharmada volt.

A KAP I. pillére, a közvetlen termelői támogatások esetében, a 2004-ben csatlakozott tagállamok agrártermelői 25%-ról indulva 2004-2013 között fokozatos emelkedés mellett érték el az EU-15 tagországok közvetlen támogatottsági szintjét. Jellemzően a magyar agrárszektor támogatottsági szintje, – a hazai költségvetési agrártermelési árkiegészítések miatt –, már 2008-ban is magas (az 1 hektárra jutó támogatás átlagosan 128 euró, 35,8 ezer forint) volt, közelített az EU-15 harmadik legnagyobb agrártámogatásával rendelkező portugál szinthez (164 euró/hektár értékéhez). 2013-ra Magyarországon az 1 hektárra jutó közvetlen támogatottsági szint közel 2,5-szeresére nőtt, elérte átlagosan a 312 eurót (87,4 ezer forint).

A KAP II. pillére, az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program 2007-2013. évi pénzügyi kerete 1.460 Mrd forint volt. Az egyes tengelyek, fejlesztési célterületek időarányos kifizetései azonban eltérő módon alakultak. A I. (mezőgazdasági versenyképesség) és a II. (mezőgazdasági környezetvédelem) tengelyek forrásainak kifizetése 82,1%-ot, illetve 96,0%-ot ért el. A III. (mikro vállalkozások ösztönzése) és a IV. (LEADER) forrásfelhasználása azonban csak megközelítette, de egyik tengely esetében sem érte el az időarányosan elvárható 77,7%-os felhasználási szintet; a III. tengely kifizetései 70,8%-kal, a IV. tengely felhasználása pedig 70,2%-kal teljesült. A mikro vállalkozások ösztönzésével kapcsolatos kilenc indikátor 2013. év végi alakulása felveti a már kifizetett források felhasználásának célszerűségét, hiszen a 70,3%-os kifizetések mellett az eredményindikátorok közül csak „A megújuló energia-termelés (új munkahely)”-el foglalkozó mikro vállalkozások érték el, illetve haladták meg a

tervezett célérték időarányos százalékát. A többi outputindikátor teljesülési értékei nagymértékben elmaradtak a kifizetéssel arányos szinttől (ÁSZ 2015).

Nézzük meg a következő 3. ábrán Magyarország uniós éves tagállami befizetések és évente kapott támogatásainak alakulását a 2004-2014. évek között:

3. ábra: Magyarország uniós éves tagállami befizetések és évente kapott támogatásainak alakulása 2004-2014 között

Forrás: ÁSZ Tanulmány, 2015

A tagállamok közös hétéves költségvetési keretének másik meghatározó eleme a KAP, két „pillérének” (közvetlen támogatás és vidékfejlesztés) finanszírozása, ezek aránya 39,5-41,2% volt (a 2007-2013. és a 2014-2020. közötti években) (3. ábra).

Mint ahogy már említettem az első pillér a közvetlen termelői támogatások rendszere, az Európai Mezőgazdasági és Garancia Alap (EMGA). Az agrárfinanszírozás második pillére a vidékfejlesztési programok finanszírozása, amelyet az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA), valamint az Európai Halászati Alap (EHA) forrásaiból biztosítanak.

A kohéziós források és a vidékfejlesztési források (KAP II. pillér) felhasználása az Unióval egyeztetett, hétéves nemzeti stratégiai programok alapján történik, a pályázók a tagállami pályázatkezelő intézményrendszeren keresztül juthatnak a támogatásokhoz. A közvetlen agrártámogatásokat (KAP I. pillér) az érintett gazdák közvetlenül az uniós intézménytől kapják, ezek a források nem folynak át a nemzeti költségvetésen, (a Kincsar és az MVH bonyolítja le a pénzügyi elszámolásokat), ezért nem lehetséges az uniós pénzügyi kapcsolatok teljes körű számbavétele csak a hazai költségvetési elszámolások áttekintésével (ÁSZ 2015).

Az agrár- és vidékfejlesztési források részesedése 37,1%, az egyéb központi környezetvédelmi, innovációs pályázati keretből kapott támogatások aránya pedig 4,4% volt (ÁSZ 2015).

A tanulmányból kiolvasható, hogy a közvetlen agrártámogatások esetében Magyarország a hazai agrártermelők versenyképességének megőrzését szem előtt tartva vállalta, hogy az uniós

direkt támogatásokat kiegészíti az ún. top-up támogatásokkal, melyeknek mértéke az uniós direkt támogatások 30%-a volt.

A tanulmány becslései szerint a 2004-2009 közötti időszakban, az agrártámogatási rendszer megfelelő, költségérzékenyebb átalakításának elmaradása, megközelítőleg 350-400 Mrd forint költségvetési többletkiadást okozott.

A kormány 2004-2009 között a már elindult uniós normatív támogatások ellenére meghagyta a korábbi szinten és szerkezetben a mezőgazdasági termelők közvetlen támogatásának költségvetési rendszerét. (A termelők támogatás-kiegészítésére az uniós vidékfejlesztési alapokból is lehetőség lett volna!). A kormány nem vállalta föl az agrártámogatási szerkezet átalakításának programját, az uniós szubvenciók és a hazai támogatási gyakorlat optimalizálását, a mezőgazdaság eltartó-képességének fenntartása mellett, az agrár top-up támogatások esetében a birtokméret alapján a degresszív támogatási politikát. Jól példázza ezt, hogy 2009-ben az 50 hektárt meghaladó egyéni gazdaságok száma az összes mezőgazdasági birtokok számának 1,5%-át tette ki, azonban ezek a gazdaságok rendelkeztek a megművelt mezőgazdasági területek 50%-val (KSH 2010), termelésük alapján, ennek megfelelően a top-up támogatások közel felével. Azaz 50 hektár feletti birtokok költségvetési kiegészítő támogatása indokolatlan terheket rótt a költségvetésre, hozzájárulva a költségvetési egyensúly romlásához (ÁSZ 2015).

A csatlakozás utáni 2004-2006-os uniós költségvetési időszakban a vidékfejlesztési források felhasználására a Bizottság által elfogadott nemzeti stratégia a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv volt, (FVM 2004) amelynek keretében három év alatt megközelítőleg 192 Mrd forint (754 millió euró) célzott agrár- és környezetgazdálkodási fejlesztést hajthatott végre az ország.

1. táblázat: A Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (2007-2013) pénzügyi keretei

	EU tagországok átlaga, EMVA források megoszlása (%)	ÚMVP uniós támogatás Mrd Ft	ÚMVP nemzeti hozzájárulás Mrd Ft	ÚMVP források összesen Mrd Ft	ÚMVP források megoszlása
I. tengely: Versenyképességjavító intézkedések	33,90%	484	172	656	45,00%
II. tengely: Környezetvédelmi intézkedések	44,80%	355	121	476	32,60%
III. tengely: Vidékfejlesztés	13,40%	142	51	193	45,00%
IV. tengely: LEADER	5,90%	57	20	77	5,30%
Technikai Segítségnyújtás	2,00%	47	10	58	3,90%
Összesen	100,00%	1085	375	1460	100,00%

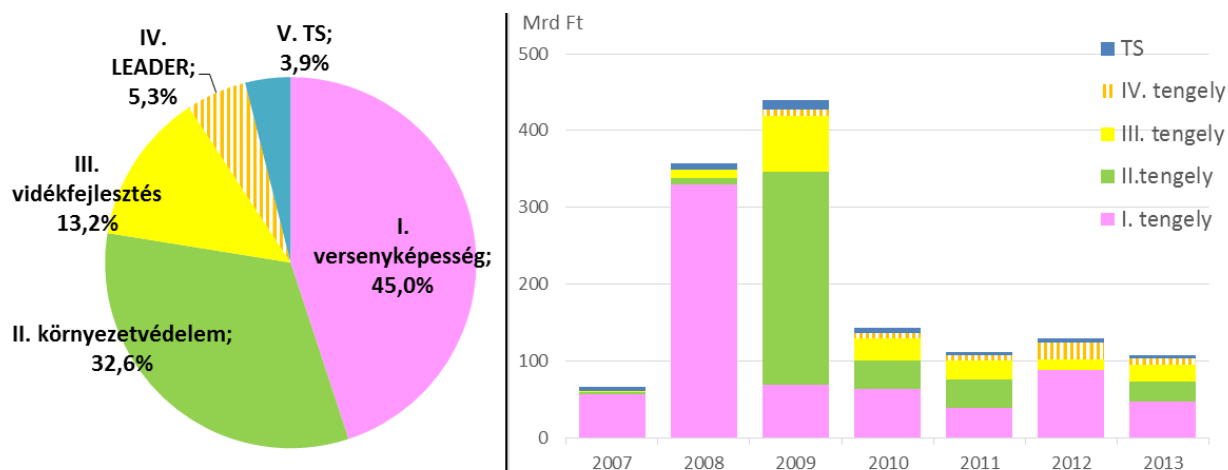
Forrás: ÁSZ Tanulmány, 2015 adatai alapján saját szerkesztés

Az EMVA források 1.460 Mrd forint felhasználásához, az uniós agrárpolitikában megfogalmazott stratégiai célok teljesítéséhez az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programban (ÚMVP) fogalmazta meg hazánk a nemzeti agrárfejlesztési célokat (1. táblázat).

Az ÚMVP hazai forráselosztása megfelelt az uniós átlagnak, az átlagtól a versenyképesség és a környezetgazdálkodás arányai tértek el, az uniós átlag a versenyképességre 11%-kal kevesebb, a környezetvédelemre 11%-kal több forrást tervezett.

Az ÚMVP fejlesztési források lekötésénél a rendelkezésre álló források 60%-át az első három költségvetési évben (2007-2009 között) lekötötték:

- az I. tengely forrásainak közel 70%-át,
- a II. tengely forrásainak pedig 60,5%-át, melyet az ÁSZ tanulmányból származó 4. ábra is szemléltet:

4. ábra: Az ÚMVP fejlesztési források megoszlása és az éves lekötések

Forrás: ÁSZ Tanulmány, 2015

1.15. Az állattenyésztés jelentősége és az ágazat korszerűsítése

Az állattenyésztés kibocsátásának a mezőgazdaságon belüli aránya, a rendszerváltás óta folyamatosan csökken. Az összes állattenyésztési ágazaton belül rövid stagnáló-, illetve prosperáló időszakok kivételével az állatlétszám folyamatosan csökkent. Az európai uniós csatlakozás a várakozások ellenére a folyamatot nem állította meg, sőt a csatlakozással összefüggő állatjóléti- és környezetvédelmi követelmények tovább erősítették az ágazat degradációját. Az állattenyésztés leépülése az agrárgazdaság legtöbb ágazatát kedvezőtlenül érintette, a magyar mezőgazdaságban szerkezeti válság alakult ki: a növénytermesztés piaca beszűkült, az élelmiszeripar hozzáadott értéke csökkent, vidéki munkahelyek szűntek meg, de még a külkereskedelmi egyensúly arányát is rendkívül hátrányosan befolyásolta.

Az állattartó telepek korszerűsítése jogcím kétségkívül az ÚMVP legfontosabb intézkedésének volt mondható ezért is került ez vizsgálataim fókuszpontjába. A rendelkezésre álló teljes közpénzből származó 5,159 Mrd € támogatási forrásból ez az alintézkedés jelentős szeletet hasít ki. Az állattartáshoz kapcsolódó intézkedések a 2014-2020 közötti Vidékfejlesztési programban is jelentős szerepet kapnak, ezért az ÚMVP adatok vizsgálatával számos előremutató, az éppen folyó támogatási intézkedésekre vonatkozó megállapítás és javaslat tehető. Az állattartó telepek korszerűsítését (rövidítve ÁTK) az ÚMVP-ben öt intézkedés szolgálta, melyek különböző

időpontokban kerültek meghirdetésre rendeleti úton kisebb változtatásokkal. Ezek az intézkedések és időpontok a következők voltak:

1. Az ÁTK I és ÁTK II, 27/2007. (IV. 17.) FVM rendelet alapján 2007-ben két körben 2007 áprilisában és 2007 szeptemberében benyújtott kérelmek, amíg az első körben csak trágyakezelésre lehetett 75%-os támogatási kérelmet beadni, addig a második körben már több célterületre is, így férőhely bővítésre is. Az alaptámogatási kulcs a trágyakezelésen kívül 40% volt.
2. Az ÁTK III. intézkedés szintén a 27/2007. (IV. 17.) FVM rendelet alapján került meghirdetésre rendeletmódosítással. Ezeket a kérelmeket 2009-ben lehetett benyújtani. Az alaptámogatási kulcs ebben az esetben 40% volt.
3. ÁTK IV. intézkedést a 61/2012. (VI. 29.) VM rendelet alapján hirdették meg 2012-ben. A benyújtott kérelmekre kapható alaptámogatás szintén 40% volt.
4. A fenti több állatfajt is preferáló támogatási intézkedéseket még a baromfi telepek korszerűsítését támogató 78/2011. (VIII. 3.) VM rendelet (a továbbiakban: BaTeK rendelet) jogcím segítette, mely az előzőktől eltérően csak a tojótyúkot tartó gazdaságok részére volt elérhető. Az alaptámogatási kulcs szintén 40% volt, az intézkedést az indokolta, hogy a szigorodott állattjóléti előírások miatt számos gazdaságban indokoltá vált a ketreckorszerűsítés, ennek hiányában még több üzemnek kellett volna bezárnia.

A fentiek alapján megállapítható, hogy az öt pályázati kör három rendelettel és négy évet érintően került meghirdetésre a vizsgálat időszakban.

Az öt benyújtási körre beadott kérelmek alapján összesen 222,6 Mrd forint került kifizetésre az állattartók felé, melynek a hazai önrésze 58,6 Mrd forint volt az n+2 szabályt is figyelembe véve a kilenc év alatt, az uniós támogatási rész pedig 164 Mrd forintot tett ki.

Az intézkedés felépítése

Az ÚMVP Állattartó telepek korszerűsítése jogcíme az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program Mezőgazdasági üzemek korszerűsítése intézkedésén belül található meg „Beruházások az állattenyésztésbe” fejezetcím alatt. Az ÚMVP az alintézkedés szükségességét a következők szerint fogalmazza meg: „Alapvető fontosságú, hogy a támogatások előnyben részesítsék az innovációt, a jó minőségű termékek előállítását, az energia- és költségtakarékos módszerek alkalmazását, valamint a környezetvédelmet. A versenyképesség fokozása nem valósítható meg technikai-technológiai megújulás nélkül, különösen igaz ez az állattenyésztésre...”.

A program az alintézkedést tekintve a következő tevékenységekre helyezte a hangsúlyt:

- Új állattartó férőhelyek létesítését és azok minőségének javítását célzó beruházások,
- Takarmányok előállítását és felhasználását biztosító beruházások,
- Környezetkímélő speciális gépek beruházásai,
- Szervestrágya tárolását és hasznosítását szolgáló beruházások, beleértve a biogáz-létesítményeket,
- Az állattenyésztési tevékenységgel kapcsolatos munkafolyamatok teljesítményének/ minőségének javítását szolgáló beruházások,

- Az állat-egészségügyi és higiénias feltételek javítását célzó beruházások,
- A mezőgazdasági üzemek energia-ellátása az adott üzleti vállalkozás területén belül (kivéve a nyersalkohol gyártással kapcsolódó energetikai egységeket) biomassza vagy megújuló energiaforrások felhasználásával.
- A gazdaságok energiaellátása a hálózatos energiaforrásokhoz való kapcsolódás révén. Egyéb hőellátó hálózatokhoz történő csatlakozás. A beruházáshoz közvetlenül kapcsolódó épület, létesítmény, a technológiai és kommunális vízellátás, valamint a keletkezett szennyvíz szakszerű kezelésének létesítményei, berendezései. Csak a gazdaságon belüli beruházások támogathatók.
- Szélkerék alkalmazása az adott terület energiaigényének kielégítésére. Szélkerék meghajtású vízemelők létesítése a Gépkatalógusban található gépek alkalmazásával. A geotermikus energia – mint megújuló energiaforrás – használatával történő energiaellátás beruházásai.
- Információtechnológiai és szoftver beruházások.

A kapcsolódó rendeletek az általános célt így fogalmazzák meg „a támogatás célja az állattartó telepek korszerűsítése annak érdekében, hogy az állattartó telep megfeleljen a trágyaelhelyezéssel kapcsolatos előírásoknak, javuljon az állattartó telepek takarmányozási, illetve műszaki színvonala, állategészségügyi és élelmiszerbiztonsági helyzete, infrastruktúrája, valamint az állattartó telepeken dolgozók munkakörülménye és munkahatékonysága” (ÚMVP)

A célt a rendeletek a következő célterületekbe foglalják össze a BATEK jogcím kivételével:

- az állattartó telepen képződő trágya kezelését, tárolását, részbeni feldolgozását és felhasználását szolgáló épített és beépített technológiai és infrastruktúra-beruházás megvalósítására (továbbiakban trágyakezelés célterület);
- állati férőhelyek kialakítását, az állattartás és az állatszállítás minőségének javítását szolgáló épített és beépített technológia és infrastruktúra-beruházás megvalósítására (továbbiakban férőhely célterület);
- jó minőségű takarmány előállítását, felhasználását, valamint a takarmányminőség megőrzését biztosító épített és beépített technológia és infrastruktúra-beruházás megvalósítására (továbbiakban takarmány célterület);
- az állattartási tevékenységhez kapcsolódó munkafolyamatok elvégzésének minőségét javító épített és beépített technológia beruházások megvalósítására (továbbiakban munkahatékonyság célterület);
- a telepi állat-egészségügyi helyzetet, illetve a nyomon követhetőséget javító, az állatbetegségek kialakulását és terjedését megelőző épített és beépített technológia beruházások megvalósítására (továbbiakban állat-egészségügyi célterület);

Az öt célterület, és az azon belül támogatható technológiai kódok meglehetősen széleskörűen átfogták a programban megfogalmazott támogatható tevékenységeket, egyedül a szélkerekes és a geotermikus energia hasznosítása maradt ki a meghirdetés során.

Az egyes intézkedésekre az érdeklődés igen jelentős volt, ezért már az első két intézkedés során az ÁTK I. és ÁTK II. 215,2 milliárd forint összeget kötött volna le, ami a tervezési árfolyam

szerint hozzávetőleg 797 millió € forrást jelentett, ami a programban tervezett források 80%-át jelentette már 2007-ben.

A nagy érdeklődés ellenére az éppen beütő gazdasági válság miatt a kérelmezők jelentős része a támogatási kérelem visszaadására kényszerült, és a visszaadások miatt már az első két intézkedés során 80 Mrd forint támogatásról mondtak le a gazdálkodók. Ez a kötelezettséggel érintett források 37%-át jelentette.

A fenti lemondott összeg, és az ÚMVP visszamaradt forrásai adták meg a lehetőséget arra, hogy harmadik majd negyedik alkalommal is meghirdetésre kerüljön az intézkedés 2012-vel bezárólag.

2. táblázat: Az egyes intézkedések adatai

	Kérelem szám	Igényelt támogatási összeg Mrd Ft	Jóváhagyott támogatási összeg Mrd Ft	Kifizetett összeg Mrd Ft
Az Állattartó telepek korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások (Trágyatároló ÁTK I.)	988	123,9	60,9	62,6
Az Állattartó telepek korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások (Komplex ÁTK II.)	1295	174,2	74,3	76,7
Az Állattartó telepek korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások (Komplex ÁTK III.)	899	155,5	28,5	28,1
Baromfi telepek korszerűsítése (BATEK)	64	7,8	1,9	1,9
Az Állattartó telepek korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások (Komplex ÁTK IV.)	1128	140,2	58,1	55,5
Végösszeg	4374	601,6	223,7	224,8

Forrás: saját szerkesztés 2019.

*A jóváhagyott támogatási összeg azért nem egyezik meg az eredetileg kötelezettséget vállalt összeggel, mert lemondás, visszalépés, vagy egyéb támogatási jogviszony megszűnés esetén az MVH csökkentette a jóváhagyott összeget.

3. táblázat: Az egyes támogatási intézkedések sikerességének összefoglalása

Sorcímek	Elutasított	Forráshiány miatt elutasított	Támogatott, de vagy visszavont, vagy egyéb okból jogosultság megszűnt	Támogatott	Végösszeg
Az Állattartó telepek korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások (Trágyatároló ÁTK I.)	4,5	0,0	40,6	78,8	123,9
Az Állattartó telepek korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások (Komplex ÁTK II.)	9,7	0,0	62,8	101,7	174,2
Az Állattartó telepek korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások (Komplex ÁTK III.)	53,4	35,1	28,4	38,7	155,5
Baromfi telepek korszerűsítése (BATEK)	1,1	0,0	1,8	4,9	7,8
Az Állattartó telepek korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások (Komplex ÁTK IV.)	16,8	17,9	38,2	67,3	140,2
Végösszeg	85,5	53,0	171,8	291,3	601,6

Forrás: saját szerkesztés 2019.

A 3. táblázatban látható, hogy az ÁTK I és az ÁTK II intézkedés, valamint a BATEK intézkedés esetében nem volt forráshiány miatti elutasítás. Az elutasított igénylések vagy nem megfelelő megvalósítási hely, vagy nem megfelelő kérelmezői minőség, vagy hiányosan és nem megfelelően hiánypótolta támogatási kérelem miatt kerültek elutasításra. Az ÁTK III és ÁTK IV intézkedés esetében viszont már volt „vonalhúzás” is, azaz a kérelemre adható pontszámok miatt egyes kérelmek a jogosultsági kritériumok teljesítése ellenére elutasításra kerültek.

A 2. és 3. táblázat alapján az is megállapítható, hogy az öt intézkedési körben a magyar állattartók összesen 601 Mrd forint forrást igényeltek, melyből számukra 462 Mrd forint megítélésre is került. Ebből az összegből 171,8 Mrd forintot kitevő részről önként mondtak le a gazdálkodók, az így fennmaradt 290,2 Mrd forintból pedig összesen 224 Mrd forintot voltak képesek lehívni az éppen aktuális gazdasági és hitelválság miatt, valamint azon okból, hogy a támogatási kérelmek jelentős része nem volt kellően átgondolt.

A 601 Mrd forint igényelt támogatás és a kifizetett 224 Mrd forint támogatás 37%-os lehívást jelent összesen, ez a számszerű tény indokolja, hogy meg kell vizsgálni azt, hogy valóban jó támogatási kérelmek kerültek-e benyújtásra, valóban helyes módon kerültek-e a jogosultsági kritériumok megválasztásra, és valóban az az ügyfélkör kapott-e támogatást, aki képes lett volna az intézkedéseket végre is hajtani.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

Az állattenyésztési beruházásoknak a mezőgazdasági beruházásokon belül kiemelt jelentősége van, mert a mezőgazdaságon belül ezeknek a beruházásoknak van a legnagyobb multiplikátor hatása. Így stratégiai kérdés az állattenyésztés fejlesztése, illetve az erre fordított támogatások hatékony elköltése, ezért került ez a kérdéskör vizsgálatom fókuszába.

2.1. A kutatás módszertana

Számos kutató már megállapította, hogy a társadalomtudományi, vidékfejlesztési szakterületekhez kapcsolódó, szociológiai kutatásokhoz, vidékfejlesztési adatfeltárási, elemzési feladatokhoz, az adatfeldolgozáshoz a Microsoft Office Excel, illetve az SPSS statisztikai programcsomag minden igényt kielégítően alkalmazhatók. A program kiválóan alkalmas a nagy adatállományokból történő adatleválogatásra, aggregálásra, több fájl egybefűzésére, szűrésre, vagyis az elemzést szolgáló adatkészlet előállítására (CSALLNER 2015). Az így elkészült adatfájlból képezhető mutatók, indikátorok, indexek, s az új változókkal kiegészült adatfájl további többváltozós analízisek alapjául szolgálhatnak, vagy exportálhatók más, pl. térinformatikai programok számára is olvasható formátumba” (TÓTH-KÁPOSZTA 2014).

Az ÚMVP Ex post analízishez használt adatbázis alapján összegyűjtött adatokhoz magam is a fenti módszertant alkalmaztam. A módszertan első részében az adatbázis összeállításának menetét ismertetem, majd, ezt követően térek ki a vizsgálat lefolytatására. A hazai sikeres pályázatok vizsgálatához településsoros gazdasági- statisztikai mutatókat használtam fel.

2.2. Az adatbázisok

A kutatásom során az Agrárgazdasági Kutatóintézet által hozzáférhető, a támogatási és kifizetési adatokat tartalmazó, az MVH által létrehozott Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszerből (továbbiakban IIER) kinyert adatokat kapcsoltam össze a NAV által a társas vállalkozások beszámoló adataival, annak érdekében, hogy ne csak támogatási és kifizetési adatokat, hanem a pályázók egyes gazdálkodási adatai közötti összefüggést is vizsgáljam. Ezek mellett a területi adatok vonatkozásában a TeIR adatokat használtam.

Területi Információs Rendszer (TeIR), a területi és regionális kutatások során a leggyakrabban használt adatbázis, amely ügyfélkapu segítségével érhető el a www.teir.hu portálon. A Területi Információs Rendszer megvalósítója a Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság (VÁTI), jelenleg a rendszer üzemeltetője a Pénzügyminisztérium megbízásából a Lechner Nonprofit Kft. A rendszer célja az, hogy objektív, pontos és friss információkkal lássa el a területfejlesztési és rendezési tevékenységet ellátó, valamint a folyamatokat segítő döntés előkészítő szervezetet. A TeIR egy igen összetett adatbázis, melyet a tartalma is alátámaszt, hiszen alfanumerikus és grafikus formában tartalmazza számos témacsoportok adatait. (pl.: demográfia, társadalom, gazdaság (ipar, mezőgazdaság, idegenforgalom), a műszaki infrastruktúra hálózatok, a területfejlesztés pénzügyi eszközei, önkormányzati mérlegek stb.) (TÓTH - KÁPOSZTA – PUSKÁS 2014).

Az IIER olyan támogató informatikai ügyviteli rendszer, melynek feladata az EU Közös Agrárpolitikájában meghatározott forrásokból és a magyar költségvetés által biztosított forrásból finanszírozott ágazati támogatások iránti kérelmek befogadása, elbírálása és a juttatások folyósítása a kedvezményezettek részére. A rendszer az összes KAP-pal kapcsolatos támogatási kérelmet kezeli, a területalapú támogatásoktól a beruházási jogcímeig. A rendszer a folyamatos fejlesztésnek köszönhetően papír nélküli ügyintézését biztosít.

Az IIER-ből kinyert adatokat regisztrációs számonként név nélkül és pontos megvalósítási hely nélkül (csak települési adatok) kaptam meg, azaz a vizsgálat során az anonimitás biztosított volt. Az egyes támogatási adatok közérdekű adatnak minősülnek egyébként, és azok egyenként a Magyar Államkincstár (korábban MVH) honlapjáról elérhetők.

Az IIER adatok a következő adatmezőket tartalmazzák:

- Ügyfélazonosító – regisztrációs szám,
- Jogcím kód (ÁTK I, ÁTK II stb.),
- Egységes státusz (elutasított, jóváhagyott, visszavont, törölt),
- Részletes státusz (elszámolással lezárult, elutasított, forráshiány miatt elutasított, jogosultság megszűnt, jogutódolt, vagy elhunyt, kizárt, átadott, lemondott, visszavont, támogatott),
- Határozat véglegesítés dátuma,
- Település, azaz megvalósítási hely,
- Igényelt támogatási összeg Ft-ban,
- Jóváhagyott támogatási összeg Ft-ban,
- Kifizetésekben igényelt összeg,
- Kifizetett összeg.

A NAV adatbázis társas gazdaságok társasági adó, mérleg-, eredmény-kimutatás, és egyéb tájékoztatói adatait tartalmazza 1992-2016-ig. Az adatok az adott üzleti évre vonatkoznak. Nem eltérő üzleti éves adózók esetén ez megegyezik a naptári évvel. A főbb mérleg- és eredmény-kimutatás adatok esetében a számviteli egyezőségek az adatbázisban biztosítottak. Azon hibák, amelyek nem sértik a számviteli egyezőséget (pl. a mértékegységbeli hibák, eFt helyett Ft) csak egyedi vizsgálatok alkalmával derülnek ki. A főbb számok az e-beszamolo.im.gov.hu oldalon, a közzétett beszámolók alapján ellenőrizhetők. A társas gazdaságok évente egyszer szolgáltatnak adatot, de ez a normál és az eltérő üzleti éves gazdaságok esetén eltérő időpontban történik. Az adatszolgáltatók megadott határidőre benyújtják az adóbevallást. A NAV feldolgozza, ellenőrzi az adatokat (5. táblázat), majd átadja a NAIK AKI-nak.

4. táblázat: A vizsgálat során felhasznált NAV adatok

I. Értékesítés nettó árbevétele (01+02)	tac002
IV. Anyagjellegű ráfordítások (05+06+07+08+09)	tac007
V. Személyi jellegű ráfordítások (10+11+12)	tac012
VI. Értécsökkenési leírás	tac016
A. Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye	tac019
E. Adózás előtti eredmény (C+_D)	tab001
A Befektetett eszközök	tah200
I. Immateriális javak	tah186
II. Tárgyi eszközök	tah033
III. Értékpapírok	tah043
IV. Pénzeszközök	tah044
Eszközök (aktívák) összesen	tah061
D. Saját tőke	tah046
I. Jegyzett tőke	tah001
III. Tőketartalék	tah048
IV. Eredménytartalék	tah189
V. Lekötött tartalék	tah208
F. Kötelezettségek	kot000
I. Hátrasorolt kötelezettségek	tah209
II. Hosszú lejáratú kötelezettségek	tah051
III. Rövid lejáratú kötelezettségek	tah054

Forrás: saját szerkesztés 2019.

Az adatok összekapcsolása a következők szerint történt:

1. Az első körben az ÁTK I, ÁTK II, ÁTK III, ÁTK IV és BATEK adatbázisokat egybefűztem az azonos típusú adatok alapján.
2. Mivel a támogatási kérelem adatok és a kifizetési kérelem adatok különböző táblákban voltak hozzáférhetők a két adattáblát párosítani kellett a támogatási kérelem vonalkódja alapján. Egy támogatási kérelemhez több kifizetési kérelem is kapcsolódhatott, így az aggregálást is el kellett végezni.
3. A harmadik lépésben az adatbázisból kiszűrtem magánszemélyeket, őstermelőket, egyéni vállalkozókat, valamint a nem jogi és nem magánszemélyeket, pl. középiskolai intézményeket, egyetemeket, akik gazdálkodást folytatnak és a pályázati feltételeknek is megfelelhetnek. Ezek a pályázók nem készítenek beszámolót, ezért a NAV adatbázisban nem szerepelnek.

Későbbi fejlesztési és kutatási lehetőség lehetne a személyi jövedelemadó adatok összevetése is, de erre egyelőre nincs jogi lehetőség. Amennyiben a kérelmeket kezelő Magyar Államkincstár a későbbi bírálatok során ezen adatokat bekéri, és azt a kérelmezők szolgáltatják is, akkor az egyes számításokat nem csak társas, hanem egyéni vállalkozásokra is meg lehet majd tenni. Az egyéb kategóriába a támogatást kapott kutatóhelyek, egyesületek, egyetemek, egyéb oktatási intézmények tartoztak. Az egyéni gazdaságok és az egyéb kategória kiszűrésével

2228 támogatást kapó ügyfélből 1359 társas gazdaság volt, a nekik megítélt állattartó telepekre szánt támogatás pedig meghaladta a 81%-ot (5. táblázat).

5. táblázat: Az ÁTK kérelmek és támogatások megoszlása

Sorcímkék	Egyéni gazdaságok		Társas gazdaságok		Egyéb	
	Kérelem szám (db)	Jóváhagyott összeg (Mrd Ft)	Kérelem szám (db)	Jóváhagyott összeg (Mrd Ft)	Kérelem szám (db)	Jóváhagyott összeg (Mrd Ft)
Az Állattartó telepek korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások (Trágyatároló ÁTK I.)	177	5,6	413,0	53,0	33,0	2,3
Az Állattartó telepek korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások (Komplex ÁTK II.)	231	9,4	450,0	61,3	58,0	3,6
Az Állattartó telepek korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások (Komplex ÁTK III.)	53	3,0	106,0	22,5	22,0	3,0
Baromfi telepek korszerűsítése (BATEK)	15	0,2	24,0	1,5	6,0	0,2
Az Állattartó telepek korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások (Komplex ÁTK IV.)	240	11,0	366,0	45,0	34,0	2,1
Végösszeg	716	29,2	1359,0	183,2	153,0	11,3

Forrás: saját szerkesztés 2019.

4. Az adatbázis összeállításának következő lépése az volt, hogy az eltérő időszakokban benyújtott támogatási kérelmeket „közös nevezőre” kellett hozni.

Az egyes támogatási kérelem postázásának éve szerint – ami legyen t – a kérelem adatokat párosítani kellett regisztrációs szám szerint a NAV adatbázis t-1 évekre vonatkozó adataival. A NAV adatbázisból 21 adatszlop került kinyerésre, melyeket transzponálni kellett.

Minden ÁTK-s kérelem esetében a benyújtást megelőző év adatát vizsgáltam, ezzel elkerülve azt a problémát, hogy például egy 2012-ben benyújtott kérelem esetében 2006-os évet vizsgáljam.

A következő lépésben megvizsgáltam, hogy a cégek valamilyen adatuk alapján projektcégek minősülnek-e. A minimálbér adatokat a benyújtást megelőző évre vizsgáltam minden esetben. Arra egzakt definíciót, hogy mi minősül egyértelműen projektcégek a szakirodalom más és más meghatározást használ. Bizonyos mutató értékek alapján lehetséges a meghatározás és sok pályázati rendszer él is a lehetőséggel, hogy csak az adott támogatási kérelem benyújtására és elnyerésére létrejött kalandor vállalkozásokat ne támogassa, és erre szűrőrendszert alkalmaz.

Mivel a támogatási adatok nem tartalmaztak üzemméretet és cégmúltat, ezért a projektcégekre való kalkulációkat a beszámoló adatok alapján kellett elvégezni. Későbbi fejlesztési

lehetőség lenne az IIER-ből kinyerhető üzemméret adatok vagy a vállalkozás működési idejének a használata is.

A projektcégeket öt különböző kritérium alapján vizsgáltam

- 1a. A személyi jellegű kiadások nem érik el az egy fő éves minimálbérének összegét a t-1 évben (adat*12*1,29 járulékkal). A minimálbér összege 2006-ban a havi 62500 Ft, 2008-ban a havi 69000, 2010-ben 73500, 2011-ben 78000 volt. Tehát a vállalkozás legalább egy főt nem alkalmazott egész éven át a támogatási kérelmet megelőző üzleti évben.
- 1b. Az árbevétel nem haladja meg a személyi jellegű kiadások kétszeresét. Ugyan volt alkalmazott, de a vállalkozás tényleges termelő-tevékenységet nem folytatott.
- 1c. A támogatás meghaladja az árbevétel (tac002) ötszörösét. A vállalkozás bár folytathatott termelő tevékenységet és lehetett alkalmazottja is, de a benyújtást megelőző évben a termelő tevékenység árbevétele jelentősen elmarad a tervezett beruházás volumenétől.
- 1d. Az igényelt támogatás meghaladja az előző évi eszközállomány ötszörösét, vagyis volt árbevétele (pl. kereskedett a vállalkozás), de ezt nem saját termelőeszközökkel tette meg.
- 1e. Az előző év eszközállománya nulla, vagyis kimondottan a pályázat benyújtására hozták létre a vállalkozást.

A projektcégek külön kezelését az indokolta, hogy esetükben a t-1 év beszámoló adatainak vizsgálata nem minden esetben vezet eredményre, a számított mutatók jelentős része zéró osztós eredményt adna, melyek a statisztikai összefüggéseket befolyásolják.

A projektcégekhez vonatkozó vizsgálatok alapján a következő megoszlásokat találtam a társas vállalkozások között:

6. táblázat: A kérelmezők megoszlása a különböző projektcég kritériumok szerint

	1a) személyi jellegű alapján	1b) árbevétel és személyi jellegű alapján	1c) támogatás és árbevétel alapján	1d) eszközállomány és támogatás alapján	1e) előző évi eszközállomány nulla
Nem projekt cég:	2046	2381	35	2086	2170
Projekt cég	429	94	2440	389	305
Összesen	2475	2475	2475	2475	2475

Forrás: saját szerkesztés 2019.

A 6. táblázat alapján megállapítható, hogy az összes kritériumot nem lehet alkalmazni, a c) pont szerinti kritérium esetén – vagyis a támogatás meghaladja az előző évi árbevétel ötszörösét – a kérelmezők jelentős része projektcégnek lett volna minősíthető, ami nem tükrözi a valóságot. A b) pont szerinti kritériumot pedig azért vettem el, mivel csak 94 cég esetében állt fent ez a megállapítás. Mindezek eredményeképpen arra jutottam, hogy a) d) és e) pont szerinti

kritériumok alapján kívánom a projektcégeket megkülönböztetni, vagyis, ha ezek közül valamelyik szempont fennállt, akkor azt projektcégnak tekintetem a továbbiakban.

A 7. táblázatban mutatom be, hogy az alkalmazott három projektcég kritérium alapján, az ÁTK kérelmek során induló társas vállalkozások milyen arányban oszlottak meg:

7. táblázat: A kérelmezők megoszlása a használt kombinált mutató szerint

	Kombinált mutatók alapján projekt vállalkozás-e (db)
Nem projekt cég:	2013 (81,3%)
Projekt cég	462 (18,6%)
Összesen	2475 (100%)

Forrás: saját szerkesztés 2019.

Vizsgálat során felhasznált további adatbázisok

A területi adatokat a kapott IIER-ből származó támogatási adatok, és a NAIK AKI által működtetett Mezőgazdasági Számvetési Információs Hálózat (FADN) – ismertebb nevén teszüzemi rendszer – reprezentatív információs rendszer adatai alapján vizsgáltam.

A felmérés 1900 üzem eredményszemléletű könyvvitele alapján történik, a rendszer az egyéni gazdaságok adatait is a gazdasági társaságokéhoz hasonló struktúrában tartalmazza, tehát az egyéni gazdaságoknak is van mérlegük és eredmény-kimutatásuk. A magyar FADN több mint 106 ezer, 4000 standard termelési értéknél (STÉ) nagyobb mezőgazdasági üzemet képvisel. A magyar teszüzemi rendszer az üzemszintű adatokon kívül a fontosabb növénytermesztő, állattenyésztő és kertészeti ágazatok adatait is tartalmazza.

Az adatbázisból szántóföldi, illetve kertészeti üzemeket kiszűrtem, és csak a specializált állattartó üzemek (az STÉ legalább 2/3-a állattartásból származik) és a vegyes gazdaságok adatait vettem figyelembe a területi adatok vizsgálata során.

A NAIK AKI teszüzemi adatbázisában szereplő mintaüzemek és azok súlyai viszonylag jól becsülük a teljes sokaság beruházását. A minta adatbázisban 635 gazdaság volt specializált állattartó gazdaság, melyek összesen 38 076 magyar gazdaságot reprezentáltak. A specializált állattartó gazdaságok fejlesztési támogatásainak mértéke a vizsgált 6 éves periódusban (2010-2015 között) 101,6 milliárd forintot tett ki, míg az IIER adatok alapján ezen időszak alatt ténylegesen 158 milliárd forint került kifizetésre.

Az eltérés abból adódhat, hogy az állattartó telepi támogatások nagymértékben jutottak projektcégeknek, melyek tevékenység szerinti besorolása nem volt lehetséges, illetve sok olyan vállalkozás is jutott állattartó telepi támogatáshoz, mely tevékenysége alapján nem specializált állattartó, az üzemméreten belül az 1/3-ot nem éri az állattartás részaránya. Ennek megfelelően a teszüzemi adatok összevetése – mint makro adatok vizsgálata – megfelelő relevanciával bír az IIER adatok alapján kinyert támogatások makro környezeti vizsgálata során.

A megyei adatok vizsgálata során az NAIK AKI tesztüzemi adatbázisban megtalálható társas gazdaságok adatai mellett az egyéni gazdaságok adatait is figyelembe vettem, és az IIER-ből kinyert összes támogatást vettem össze a gazdálkodási adatok változásával a vállalkozási formától függetlenül.

A következő lépésben pedig az egyes, a szakirodalomban fellelhető és a rendelkezésre álló beszámoló adatokból számolható, a beruházásokat befolyásoló mutatókkal számoltam, melyeket a következőkben mutatok be.

Használt mutatók és leírásuk

Az egyes mutatók képzése során külön figyelmet fordítottam arra, hogy azok jelentős volumenbeli eltérése a számításokat ne befolyásolják, vagyis standardizált mutatókat képeztem, melyek a következők:

1. Projektcég-e a vállalkozás – ezt a mutatót, mint kategorikus mutatót vizsgáltam, azon vállalkozásokat tekintettem projektcégnek, melyekre az előző pontban meghatározott három kritérium közül valamelyik igaz volt (személyjellegű kifizetés nem érte el az 1 fő minimálbér összegét, az igényelt támogatás meghaladja az eszközállomány ötszörösét, az előző évi eszközállomány nulla volt).

2. Befektetett eszközarányos támogatás – jóváhagyott támogatás/az előző év eszközállomány értékével. (Ez nem egy általános használt mutató, de segítségével következtetni lehet az elterjedtebb eszközarányos beruházási mutatóra, az ÚMVP esetében a leggyakoribb támogatási kulcs 40%-volt, korlátozott esetekben volt elérhető csak 50, 60 és 75%-os intenzitás.) A mutató kifejezi azt, hogy a pályázó vállalkozás a korábbi évekhez képest mekkora összegű előrelépést kíván véghezvinni. Az egynél kisebb értékek a reális, átgondolt, és a jelenlegi üzemi mérethez igazodó beruházásokat jelzik. Az egynél nagyobb értékek esetén a vállalkozás jelentős üzletfejlesztésben gondolkodik, aminek viszont egyéb személyi, hitelezői és sajátos problémái lehetnek.

3. Árbevétel arányos támogatás – jóváhagyott támogatás/árbevétel. Egy-egy pályázat sikerességét az eszközállomány mellett befolyásolja az is, hogy az adott tevékenység a piacon mennyire bejártott, mennyire ismert a vállalkozás. Így pl. lehet sikeres egy olyan vállalkozás is, mely baromfiértékesítésből az elmúlt években jelentős árbevételt ért el, de jelentős üzemi mérettel egyáltalán nem rendelkezett.

4. Likviditás – forgóeszközök/rövidlejáratú kötelezettségek. Ez a mutatószám nincs összefüggésben a jóváhagyott támogatási összeggel, de a beruházások finanszírozása során általánosan használt mutató, mely a rövidtávú finanszírozhatóságot mutatja be. A kevésbé likvid vállalkozások a beruházás finanszírozása során jelentős problémákkal szembesülhetnek, ezért a mutató vizsgálata indokolt.

5a. Jövedelmezőség I. – üzemi eredmény/mérlegfőösszeg (tac19/tah061), az eszközarányos jövedelmezőség a vállalkozás technikai hatékonyságát mutatja jól.

5b. Jövedelmezőség II. – üzemi eredmény/árbevétel (tac19/tac002). A mutató a tevékenység hozzáadott értékét reprezentálja.

6a. Tőkeellátottság I. – saját tőke/eszköz összes (tah046/tah061). Ez a tőke ellátottsági mutató az eladósodottság reciproka, megmutatja, hogy a vállalkozás eddigi tevékenységét miből finanszírozta leginkább. 0,6 alatti mutató esetén a mezőgazdaságot tekintve már eladósodott vállalkozásokról beszélhetünk.

6b. Tőkeellátottság II. – (saját tőke + hátra sorolt kötelezettség)/eszköz összes ((tah046+tah209)/tah061). Az előző mutató finomított változata. Mivel a hazai társas vállalkozás jelentős része tagi kölcsönből finanszírozza a vállalkozásának fejlesztéseit, ez a mutató ezen összeget nem idegen, hanem saját forrásként veszi figyelembe.

7. Felhalmozott tőke arányos jóváhagyott támogatás – jóváhagyott támogatás/(tőketartalék (tah048) + eredménytartalék (tah189) + lekötött tartalék (tah208)). Ez a mutató a szakirodalomban ritkán használt. A vizsgálatba való bevonást az indokolta, hogy a hazai vállalkozások jelentős fejlesztési tartalékot halmoztak fel az elmúlt években a társasági adó összegének csökkentésére érdekében. Amennyiben ezt nem használják fel újabb beruházásokra – így például állattartó telepek építésére – akkor késedelmi kamattal kell a levont társasági adót megfizetni. Ezért indokolt annak vizsgálata, hogy ennek a mutatónak az alakulása lehet-e motivációs indok a beruházásokra.

8. Finanszírozhatóság – likvid eszköz arányos jóváhagyott támogatás (jóváhagyott támogatás/értékpapírok (tah043) + pénzeszközök (tah044)). A beruházások finanszírozhatóságán belül jelentős mértéket jelent a vállalkozások korábbi éveiben felhalmozott saját forrása. Amennyiben a vállalkozás idegen, pénzügyi tőkét is be kíván vonni a beruházás finanszírozásába, akkor a pénzügyi megkövetelik, hogy saját forrást is kockáztassanak, ennek minimum aránya 10-25% között mozog.

9. Befektetett eszközök aránya – befektetett eszközök (tah200)/ összes eszköz (tah061). Ez a mutató azt a cél szolgálja, hogy meg tudjuk vizsgálni, van-e jelentősége annak a pályázatok sikerességére vonatkozóan, hogy mennyire befektetett eszközigenyes a tevékenység.

10. Árbevétel – az árbevételt, mint klasszikus, a cégméretet meghatározó mutatót vizsgáltam. Az árbevétel alapján lehetett volna ordinális üzemméreteket is megállapítani (mikro, kis, közepes, nagy), de ehelyett inkább a folytonos árbevétel adatokat vizsgáltam. A bevonást az indokolta, hogy meg tudjuk vizsgálni azt, hogy a támogatási kérelmek sikerességének szempontjából van-e jelentősége, annak, hogy mekkora ügyszám adta be a támogatási kérelmét.

11. Igényelt támogatás – az előző mutatóhoz hasonlóan szintén lehetett volna ordinális csoportokat vizsgálni, (kis, közepes, nagy beruházás) az igényelt támogatás függvényében, de ehelyett a folytonos skálának megfelelő igényelt támogatási összeget vizsgáltam annak érdekében, hogy feltárjuk, van-e jelentősége annak, hogy összességében mekkora támogatási kérelmet is adott be az ügyszám.

A dolgozatomban a következő alfejezetekben ismertetésre kerülő módszerek felhasználásával végeztem el az elemzéseimet. Ezen adatok segítségével árnyaltabb képet kaphatunk a vizsgált pályázatok helyzetéről, a pályázók közös vagy eltérő vonásairól. A kapott eredményeket, mint ahogy már említettem Microsoft Excel és QGIS program segítségével ábrázoltam, melyek az eredmények című fejezetben kerülnek ismertetésre.

2.3. Leíró statisztikai módszerek

A vizsgálat során MS Excel és Word valamint IBM SPSS Statistics programokat használtam. Az eredményeket a QGIS térinformatikai program segítségével jelenítettem meg térképeken.

Gyakori igény az, hogy egy adathalmazt elemei egyenkénti felsorolása helyett néhány jellemző tulajdonságának megadásával jellemezzünk. Ezeket az adatokból viszonylag könnyen kiszámítható paramétereket **leíró statisztikáknak** (vagy ritkán, de pontosabban: leíró statisztikai függvényeknek) nevezzük (SAJTOS-MITEV 2007). Sok ilyen van, két legfontosabb csoportjuk az ún. **elhelyezkedési** (measures of location or central tendency) és a **szóródást jellemző paraméterek** (measures of spread) (8. táblázat). Az elhelyezkedési paraméterek azt az értéket igyekeznek megadni, ami körül a mintánk elemei csoportosulnak (ilyen pl. átlag, medián) míg a szóródási paraméterek azt igyekeznek jellemezni, hogy értékeink mennyire szorosan vagy lazán helyezkednek el körül a pont körül (pl. szórás) (TÓTH-KÁPOSZTA 2014).

Előfordul, hogy a minta elemeiről nem csak egyfajta adattal rendelkezünk. Kétféle adat esetén, így összetartozó értékpárok jönnek létre (pl. emberek mintájában a testsúly és testmagasság). Az értékpárok közötti összefüggésről adnak információt a **kapcsolatot jellemző paraméterek** (measures of correlation).

8. táblázat: A legfontosabb leíró statisztikák

Elhelyezkedést	Szóródást	Kapcsolatot
jellemző statisztikák		
átlag	szórás (tapasztalati)	korrelációs együttható (r , r^2)
medián	interkvartilis terjedelem	rangkorreláció

Forrás: SAJTOS-MITEV 2007 alapján.

A leíró statisztikák közül azok a legfontosabbak, amelyek a mintánkat adó populáció elméleti eloszlásfüggvényének valamelyik paraméterére adnak jó becslést a mintánkból. A leíró statisztikák gyakorlati alkalmazhatóságának ez az elméleti alapja. Itt csak annyit jegyzek meg, hogy pl. a mintánkból meghatározott számtani átlag a populáció eloszlásfüggvényének várható értékére ad torzítatlan becslést. A mintából számított (ún. tapasztalati) szórás pedig a populáció eloszlásfüggvényét jellemző (ún. elméleti) szórás paraméter becslését adja.

2.4. Logisztikus regresszió (kétváltozós)

A logisztikus regresszió olyan többváltozós módszer, amely segítségével esetek kategorizálását végezhajük el a függőváltozó kategóriái szerint. Ellenőrizzuk, hogy a csoporthoz való tartozás becsülhető-e, és ha igen, milyen arányban (FIDY – MAKARA 2005).

A logisztikus regresszió alkalmazási célját tekintve az osztályozó eljárások közé sorolható, mert akkor használhatjuk, ha előre definiált, egymást kölcsönösen kizáró csoportok egyikébe soroljuk be a megfigyeléseket a magyarázó változókból nyert információ alapján. Ha az eredményváltozónak több lehetséges kimenete van, akkor multinomiális logisztikus regresszióról beszélünk. A logit modell akkor alkalmazható, ha az eredményváltozónak csak két, egymást kölcsönösen kizáró kategóriája van (KOVÁCS 2014).

A logisztikus regressziószámítás célja többféle lehet pl.:

- A megfigyelési egységek valamely csoportba sorolása.
- A csoportosítás pontosságának mérése.

Tehát beazonosítani azokat a tényezőket, amelyek szignifikánsan megkülönböztetik az esetek csoportjait, és ellenőrizni, hogy a csoporthoz való tartozás becsülhető-e adott független változókkal, és ha igen, hány százalékban.

A vizsgálat lefolytatásának nagy előnye, hogy mind metrikus, mind nem metrikus független változók használatát megengedi, valamint kevesebb feltétel teljesülését kívánja meg.

Alkalmazási területei lehetnek:

- Piackutatás
- Vásárlási modellezés (vásárol - nem vásárol)
- Megbízhatóság (visszafizeti a hitelt, vagy nem)
- Cégvizsgálat (csődös, vagy nem) stb.

Értelmezni az $\exp(\beta_1)$ kifejezést szoktuk, ami azt mutatja meg, hogy az x egy egységnyi növekedése hányszorosára változtatja meg az esélyt, az odds-t. Ez a hatás parciális és multiplikatív, amint a következő képlet mutat be:

$$odds = \left(\frac{P}{1 - P} \right) = \exp(\beta_0 + \beta_1(x_1 + 1) + \dots + \beta_p x_p) = e^{\beta_0} \cdot e^{\beta_1}$$

A logisztikus regressziószámítás menete a következő:

- Cél, probléma megfogalmazása
- Feltételek vizsgálata
- Elemzés elvégzése
- Eredmények értelmezése

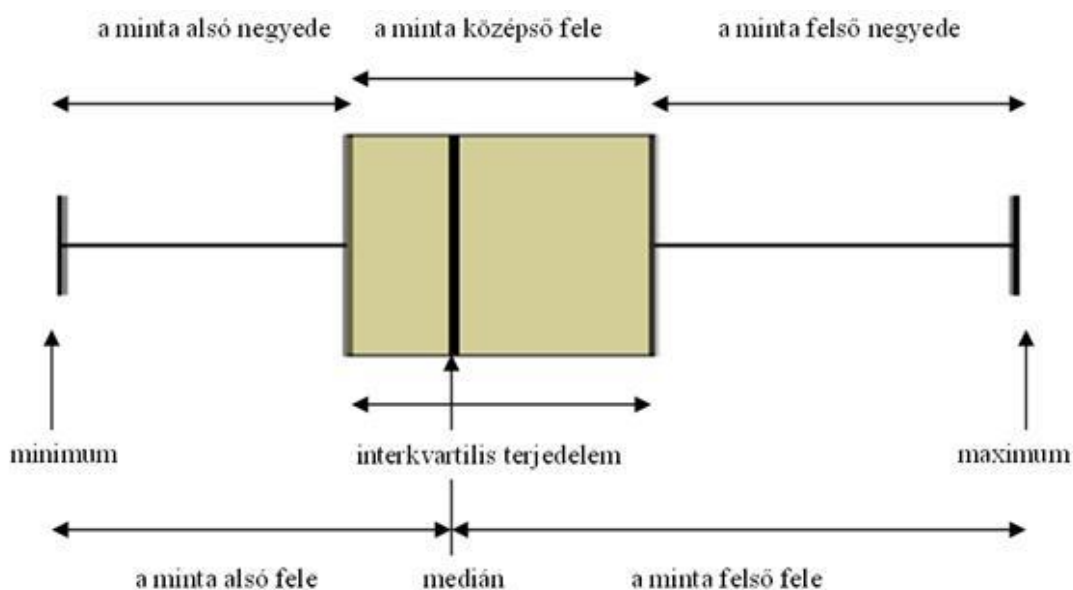
A feltételeket illetően a következőket kell az eljárás során megállapítani:

- A függő változó nominális skálán mérhető legyen. Lehet kéts csoportos is, ilyen esetben binomiális (0/1 – sikeres/nem sikeres) változóról beszélünk.
- Az adatoknak függetlennek kell lenniük. Az összes megfigyelésnek függetlennek kell lennie egymástól, amely azt jelenti, hogy az adatok nem lehetnek korreláltak, azaz panelkutatásból származó, longitudinális adatok, illetve a kísérletekben szokásos pre-test és post-test adatok nem alkalmasak logisztikus regresszió számításra.
- A független változók bármilyen skálán mérhetők legyenek. (A nominális változók interakciói is szerepeltethetők a modellben).
- A csoportoknak kizárólagosnak kell lennie, azaz a függő változó minden megfigyelése csak egy csoportba tartozhat, és a csoportoknak egymást teljesen kizárónak kell lenniük.
- A mintanagyság tekintetében legalább 60 elemű minta szükséges. Itt is kritikus pont a megfigyelések számának és a független változók számának aránya. A teljes mintanagyság legalább tízszer nagyobb legyen a független változók számánál.
- A független változóknak normális eloszlásúnak kell lenniük. A feltétel sérülhet a kiugró értékek és a helytelen skálás miatt is. A többváltozós normalitást például a Mahalanobis-mutató segítségével előzetesen szűrni kell.
- Számos eddigi feltétel a többváltozós regressziószámításnál is megtalálható volt, hasonlóan a multikollinearitáshoz. A logisztikus regressziónál is feltételeznünk kell, hogy a független változók csak a függő változóval fűggnnek össze, egymással nem.

Az itt felsorolt feltételeket az eredmények fejezetben részletesen megvizsgálom.

2.5. Boxplot diagram

A terjedelem, az interkvartilis terjedelem, a medián, a legkisebb és a legnagyobb érték ábrázolására szolgáló grafikus eszköz. Az interkvartilis terjedelmet egy dobozzal szemlélteti, ebbe van behúzva a medián, a legnagyobb és legkisebb értékek pedig egy-egy talppal vannak ábrázolva. A doboz elhelyezkedése a teljes talphoz viszonyítva, illetve a medián helyzete a dobozon belül információt ad az eloszlásról (NÉMETH – SIMON 2011) (5. ábra).

5. ábra: Boxplot diagram felépítése

Forrás: NÉMETH R. - SIMON D. (2011)

2.6. Korreláció analízis

A statisztikai vizsgálatok gyakori problémáját képezik azok az analízisek, melyek során azt boncolgatjuk, hogy egy vagy több független változó milyen hatással van a függő változóra, milyen erős a kapcsolat közöttük, illetve hogyan írható le függvényyszerűen ez a reláció (SPIEGEL 1995).

A korreláció arra a kérdésre ad választ, hogy van-e kapcsolat két vagy több mennyiségi változó között, és ha igen, az mennyire szoros. Az ismérvek együttes változását a Pearson féle korrelációs együttható jellemzi a legjobban.

A korrelációs együttható előjele, megőrizve a kovariancia előjelét, a kapcsolat irányára utal. Ez mutatja meg azt, hogy az összefüggést jellemző egyenes emelkedő vagy süllyedő jellegű-e. A két változó szerepe a korreláció vizsgálatában felcserélhető, nincs kitüntetett szerepe egyiknek sem (SPSSABC).

Tehát a logisztikus regressziótól eltérően nem kell megjelölni, hogy mit tartunk független és mit függő változónak, a korreláció analízis során tehát mindegy, hogy milyen ok-okozati összefüggés van az egyes változók között, ezt nem vizsgáljuk, inkább arra koncentrálunk, hogy az egyik változó alakulása nyomon követhető-e a másik változó alakulásában.

A leggyakrabban alkalmazott korreláció a Pearson féle korreláció, melynek jellemzői a következők:

- Szórás független.
- A korrelációs együttható -1 és 1 közötti értékeket vehet fel.
- Szimmetrikus
- Fontos, hogy a korrelációs együttható az egyszerű, közel lineáris sztochasztikus kapcsolat esetében használható. Egy bonyolultabb függvénygörbe mentén elhelyezkedő értékek kapcsolatának leírására ezen korrelációs együttható nem alkalmas.

A Pearson korreláció értelmezése szerint, ha $r = 0$, akkor a két változó között nincs lineáris kapcsolat. Vagyis a változók lineárisan függetlenek. Ilyen esetben a pontok nem fekszenek egy egyenes mentén. Itt fontos megjegyezni, hogy a lineáris függetlenség nem zárja ki az egyéb fajta függvénykapcsolatot. Ezért ilyenkor csak annyit mondhatunk: a két változó korrelálatlan.

Ha $r > 0$, akkor magasabb x értékekhez általában magasabb y értékek párosulnak. Ha $r < 0$, akkor magasabb x értékekhez általában alacsony y értékek tartoznak. Ha $r = 1$ vagy -1 , akkor az x és y között determinisztikus/ függvényyszerű lineáris kapcsolat van. Vagyis elsőfokú (lineáris) függvényrel jellemezhető a kapcsolat. Tehát ha ismerjük x értékét pontosan, akkor meg tudjuk határozni y értékét is. Ha közel van $+1$ -hez vagy -1 -hez, akkor azt mondjuk, hogy a két változó között szoros vagy magas korreláció van.

Minél szorosabb a kapcsolat, annál közelebb áll a korrelációs együttható abszolút értéke az 1-hez. Minél lazább az összefüggés két változó között, annál közelebb van a korrelációs együttható értéke a 0-hoz (SPSSABC).

2.7. Térinformatika eszköztára a területi kutatásokban (QGIS)

A térképkészítés, mint az elemzés hagyományos eszközei, a területi elemzés módszereinek egyik állandó eleme. A térkép sok vizsgálatban csak illusztratív eszköz (pl.: tematikus térkép), de elemzési módszerként is hasznosítható, ha készítése során a GIS integrált műveleteit figyelembe vesszük. A térképes ábrázolás fontos szerepet tölt be a jelenségek-, a folyamatok-, és egyes objektumok területi törvényszerűségeinek és összefüggéseinek feltárásában.

Hiszen a különböző tényezőket ábrázoló térképek összehasonlításának, vagy több tényező egy térképen való ábrázolásának tanulmányozása jelentősen hozzájárulhat jelenségek/folyamatok területi vonatkozásának megismerésében, vagy ok-okozati összefüggések feltárásában (ÁLDORFAI 2019). Ennek köszönhetően a térképi ábrázolása egyre inkább előtérbe kerül, így a térinformatika alkalmazása az egyes tudományágakban, többek között a regionális tudományban. Az egyre nagyobb mennyiségben rendelkezésre álló földrajzi egységhez kötött adatoknak köszönhetően a digitális/tematikus térképek alkalmazási területe növekszik, hiszen a GIS egységes helymeghatározás alapján kapcsol össze különböző adat/réteg állományokat, melynek köszönhetően hangsúlyozhatók a statisztikai adatok térbeli aspektusai (ÁLDORFAI 2019). „A térinformatika a regionális elemzések számára minőségileg új eszköztárat kínál. A módszertár bővülésén túlmenően alapjaiban új szemlélet, gondolkodásmód formálódik, új problémamegoldási utak nyíltak az utóbbi időkben” (TÓTH -KÁPOSZTA 2011).

„A térinformatika fogalma lényegében azonos a korábban földrajzi információs rendszerek GIS (Geographic Information Systems) szóval megjelölt tudományterülettel, a külföldi országokban ma is a GIS elnevezést használják, Magyarországon a térinformatika használata ma már általánosnak mondható, így az úgynevezett FIR elnevezés is kezd elterjedni, amely nem a földrajztudomány információs rendszerét jelenti, hanem a földrajzi megjelölés pusztán a helyi, térbeli vonatkozású adatokra utal” (TÓTH -KÁPOSZTA 2011). A GIS egy olyan számítógépes rendszer, melyet földrajzi helyhez kapcsolódó adatok gyűjtésére, tárolására, kezelésére, elemzésére, a levezetett információk megjelenítésére, a földrajzi jelenségek megfigyelésére, modellezésére dolgoztak ki. A GIS egyetlen rendszerbe integrálja a térbeli és a leíró információkat, alkalmas keretet biztosít a földrajzi adatok elemzéséhez és szemléltetésére, mellyel fontos eszközévé vált a területi kutatásoknak. Erre a módszerre a területfejlesztés során pedig számos esetben szükségünk van, hiszen olyan összetett folyamatok válnak láthatóvá, amelyekre más módszertanok nem lennének képesek rávilágítani. Ezért a területi kutatásokban egyre fontosabb ezzel a módszertannal dolgozni, vagy kiegészítő jelleggel foglalkozni (ÁLDORFAI 2019). Didaktikus szempontból pedig az eredményeket felhasználóbarát formában tudjuk szemléltetni, mely segít az ismeretek elmélyítésében.

2.8. Félig strukturált mélyinterjúk pályázat írókkal és nyertes pályázókkal, valamint terepkutatás

A mélyinterjúk bevonását az eredmények kiértékelésébe nem csupán izgalmasnak találtam, de a kapott szakmai instrukciók, valamint a hitelesség okán is szükségesnek éreztem.

A reagálás-vizsgálat egy igen kipróbált módszer az agráriummal kapcsolatos vizsgálatokban. Az ezer- kilencszáz-hetvenes évek vége felé már Kapronczai István, Rideg Margit és Szénay László kialakította ennek módszertanát, és gyakorlati analíziseket is végrehajtott. (KAPRONCZAI-RIDEG-SZÉNAY 1980) Lényege, hogy az adott kérdéskörrel foglalkozó, az érintettség és döntési felelősség szempontjából legilletékesebb vezetők pontos reakcióit figyeljük. A vizsgálatba bevontak reagálásának legcélszerűbb vizsgálati eszköze az interjú.

Az első körben 2020 elején, három, főleg agrár- és vidékfejlesztési pályázatokat író cég vezető munkatársait kerestem fel, valamint ezek után még hat nyertes pályázóval készítettem félig strukturált mélyinterjút. (A mélyinterjú kérdéseit az M4-es számú melléklet tartalmazza.) A pályázók kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy megfelelő súlyú résztvevői legyenek a folyamatoknak, ezért minden pályázónál a beruházás értéke alulról súrolta vagy meghaladta az 500 millió forintot.

Januárban és február elején folytak le a beszélgetések. A mintavétel során heterogén csoportot kaptam, nem valószínűségi, hanem önkényes, tehát célirányos mintavételi módszerrel. A mélyinterjú módszere lehetőséget nyújtott az eddigi eredmények finomítására, új gondolatok feltárására, valamint a valóság minél árnyaltabb leírására is. Segítséget jelentett másrészt a terepkutatás, a fizikai tájékozódás lehetősége nem csupán a mélyinterjúk során, hanem több mint 15 éves szakmai aktivitásom alatt is. Itt ki kell emelnem pályázatírói tapasztalataim átgondolását, újra rendszerezését, valamint az érintett szakemberekkel folytatott beszélgetésekből nyert információk újbóli feldolgozását is.

3. EREDMÉNYEK

3.1. Pályázati rendszerek értékelése, hatásvizsgálatok

A pályázati rendszerek szakmai értékelése érdekében, mint ahogy azt a módszertani fejezetben már leírtam, félig strukturált mélyinterjúkat készítettem pályázatiírókkal és nyertes pályázókkal. A mélyinterjúk bevonását a kapott szakmai instrukciók, valamint a hitelesség okán is szükségesnek éreztem. 2020 év elején folytak le a beszélgetések. A mélyinterjú módszere lehetőséget nyújtott az eddigi eredmények finomítására. Segítséget jelentett másrészt a terepkutatás, a fizikai tájékozódás lehetősége nem csupán a mélyinterjúk során, hanem több mint 15 éves szakmai aktivitásom alatt is. A pályázatiírói tapasztalataim átgondolása és újra rendszerezése is kikristályosodik a gondolatmeneteim során.

A pályázati rendszerek megítélése szempontjából a társadalmi és magánhaszon megkülönböztetése kiemelt fontosságú. Piaci szereplők támogatása esetén realizálható magánhaszon hiányában társadalmi hasznot se lehet realizálni, mert egyes piaci szereplők nem fognak altruista módon úgy dönteni, hogy egy gazdasági szempontból nem fenntartható fejlesztést megvalósítsanak. A társadalmi haszon viszont az egész program indokoltságát támasztja alá az adófizetők szempontjából. Azokkal értek egyet, akik azt mondják, hogy a társadalmi szempontból haszonnal nem, vagy csak társadalmi költségekkel járó elképzeléseket nem lehet hosszú távon támogatni.

A társadalmi haszon vizsgálata során is felmerülhetnek problémák, például, hogy melyik hasznot milyen módon értékeljük, lehet-e például támogatni egy munkahelyteremtő beruházást, melynek jelentős környezeti károsítása van, vagy fordítva, például lehet-e támogatni egy olyan precíziós fejlesztést, melynek eredményképpen a munkavállalók száma csökken, de a kijutott vegyszermennyiség is.

3.1.1. Nem megfelelő értékelés kockázatai

A pályázatok megítélése szempontjából kiemelt fontosságú, hogy a legjobb megoldások kerüljenek támogatásra. Amennyiben nem ezt a célt – azaz nem a best practice-t – támogatja a rendszer, akkor meglátásom szerint a következő kockázatokkal kell számolni:

- a támogatott fejlesztési elképzelés – például az önerő hiánya miatt – meg sem valósul, ezzel jelentős időre leköti a rendelkezésre álló forrásokat, vagyis a társadalmi haszon, a hozzáadott érték növekedése egyáltalán nem, vagy csak később jelentkezik;
- az alapelveket nem teljesítő projektek közösségi finanszírozása ellehetetlenül, ehelyett tagállami adófizetői forintokból kell helyt állni;
- a megvalósult projekt bár a piaci szereplő szintjén hozzáadott értéknövekedéssel jár, de helyi, vagy régiós szinten a projekt megvalósítása visszalépést eredményez, például csökken a felhasznált munkaerő;
- a támogatott projekt nem jelent előrelépést sem vállalkozás, sem helyi szinten, csak egy meglévő és elavult üzleti modell fenntartásához járul hozzá, ahelyett, hogy kellően innovatív lenne;

- a pályázati rendszerek olyan projekteket támogatnak, melyek nem kellően kidolgozottak, csak a már odaítélt támogatás esetén derül fény a költségek jóval magasabb szintjére, vagy arra, hogy az adott projekt a piaci szereplő hosszú távú elképzelésébe nem is illeszkedik igazán;
- a pályázatok előkészítése és bírálata mind a piaci szereplők, mind az állami szereplők szempontjából jelentős költséggel és időráfordítással jár. A támogatott, de meg nem valósuló projektek esetében a piaci szereplők elveszítik az előkészítésre fordított pénzüket, ezzel erőforrást vonva el a normál napi működéstől. Az állami szereplők pedig az egy-egy kérelemre jutó időráfordítást veszítik el, vagyis a többi támogatott kérelem bírálatának és projektmenedzsmentjének időigénye jelentősen nő, ami a piaci szereplő szintjén is további költségráfordítást eredményez, például az input anyagok piacán.

3.1.2. Pontozási szempontok értelmezése

A tisztánlátás érdekében a következőkben az ÚMVP és a VP pontozási rendszereit tekintem át, és csoportosítom az egyes pontozási szempontokat. Az állattartó telepi beruházásokhoz kapcsolódó pontozást vizsgálva megállapítható, hogy jelentős eltérés a két programozási időszak között nem tapasztalható. A szempontok a következők szerint alakultak:

Szakmai szempontok – azon vizsgálati elemeket sorolom ide, amit a szakma a saját szereplőitől elvár, vagyis úgy tekint rá, hogy a szakmán belül azok lehetnek a példaként szolgáló piaci szereplők, akik ezeket a szempontokat teljesítik. Az ÚMVP keretében ide sorolandó volt a termelői szervezeti tagság, valamint az agrárkörnyezet-gazdálkodásban való részvétel. Meglátásom szerint, míg előbbi a szakmai képviselő, valamint a csekély mezőgazdasági piaci alkuképesség ellensúlyozására irányul, utóbbi kifejezhető abban, hogy magasabb környezetvédelmi teljesítő szereplők vehetnek részt benne. Vizsgálataim azt mutatják, hogy ez utóbbi szempont a VP-ben kiegészült a minőségi rendszerben való részvétellel, ami nem a minőségi biztosítási rendszer meglétét, hanem az elismert magyar minőségi rendszerekben való részvételt jelentette.

Energetikai és környezeti szempontok – Már az ÚMVP-ben is megjelenő, de a VP-ben még nagyobb jelentőséget kapó energetikai szempontok tartoznak ebbe a csoportba. Ezek a projekthez kapcsolódnak, a megvalósított projektet jellemzik. Az uniós adófizetők elvárása az, hogy pazarló, a környezeti szempontokat hátra soroló fejlesztéseket ne támogassanak közösségi forrásból. Amíg az ÚMVP-ben csak a megújuló energia használata jelentett pontot, addig a VP-ben ez a szempont további finomításra kerül, azaz a megújuló energia használata mellett, víztakarékosság, vagy szennyvíztakarékosság, a légszennyezés kibocsájtás, vagy a keletkező hulladék csökkenés is megjelent, mint pontozási szempont. Emellett a VP-ben a fajlagos felhasznált energiacsökkentést is három ponttal honorálták, a százalékos megtakarítás függvényében. Sem a VP-ben sem az ÚMVP-ben egyéb projekthez kapcsolódó szempont nem került vizsgálatra.

Ügyfél szempontok – ide sorolandók azok a szempontok, melyek az ügyfeleket jellemzik. Ezek többnyire adottságok a pályázók részéről, amin a beadást megelőzően már változtatni nem tudnak. Ebbe a szempontba sorolom a megvalósítási hely szerinti értékelést, aminek lényege az

lenne, hogy a gazdaságilag hátrányosabb helyzetű településeken megvalósuló fejlesztések kerüljenek inkább támogatásra. A másik idetartozó szempontban lényeges változás volt a két programozási időszak között, míg az előbbiben a hátrányos helyzetű munkavállalót vagy ügyfélt honorálták, utóbbi programban a KKV besorolás szerinti státusz került pontozásra igen jelentős súllyal.

Munkahely teremtés és megőrzés – amíg az ÚMVP-ben volt lehetőség arra, hogy az ügyfél – bár pontot veszítve – csökkentse a munkavállalói létszámát, addig a VP-ben kötelező volt a megtartás, ezért utóbbi szempont nem is került honorálásra a 2020-ig tartó időszakban. Egyet értek azokkal, akik azt mondják, hogy a fenti szempontok alapvetően kellően objektívek és áttekinthetők, azonban az látszik, hogy az összes pontszámon belül csak a súlyuk közel felét teszik ki a bírálati szempontoknak. Mind az ÚMVP mind pedig a VP esetében az üzleti és pénzügyi terv jelentős súllyal került bírálatra, azonban az ehhez kapcsolódó bírálati szempontok nem minden esetben voltak előre megismerhetők, és nem is voltak kellően objektív módon meghatározva (9. táblázat).

9. táblázat: A VP és az ÚMVP korszerűsítésekhez kapcsolódó pályázatok során alkalmazott pontozás

Szempont	ÚMVP (2007-2013)		VP (2014-2020)	
	Kedvezményezett	Max. pontszám	Kedvezményezett	Max. pontszám
I. Szakmai:	Termelői csoport vagy termelői szervezet tagja	10 pont	Termelői csoport vagy termelői szervezet tagja	4 pont
	AKG programban való részvétel	4 pont	Ökológiai gazdálkodás	3 pont
			Minőségrendszerben való részvétel	4 pont
II. Energetikai és környezeti szempontok:	Megújuló energiaforrás	10 pont	Megújuló energiaforrás	3 pont
			Környezeti szempontok érvényesítése	3 pont
			Energia hatékonyság javítása	3 pont
III. Ügyfél:	Nő, roma származású, csökkentett munkaképességű	6 pont	Mikro- vagy kis vállalkozás	15 pont
	Megvalósítási hely	2 pont	Megvalósítási hely	5 pont
IV. Munkahely-teremtés:	Megtartás	6 pont	Létrehozás	6 pont
	Létrehozás	12 pont		
V. Pénzügyi terv:		20 pont		-
VI. Üzleti terv:		30 pont		55 pont
VII. Összesen:		100 pont		100 pont
	Kommunikációs terv	(+) 5 pont		-
	A vállalkozás társadalmi felelősségvállalása	(+) 5 pont		-
VIII. Max.		110 pont		100 pont

Forrás: saját szerkesztés 2019.

3.1.3. Üzleti és pénzügyi terv szempontok

Amint az előző táblázatból is látható, jelentős súllyal szerepelt mindkét programozási időszakban az üzleti és pénzügyi terv az értékelési szempontok között. Véleményem szerint mindkét időszakban a két – az üzleti és a pénzügyi terv – rész „külön életet élt”, azaz az egyik vizsgálata, pontozása, nem befolyásolta a másik részre adható pontszámot, kicsit kifordítva egy kertészeti vállalkozás pénzügyi tervét benyújtva, a szöveges részeknél egy állattartó telepet bemutatva is maximális pontszámot lehetett kapni az értékelés során.

Ennek eredményeképpen felmerül és sokan teszik fel a kérdést, hogy valóban üzleti és pénzügyi tervek készültek-e, vagy csak készült egy-egy egyszerűsített pénzügyi tábla, egy szöveges leírás mellett.

Mind az ÚMVP, mind a VP gyakorlatában a szöveges részek tartalmazták a következőket:

- Megalapozottság rész – pályázó és tevékenységének bemutatása, vevők és beszállítók részletezése, bemutatása, egyszerűsített SWOT analízis
- Fenntarthatósági rész – beruházás bemutatása, elérni kívánt célok, a forrásösszetétel, hatások bemutatása, kockázatok.
- Innovatív tartalom – termék és technológiai innováció bemutatása.
- Költséghatékonyság – a beruházás takarékos jellegének bemutatása.

A szöveges részekről elkülönülten a kérelmezők készítettek pénzügyi tervet is, azonban nem volt arra pontozási szempont, vagy előírás, mely a két rész közötti összefüggést vizsgálta volna.

Például a pénzügyi tervek vizsgálata során a naturáliák, az anyag és személy jellegű költségek nem kerültek vizsgálatra, azaz, ha az ügyfél arról írt, hogy megtízszerezi a tej termelését, akkor az a pénzügyi tervben nem került keresztellenőrzésre, hogy ennek a növekedésnek a személy és anyagjellegű ráfordításban és a bevételekben van-e nyoma. Hasonlóan a mérlegterv részek sem kerültek ellenőrzésre, a beruházás, az adott támogatás, a tervezett tőkeemelés, vagy forrásbevonás megjelenik-e a pénzügyi terv megfelelő sorai között.

A fentiek helyett a pénzügyi terv pontozása során csak olyan szempontok kerültek vizsgálatra, hogy növekszik-e az árbevétel, mindig pozitív-e az adózás előtti eredmény, és hogy a tervezett beruházási támogatás meghaladja-e az előző lezárt év árbevételének a tízszeresét.

A pénzügyi terv vizsgálat nem mindig így történt. Az ÚMVP indulásakor volt kísérlet arra, hogy a pénzügyi terv a fentiekől eltérően, szofisztikáltan kerüljön értékelésre, erről a jó gyakorlatok során fogok írni.

3.1.4. Egyéb lényeges, de nem értékelt szempontok

Mind az ÚMVP mind pedig a VP esetében az áttekintett pályázati dokumentumok alapján a következő szempontok nem kerültek értékelésre, vagy nem megfelelő mértékben:

Az általam legfontosabbnak vélt szempont az **előkészítettség vizsgálata**. A bírálatok során egyik programozási időszakban sem értékelték azt, hogy például az ügyfél rendelkezik-e már jogerős építési engedéllyel, vagy ezen túl rendelkezik-e például kiviteli tervekkel vagy nagyobb

beruházások esetén környezethasználati engedéllyel. Mindkét program esetében az ügyfelek részéről elegendő volt azt alátámasztani, hogy az engedélyezést az ügyfél elindította, ezért sok ügyfél élt azzal a lehetőséggel, hogy a támogatási kérelme benyújtását követően a költséges engedélyezési eljárást leállította addig, míg a támogatói döntést meg nem kapta. Ez együtt járt azzal, hogy nem kellően átgondolt, már engedélyezett projektek kerültek támogatásra, ezzel olyan projektek kötöttek le forrást, melyeket például a kiszemelt területen nem is lehetett megvalósítani.

Egyik programozási időszakban sem került értékelésre a **finanszírozási források megléte**. Vagyis az engedélyek hiánya mellett sok esetben olyan projektek is támogatásra kerültek, melyekhez a szükséges önerő sem a pályázat benyújtásának, sem az odaítélés pillanatában nem állt rendelkezésre. Ezekben az esetekben sok pályázó abból indult ki, hogy a szükséges forrásnak majd akkor jár utána, ha a támogatási kérelme nyert, vagy abban a feltételezésben bízott, hogy a fejlesztés jelentős túlárazásával, így a fajlagos támogatás jelentős – ámbár tiltott – megnövelésével, maga tudja majd a beruházást finanszírozni. Ezen okok miatt sok piaci szereplő olyan mértékű beruházást tervezett meg, mely a vállalkozás jelenlegi helyzetében indokolatlan, nagyságrendileg is túlzó volt.

Az ÚMVP és a VP keretében benyújtott kérelmek esetében sokan gondolják velem együtt azt, hogy a korábbi **projektmenedzsment tapasztalatok** szintén nem, vagy nem kellő mértékben kerültek értékelésre. Azok a vállalkozások, melyek már hajtottak végre beruházást, jóval nagyobb tapasztalatokkal rendelkeznek egy-egy projekt buktatóinak elkerülése terén. Bár érheti ezt a szempontrendszer az a bírálókat, hogy akkor megint annak adunk támogatást, aki már korábban is kapott, és elszámolt vele, de ha az a kormányzati szempont, hogy a közösségi forrásokat minél hamarabb a tagország lehívja, akkor a bírálókat során ezt is figyelembe kellett volna venni.

Vizsgálataim azt mutatják, hogy az előző szempont mellett szintén nem kerültek értékelésre azok a szempontok, hogy az előkészítésbe, a tervezésbe és a megvalósításba milyen kvalifikáltsággal rendelkező, a belső projektmenedzsmentet támogató **külső szakértők** kerültek bevonásra, és ők milyen projektmenedzsment tapasztalatokkal rendelkeznek. A korábbi évek egyik jelentős hibájának tartom, hogy a pályázati író vállalkozásokkal szemben támasztott kritériumok nem kerültek meghatározásra. Ennek eredményeképpen ezt nem is lehet jelenleg kellően objektív módon értékelni, de biztosan kijelenthető, hogy egy pénzügyi, közbeszerzési, tervezési, költségvetés-készítő tapasztalattal is rendelkező pályázati tanácsadó vállalkozás projektbe való bevonása mind az előkészítést, mind a végrehajtást jelentősen gyorsítja, hozzájárul a sikeres megvalósításhoz.

A pályázatok során szintén nem került értékelésre, hogy **milyen hosszú ideje működnek** a vállalkozások. A hosszú működési idő a tulajdonosok részéről mindig magasabb elkötelezettséget jelent. Ezek a tulajdonosok a fejlesztéseiket jobban átgondolják, és nem vágnak olyan beruházásba, mely a vállalkozás hosszú távú fennmaradását fenyegetné.

A fenti szempontok mellett még sok más **egyéb szempontot** meg lehetne határozni, mint például a vállalkozás menedzsmentjének, tulajdonosainak kapcsolatrendszere, egyéb szervezetekben betöltött szerepkör (gazdakör, termelői csoport, érdekképviselő, kamara stb.), a banki

finanszírozási múlt és így tovább, mely szempontok biztosan pozitívan hatnak egy-egy beruházás megvalósítására, azonban ezeket a szempontokat nehéz számszerűsíteni, ezért a pontozásba való bevonásuk sem biztos, hogy indokolt.

3.1.5. A pontozási rendszerek során elkövetett leggyakoribb hibák

Mind a Vidékfejlesztési Program, mind az azt megelőző ÚMVP program dokumentumelemzéseim alapján számos pontozási hibát hordozott magában, mely egyes támogatási igénylőket hátrányosan érintett, ezekből – a teljesség igénye nélkül – bemutatok néhányat, annak érdekében, hogy egy pontozási problémára felhívjam a figyelmet.

Vállalkozásra gyakorolt hatás helytelen vizsgálata

Ahogy az előző táblázatból is látható, a megújuló energiára és az energiahatékonyság javítására a VP-ben 3-3 pontot lehetett kapni. Az elsőnek feltétele volt, hogy legyen a kérelemben megújuló energia, de annak a vállalkozás méretére gyakorolt hatása már nem került vizsgálatra. Így, ha pl. az ügyfél egy minimális napelemes rendszerre pályázott 1-2kW-os teljesítménnyel, akkor is kaphatott rá ugyanannyi pontot, mintha a teljes elektromos áram igényét fedezte volna fotovoltaikus rendszerrel. Ugyanígy a megtakarítás esetében elegendő volt 10%-os energiamegtakarítást elérni, de ennek bázisa már nem került egyértelműen definiálásra, hogy ezt épületenként, telephelyenként vagy kérelmezőként kell-e értelmezni. Így, ha pl. az ügyfél egy 10 m²-es portaépület energetikai korszerűsítését tervezte, akkor ugyanannyi pontot kaphatott, mintha, egy 2000 m²-es baromfi istállót szigetelt volna le.

Egyes szempontok közötti helytelen súlyozás

A VP esetében a vállalkozás mérete 5/15 ponttal volt honorálható, ha a létszám nem érte el az 50 főt, vagyis a vállalkozás nem volt középvállalkozás. Ez a 15%-os súly gyakorlatilag meghatározta a VP szarvasmarhatelepek korszerűsítése, vagy Kisméretű terménytároló, -szárító és -tisztító építése, korszerűsítése jogcímenek belül a nyertesek körét. Akik az előbbi esetben 50 fő feletti létszámmal, vagy utóbbi esetben 10 fő feletti létszámmal rendelkeztek, már csak gyenge esélyekkel indultak, mivel a mikro vállalkozásokhoz képest a -10 vagy -15 ponttal már biztosan vonal alá kerültek a bírálat során.

Helytelen parametrizálás

A VP esetében a munkahelyek létrehozására összesen 6 pont volt adható, mely pontokat az alábbiak szerint lehetett megkapni:

<i>Több mint 50 millió Ft / új munkahely</i>	0
<i>10 – 50 millió Ft / új munkahely</i>	3
<i>Kevesebb, mint 10 millió Ft / új munkahely</i>	6

Egy maximális támogatási igényű állattartó telep esetén (500 millió forint) összesen 51 főt kellett volna a vállalkozásnak vállalnia a 6 pontért. Ma egy nagy létszámú baromfi vagy sertés telep 4-5 fő állandó munkavállalóval ellátható, így ez irreális elvárás volt a kiíró részéről. A 3 pontért is legalább 11 főt kellett volna vállalni.

Ennek eredményképpen sokan ezt a 6 pontot inkább „elengedték”, vagyis létszámot nem vállaltak, annak ellenére, hogy 3-4 fő felvétele vállalható lett volna részükről is.

Indokolatlan pontozási szempont

A VP esetében már a programba bekerült – jelzem hibásan – hogy a kérelmek pontozása során többlet pontot ér, ha az ügyfél minőségi rendszerben vesz részt (4 pont). Azonban a VP 2016-as indulásakor és a 2017-es pályázati dömpingben elfogadott és működő minőségi rendszer Magyarországon nem volt, csak 2018 végén jelent meg az az AM rendelet, mely ezek létrehozását szabályozza. Ennek megfelelően erre a szempontra senki sem kaphatott pontot.

Egyes kérelmezőket hátrányosan érintő pontozás

Az ÚMVP program keretében a romák foglalkoztatását még előnyben részesítette a pontozási rendszer – de nem mindegyik ügyfél esetében. Amennyiben az ügyfél jogi személy volt, akkor elegendő volt vállalni, hogy roma származású személyt fog a vállalkozás alkalmazni, azonban természetes személyek esetében (egyéni vállalkozók, őstermelők) csak abban az esetben járt erre a szempontra pontszám, ha maga az ügyfél volt roma származású – függetlenül attól, hogy hány romát foglalkoztat, vagy tervez a fejlesztést követően felvenni.

Hasztalan szempontok

Üzleti terv és pénzügyi terv pontozásánál már jeleztem, hogy az, hogy az ügyfél felsorol-e három kockázatot és három kezelési módot, vagy a pénzügyi tervben az árbevétele folyamatosan növekszik-e, nem megfelelő szempontok egy 500 millió forintot elérő támogatás megítélésakor. Ekkora támogatási összegek lekötésekor jóval kidolgozottabb, akár bankok által is alkalmazott értékelési szempontokat kellene alkalmazni annak elkerülése érdekében, hogy a megítélt támogatások egy banki finanszírozás elmaradása miatt ne kerüljenek a későbbiekben lehívásra.

3.1.6. Jó vagy jobb megoldások a bírálati rendszerekben

A fentiekben elég sor bírálattal illetem mind a VP, mind az ÚMVP pontozási rendszerét, de egy előnyüket mindenképpen ki kell emelnem az AVOP programhoz képest, hogy nagyszámú támogatási kérelmet lehetett velük viszonylag kevés időráfordítással értékelni. Igaz ez az időbeli nyereség a VP esetében az egyéb adminisztrációs igények miatt elveszett, de ha ezeket a bürokratikus akadályokat leépítenénk, a fenti pontozások lehetővé tennék a gyors bírálatot.

Pest megye pályázatok

Természetesen a többi operatív program mellett számos pontozási rendszer létezik. Eddigi szakmai tapasztalataim alapján a Pénzügyi Minisztérium által működtetett Pest megye pályázat pontozási rendszerét tartom az egyik legletisztultabb értékelési rendszernek, mely pontozást a mellékletben szerepeltetek (M2 melléklet).

Az egyes értékelési szempontok között itt egyértelműen megjelenik a céges múlt pontozása, mely a projektcégeket – vagyis csak a támogatás felvételére alakult cégeket – jelentősen alul pontozza. A pénzügyi mutatók, mint az eredményesség, az árbevétel arányos beruházás (az sem

jó, ha túl alacsony, az sem, ha túl magas), a növekedési potenciál és az eszközarányos támogatás a kérelmezők által is jól áttekinthető módon megjelenik, így az egyes kérelmezők az általuk elérhető pontszámokat előre becsülhetik.

Az előkészítettség is pontot ér, így aki a kérelmét alaposan előkészíti, minden ajánlatot beszerez, az maximális pontot kaphat, szemben azzal a VP-s gyakorlattal, hogy az ajánlatokat elegendő volt a hiánypótlásra a kérelmezőknek produkálni, így az is ugyanolyan eséllyel indult, aki a támogatási kérelmét sebtében – kevésbé átgondoltan állította össze.

A fenti szempontok mellett ebben a pontozásban is megjelenik a programozás elve – komplexitás címszó alatt. Így, ha az ügyfél igazolta, hogy a fejlesztés kapcsolódik egy korábban már megkezdett fejlesztéshez, akkor szintén plusz pontot kaphatott.

Pénzügyi tervek értékelési rendszere az ÚMVP program indulásakor

A Szent István Egyetem és az Agrárgazdasági Kutatóintézet munkatársaival közösen 2007-ben kidolgozásra került egy olyan pénzügyi terv bírálati rendszer, mely az egyes kérelmezők és az egyes jogcímek sajátosságait figyelembe vette. (Ebben a munkában volt szerencsém, mint szakértő tevékenyen részt venni.)

Az akkori rendszer kidolgozásának indoka az volt, hogy az előző AVOP program esetében alkalmazott pénzügyi bírálati rendszerek értékelése nagyon sok időt és energiát vett igénybe, és ezzel együtt nem volt kellően objektív.

A pontozási rendszer öt szempontcsoportból tevődött össze. Az első a beruházás éveire vonatkozó koherencia vizsgálat volt, melyekre összesen 4 pont volt adható az alábbiak szerint:

- 1. A befektetett eszközök növekménye mínusz az azévi amortizáció értéke megegyezik a beruházási összeg +5, -10 százalékaival, akkor 1 pont**
- 2. A saját tőke növekménye egyenlő a vissza nem térítendő támogatások és az adott évi mérleg szerinti eredmény összegével. Ha az eltérés +/-10% 1 pont.**
- 3. Az értékcsökkenési leírás növekménye megegyezik a beszerzett (beszerzendő) eszközökre jutó kalkulált amortizáció +20%-val, akkor 2 pont, ha a +40%-val, akkor 1 pont, különben 0 pont.**

A második szempont a működtetés éveire vonatkozó koherencia vizsgálat volt, a következők szerint:

- 4. A saját tőkének növekedni kell az adott évi mérleg szerinti eredménnyel is. Ha az eltérés +5 %-on belül van, akkor 2 pont, különben 0 pont.**

Mindkét koherencia vizsgálatnak a célja az volt, hogy az alapvetően a pénzügyi tervezési szabályokat a pénzügyi terv készítésekor figyelembe vették-e, vagyis a pénzügyi terv kellően megalapozott szabályok szerint, vagy csak ad-hoc módon beállított számok alapján született-e.

A harmadik szempontcsoportot a bázisadatok értékelése jelentette. Ennek keretében az előzetesen tipizált üzem alábbi bázisértékei összevetésre kerültek, az AKI tesztüzemi rendszerében megtalálható mintaüzemek standardizált értékeivel.

1. **1 EUME-re jutó mezőgazdasági szolgáltatások nélkül számított termelési érték (eFt/EUME),**
2. **1 EUME-re jutó adózás előtti eredmény (eFt/EUME)**
3. **Mezőgazdasági szolgáltatással korrigált termelési-értékarányos jövedelmezőség (%)**

Amennyiben a kérelmező mutatója az alsó és a felső negyed átlaga között van, akkor 1 pontot, ha a mutató felső negyed és a felső negyed +30% közé esik, akkor 2 pontot, azaz maximális 6 pontot kapott a kérelmező.

A negyedik szempontcsoportot a pénzügyi terv valóságtartalma jelentette, itt az előző pontban bemutatott mutatók kerültek vizsgálatra, de nem a bázis, hanem a működtetés negyedik évében. Amennyiben az üzem mutatója kisebb, mint az alsó negyed, vagy ha nagyobb, mint a felső negyed átlaga és +30%-a, akkor 0 pontot kapott a kérelmező, vagyis a pontozás szerint a terv irreálisan alacsony vagy magas volt. De ha a mutató az alsó negyed és a felső negyed +30% közé esett, akkor 1 pontot lehetett szempontonként kapni.

Az utolsó vizsgálati szempont az üzem növekedése volt:

Az üzem mezőgazdasági területe a 4. évre nézve nő, akkor 5 százalékpontonkénti növekedésre 1 pont adható, de maximálisan 5 pontot lehet adni

Így az 5 szempontcsoportra összesen 20 pontot kaphatott a kérelmező. A rendszer előnyei véleményem szerint a következők voltak:

- Az értékelés teljesen objektív volt, a benyújtott üzemméret tábla és pénzügyi terv alapján a pontozás elvégezhető volt automatizált módon.
- Az üzem egyes mutatói nem egy előre önkényesen meghatározott értékkel, hanem ténylegesen létező, Magyarországon működő hasonló ágazatban és méretben gazdálkodók értékeivel kerültek összevetésre.
- A rendszer tartalmazott „nyeregpontot”. Tehát sem az alultervezett, sem a túlságosan optimista, irreális magas árbevételt, vagy eredményt vállaló kérelmezők nem kaptak maximális pontot.
- Standardizált értékeket vizsgált a rendszer, így az üzemméretből adódó különbségek az egyes kérelmezők között szűrhetőek voltak.

Mint minden pontozási rendszernek, ennek is akadtak problémás elemei ezek közül szerintem a legfontosabbak:

- A referencia értékek – bár azokat az AKI az adatközléseiben közzétette – sokak számára nem voltak ismertek, ezért a kérelmezők az általuk elérhető pontszámot nem tudták előre. (Ha tudták volna, akkor a valóságtartalom vizsgálatnak nem lett volna értelme.)
- A rendszer bonyolult előzetes programozási igénnyel járt, de ezt követően már gyorsan lehetett vele pontozni.
- Az egyéni vállalkozóknak és az őstermelőknek is a kettős könyvvitelű szemléletben kellett tervezni az összehasonlíthatóság érdekében, ami sok ügyfélnek további kihívást jelentett.

3.1.7. A dinamikus értékelési rendszer

A projektmenedzsment korszerű alapelve a projektciklus szerinti irányítás. A projekt menedzseléséhez szükséges irányítási módszereket és technikákat célszerű annak időbeli lefolyása szerint rendezni (GÖRÖG 1999; DEMETER – PUPOS 2013). A projektciklus menedzsment egyik fő jellemzője abban rejlik, hogy a korábbi projektek során szerzett tapasztalatokat az új projektekbe beépítjük (BUJÁKI - KOCZA 2003). Ez alapvetően nem csak projektszinten, hanem a programozás szintjén is működhet, azaz az ÚMVP végrehajtása során szerzett pontozási tapasztalatokat fel lehetett volna használni a VP során is, bár erre kevés szándék volt, és nem állt kellő mértékű erőforrás sem rendelkezésre, hogy a keletkezett rengeteg adat feldolgozásra kerüljön, és azokból következtetéseket lehessen levonni.

Azt az értékelési rendszert, mely adatbázisba rendezi a korábbi értékelés és végrehajtások sajátosságait, és ezeket a kapott adatokat elemezi, melyek alapján a pontozási rendszereket finomra hangolja, dinamikus értékelési rendszernek nevezem.

A dinamikus értékelési rendszer sajátosságai a következők:

- előző programozási időszak, vagy a félidei felülvizsgálat eredményeiből indul ki;
- a sikeres projektek eredménymutatóit gyűjti, pl. létszám, képzettség, gyakorlat, múlt, innováció, pénzügyi adatok, ismertség alapján;
- a fenti adatok mellett az elutasított kérelmek, a támogatott, de meg nem valósított kérelmek, valamint a megvalósított, de nem működő kérelmek adatait is összegzi;
- a kapott adatok alapján történik meg a szempontok „finomhangolása”.

3.1.8. A pontozási rendszerekkel szemben támasztott követelmények

Figyelembe véve az előző részben vizsgált szempontokat és ismertetve az elkövetett hibákat az egyes bírálati szempontok során, továbbá bemutatva a lehetséges jó vagy a jelenleginél jobb megoldásokat, a bírálati szempontokkal támasztott követelményeket úgy gondolom a következők szerint lehet meghatározni:

1. A pontozási rendszerek kellő mértékben objektívek, és ezek az egyes objektív szempontok előre meg is ismerhetők, azaz a piaci szereplők tisztában vannak vele, hogy hozzávetőleg mekkora esélyük is van elindulni.
2. Az egyes szempontok ellenőrzése biztosított, az nem jár jelentős idő- vagy költségigénnyel egyik szereplő számára sem.
3. Az egyes szempontok a súlyuknak megfelelően kerülnek értékelésre.
4. A pontozás nem tartalmaz logikai bukfenceket, összeadási, számszerűsítési hibákat.
5. Nem kerülnek olyan szempontok meghatározásra, melyeket minden kérelmező, vagy egyik kérelmező sem tud teljesíteni.
6. A szempontok úgy kerülnek meghatározásra, hogy az egyes értékelt projektek által elért pontszámok jelentősen szóródjanak, vagyis a támogatott és nem támogatott kérelmek között egyértelmű határt lehet kijelölni.
7. A pontozási szempontok és az azokhoz kapcsolódó eljárásrend vitathatatlannak és objektívek, nem adnak lehetőséget a megtámadásra.

8. Minden piaci szereplő esetében legyen elméleti lehetőség arra, hogy a pontozási szempontot vállalni vagy teljesíteni tudja, a szempont ne határozzon meg irreális elvárást.
9. A pontozási szempont vegye figyelembe a célcsoport adottságait.
10. A pontozás jelentsen szelektálást, vagyis azoknak a pontozási rendszereknek nincsen értelme és jelentősége, ahol minden kérelem elutasításra vagy egységes támogatásra kerül.
11. Kapcsolódjon hozzá reális szankciórendszer, amit a pontozás során vállalt.
12. A pontozási rendszerek legyenek dinamikusak, vagyis az előző pályázati időszakokban felhalmozott tapasztalatok kerüljenek beépítésre a következő időszakokban, vagy programozási időszakokban, ugyanazt a hibát több alkalommal ne kövessük el.

3.2. Támogatási és gazdálkodási adatok matematikai statisztikai vizsgálata

A kutatásom folytatásaként áttérek a támogatási adatok részletesebb, a megyei összesítéseknél aprólékosabb elemzésére, melynek folyamatát az anyag és módszer fejezetben már részleteztem.

A vizsgálat célja, hogy az igényelt támogatás és a kapott támogatás szempontjából sikeres és nem sikeres (bináris) függő változót a társas vállalkozások előző évi pénzügyi adatai mennyiben határozzák meg. A sikerességet úgy definiáltam, hogyan azon pályázatokat tulajdonítottam sikeresnek, melyeknél a jóváhagyott támogatás elérte az igényelt támogatás 70%-át. A szakmai tapasztalatom és a mélyinterjúk alapján az ennél kisebb mértékű, de pozitív megítélés esetén a pályázathoz kapcsolódó megvalósítási szándék jelentősen csökken, kisebb mértékű levonások esetén az ügyfelek még nagy százalékban döntenek úgy, hogy a csökkentett beruházási összeg ellenére a projektet megvalósítják.

A függő változó az adatbázisban ennek megfelelően a 10. táblázatban foglaltak szerint alakult:

10. táblázat: Adatbázisban szereplő támogatási kérelmek sikeresség szerint

	Darabszám	Igényelt támogatási összeg (Mrd Ft)
Sikertelen támogatási kérelmek	1410	307,167
Sikeres támogatási kérelmek	1065	168,749

Forrás: IIER adatok alapján saját szerkesztés 2019

Mindezek alapján a támogatási kérelmek sikeressége lett a modellem függő változója, melyre igaz, hogy a csoportba sorolás egyértelmű, azaz ez a feltétel teljesül. A megfigyelések, azaz a támogatási kérelem egymástól független, különböző időszakokban beadott más-más projektre vonatkozó támogatási adatok kerültek az adatbázisban megadásra, így ezen feltétel is teljesült.

A modellbe az anyag és módszer fejezetben szereplő 13 db mutatót vontam be, ezért a modell nagyságára vonatkozó feltételek, úgy, mint a mintanagyság (2475 kérelem > 60 megfigyelés), valamint az, hogy a minta nagyságának 10-szeresének kell lennie a vizsgálati szempontoknak, teljesültek.

A következő lépésben a kiugró értékeket, azaz a normalitást vizsgáltam meg Mahalanobis-távolság mutató segítségével. A Mahalanobis-távolságoknál az az irányelv, hogy minél nagyobbak a távolságértékek, annál jelentősebb a normalitástól való eltérés. Ezekben az esetekben az az alkalmazható szabály, hogy a távolságértékeknek és a változók számának a hányadosa nem haladhatja meg a négyet. A vizsgálat lefolytatás előtt a távolságmutatót minden támogatási kérelem esetén meghatároztam, és a kritériumot nem teljesítő megfigyeléseket a következőkben figyelmen kívül hagytam. Az előző táblázatban szereplő mintanagyság így 2475 kérelemről 2425-re csökkent, amely számosság még mindig megfelelő volt a vizsgálat lefolytatására.

A következő feltétel az egyes változók egymástól való függetlenségének vizsgálata volt. Ehhez a független mutatókra elkészítettem a korrelációs mátrixot, melyet az M3 mellékletben szerepeltetek. Mivel a mutatóim között volt két-két eredmény, és tőkeellátottsági mutató, ezek értelem szerűen egymással korreláltak ($|0,4|$ meghaladó korrelációs érték), ezért a vizsgálat során ezek közül csak egyet-egyet illesztettem be, vagyis összességében 11 mutató került csak vizsgálatra.

A fenti feltételek teljesülése miatt a vizsgálat már elvégezhető volt, melyek alapján a következő eredményekre jutottam. Az SPSS adattábláit szándékosan nem fordítottam magyarra, mivel ezt a különböző tankönyvek sem teszik meg (pl. SAJTOS L. – MITEV 2007 vagy CSALLNER 2015 stb.), valamint annak érdekében, hogy a későbbi kutatások során az elért eredmények könnyebben összehasonlíthatók, és az elvégzett számítások beazonosíthatók legyenek. A hivatkozott számokat a táblázatokban külön kiemeltem.

Az elvégzett számítások első eredmény táblája (11. táblázat) azt mutatja be, hogy az elemzésbe a számítás a 2425 megfigyelés közül hány esetet vont be. A táblázat szerint 2043 eset került bevonásra és 382 eset nem, vagyis hiányzó esetként azonosítható. Ennek oka, hogy sok projekt cég nem rendelkezett megfelelő adattal ahhoz, hogy a hozzájuk tartozó kérelemadat és előző évi gazdálkodási adatok alapján bevonható legyen.

11. táblázat: A logisztikus regressziós modellbe bevont és kimaradó kérelmek

Case Processing Summary			
Unweighted Cases ^a		N	Percent
Selected Cases	Included in Analysis	2043	84,2
	Missing Cases	382	15,8
	Total	2425	100,0
Unselected Cases		0	,0
Total		2425	100,0

a. If weight is in effect, see classification table for the total number of cases.

Forrás: NAV, IIER adatok alapján saját szerkesztés 2019

Ezt a megállapítást támasztja alá a kategóriaváltozóként megjelölt projektváltozó is. A 2.2. adatbázisokat részletező fejezetben bemutatott projekt cég mutatók közül hármat aggregáltam, melyek szerint 462 vállalkozás volt a 2475 üzem közül projekt cégnek minősíthető. Ezek közül 87 üzem rendelkezett olyan adattal, mely alapján a modellbe bevonásra kerülhettek az alábbi 12. táblázat alapján.

12. táblázat: A projektcég kategória változó megoszlása a vizsgálatba vont esetek között

		Frequency	Parameter coding (1)
projektcég 3 mutató alapján	,00	1956	1,000
	1,00	87	,000

Forrás: NAV, IIER adatok alapján saját szerkesztés 2019

A kiindulási állapotot bemutató klasszifikációs táblázat azt mutatja be, hogy a vizsgálatba bevont 2043 üzem közül 1130 üzem a sikertelen és 913 sikeres támogatási kérelemmel rendelkező üzemek közé tartozik. Ezek alapján számítás nélkül 55,3%-os valószínűséggel (1130/2043) tudjuk megtippelni, hogy egy üzem sikeres vagy sikertelen lesz, mely szám csak enyhén különbözik az 50-50%-os esélytől (13. táblázat).

13. táblázat: Klasszifikációs táblázat kiindulási állapota

		Predicted			
		TK sikeresség		Percentage Correct	
Observed		0	Sikeres		
Step 0	TK sikeresség	Sikertelen	1130	0	100,0
		Sikeres	913	0	,0
Overall Percentage					55,3
a. Constant is included in the model.					
b. The cut value is ,500					

Forrás: NAV, IIER adatok alapján saját szerkesztés 2019

A 14. táblázat a regressziós egyenleteknél is ismertetett konstans tartalmazza. Ez a táblázat az elemzés előtti fázist mutatja be, azaz a táblázat (Variables in the Equation) csak a konstans tartalmazza. A táblázat a Wald-statisztikát használja a paraméterbecslésre, amely szignifikáns ($0,0 < 0,05$)

A modell együtthatói és a tesztek eredményeit mutatja a táblázat. A hozzáadott hatást kifejező $B = -0,213$ negatív, tehát a mutatók növekedésével csökken a sikeresség mértéke. A multiplikatív hatást kifejező $\text{Exp}(B) = 0,808$ pedig azt jelzi, hogy a vizsgálatba vont mutatók egységnyi növekedése 0,808 szorosára csökkenti a sikeresség esélyét.

14. táblázat: A konstans értéke és szignifikancia szintje

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 0	Constant	-,213	,044	22,962	1	,000	,808

Forrás: NAV, IIER adatok alapján saját szerkesztés 2019

A képzett mutatók egyedi hatásának, vagyis a modellbe bevonás előtti szignifikancia szintjét mutatja a 15. táblázat. Tehát a **likviditás** és a **befektetett eszközök aránya** mutatók hatnak a legkevésbé arra, hogy melyik kategóriába (sikeres, nem sikeres) sorolódott az adott vállalkozás. Ezen mutatók nem szignifikánsak ($0,08 > 0,05$ és $0,109 > 0,05$).

A likviditási mutatóknak a mezőgazdaságban kisebb szerepük van, tekintettel arra, hogy a vállalkozások nem készlettel, hanem esetleg mezei leltárral rendelkeznek, illetve a forgási idő sok esetben jóval hosszabb. Emellett az eszközökön belül nincsen jelentősége vagy hatása annak sem, hogy az forgó vagy befektetett eszközökben testesül-e meg.

15. táblázat: A képzett mutatók egyedi hatásának a szignifikancia szintje

Variables not in the Equation ^a					
		Score	df	Sig.	
Step 0	Variables	@árbevétel	8,101	1	,004
		@igényelt támogatás	10,739	1	,001
		@2.Befektetett eszköz arányos beru házás	14,741	1	,000
		@3.árbevarányostámogatás	27,889	1	,000
		@4.likviditás	3,063	1	,080
		@5aeredményesség eszközarány os	32,477	1	,000
		@6a.Tőke ellátottság	71,083	1	,000
		@7.felhalmozott tőke arányostámo gatás	4,640	1	,031
		@8.Finanszírozhatóság	83,311	1	,000
		@9.Befektetett eszköz aránya	2,566	1	,109
		@projekt cég(1)	21,174	1	,000

a. Residual Chi-Squares are not computed because of redundancies.

Forrás: NAV, IIER adatok alapján saját szerkesztés 2019

A vizsgálat következő része a modell használhatóságát mutatja be (16. táblázat) A modell helyesebben kategorizálta be a cégeket a sikeres és sikertelen kategóriába (75,5 %), ami a (lásd a 13. táblázatban) véletlen kategorizálás várható sikeréhez viszonyítva (55,3%) jelentősen nagyobb, vagyis a képzett mutatók ismeretében pontosabb becslés adható a cégek támogatási kérelmének sikerességéről vagy sikertelenségéről. **Ez alapján megállapítható, hogy az előző évi lezárt beszámoló adatok felhasználásának van relevanciája a támogatási kérelmek értékelése során.**

16. táblázat: Klasszifikációs táblázat

Classification Table ^a					
		Predicted			
		TK sikeresség log uj		Percentage Correct	
Observed		0	Sikeres		
Step 1	TK sikeresség log uj	0	955	175	84,5
		Sikeres	325	588	64,4
Overall Percentage					75,5

a. The cut value is ,500

Forrás: NAV, IIER adatok alapján saját szerkesztés 2019

Az utolsó vizsgálati eredményt a 17. táblázat tartalmazza, mely a 15. táblázattól eltérően az összes mutató együttes hatását mutatja be, vagyis azt, hogy a képzett és vizsgált mutatók együttesen miképpen befolyásolják azt a kimenetet, hogy a támogatási kérelem sikeres vagy sikertelen lesz.

A befektetett eszközarányos támogatás, a felhalmozott tőkearányos támogatás szignifikancia szintje meghaladja a 0,05-ös értéket, vagyis a modellben ezen mutatók is elvesztették szignifikáns hatásukat a függő változóra nézve.

Az előző évi árbevétel, az igényelt támogatás mértéke, az árbevétel-arányos támogatás, az eszközarányos eredményesség, a tőke ellátottság, a finanszírozhatóság és a projektcégnak való minősítés azok a mutatók, melyek szignifikánsan befolyásolják, hogy egy támogatási kérelem sikeres vagy sikertelen lesz.

Ezek a változók hozzájárulnak a modellhez. Az EXP(B) mutató mutatja, hogy az egyes értékek mennyivel javítják a becslést. *X_i (képzett változóink – magyarázó változók) 1 egységnyi növekedése esetén az „1”-es előrejelzés esélye átlagosan EXP(B)szeresére változik, minden egyéb változatlanlansága mellett.*

A legnagyobb magyarázó ereje a 6a (Tőke ellátottság) mutatónak van. Ha tudjuk a mutató nagyságát, akkor a mutató 1%-os javulása 7,124%-al javítaná annak megbecslését, hogy adott cég sikeres vagy sikertelen lesz a pályázat során.

A modell együtthatóit és a tesztek eredményeit mutatja 17. táblázat. A hozzáadott hatást kifejező B (tőke ellátottság) = 1,963 pozitív, tehát a mutató növekedésével nő a sikeresség mértéke. A multiplikatív hatást kifejező Exp (B) = pedig azt jelzi, hogy a vizsgálatba vont mutató egységnyi növekedése 7,124-szeresére változtatja a sikeresség esélyét.

A logit modell együttható táblája alapján megállapítható, hogy az árbevétel mutató, az igényelt támogatás mértéke, az árbevétel-arányos támogatás, az eszközarányos eredményesség, a tőke ellátottság, valamint a finanszírozhatóság mutatók azok, melyek szignifikánsak abból szempontból, ha azt akarjuk vizsgálni előző évi beszámoló adatok alapján, hogy a támogatási kérelem várhatóan sikeres lesz-e vagy sem.

17. táblázat: A logit modell együtthatói

Variables in the Equation							
		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	@árbevétel	,000	,000	48,361	1	,000	1,000
	@igényelt támogatás	-,002	,000	54,562	1	,000	,998
	@2.Befektetett eszközarányosberuházás	,000	,000	,844	1	,358	1,000
	@3.árbevárányostámogatás	,000	,000	85,151	1	,000	1,000
	@4.likviditás	-,020	,015	1,852	1	,174	,980
	@5a.eredményességi eszközarányos	1,822	,720	6,408	1	,011	6,184
	@6a.Tőke ellátottság	1,963	,258	57,701	1	,000	7,124
	@7.felhalmozott tőkearányos támogatás	,003	,002	1,962	1	,161	1,003
	@8.Finanszírozhatóság	,010	,002	32,766	1	,000	1,010
	@9.Befektetett eszközaránya	-,260	,317	,671	1	,413	,771
	@projektég(1)	1,768	,462	14,660	1	,000	5,857
	Constant	-3,367	,513	42,992	1	,000	,035

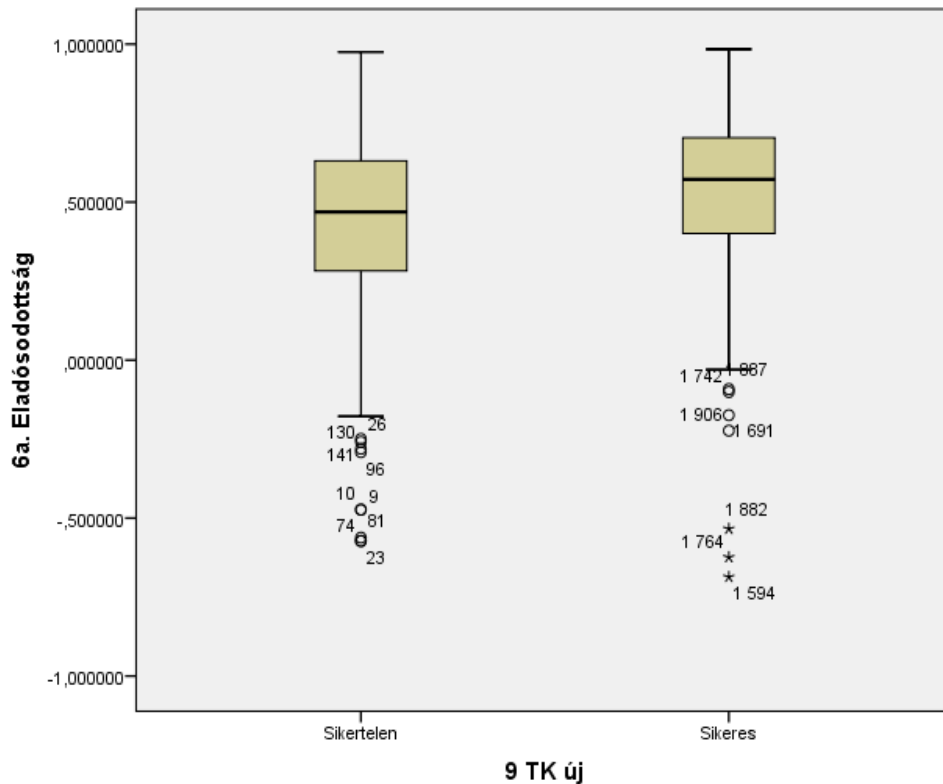
a. Variable(s) entered on step 1: @árbevétel, @igényelt támogatás, @2.Befektetett eszközarányosberuházás, @3.árbevárányostámogatás, @4.likviditás, @5a.eredményességi eszközarányos, @6a.Tőke ellátottság, @7.felhalmozott tőkearányos támogatás, @8.Finanszírozhatóság, @9.Befektetett eszközaránya, @projektég.

Forrás: NAV, IIER adatok alapján saját szerkesztés 2019

Ebből eredően a következő feladat, hogy szignifikáns mutatók alapján javaslatot tegyünk arra nézve, hogy a pénzügyi adatok alapján miket kellene vizsgálni, és milyen értékeket kellene pontozni.

Erre megoldást a boxplot diagram adhat, például a tőkeellátottságot vizsgálva megállapítható mindkét csoportban (sikeres – nem sikeres) a támogatási kérelmek esetében az alsó és felső kvartilisek, a mediánok értéke, a minimum és maximum értékek, valamint a kiugró értékek.

Ha a mutató szóródását a támogatási kérelmek szerinti sikeres és sikertelen cégek esetében jelenítem meg, akkor megfigyelhetjük, hogy a sikeres és sikertelen cégek között a legnagyobb értéknél nincs, de a legkisebb értéknél tapasztalható különbség (6. ábra). A sikeres vállalkozások kisebb szóródást mutatnak, ez nem meglepő, mivel kisebb elemszámról beszélünk. A tőkeellátottság mértéke (saját tőke/összes forrás) a sikeres vállalkozásoknál magasabb, vagyis kevesebb az idegen tőke aránya. A sikertelen cégek között több a teljesen eladósodott cég (a saját tőke negatív, azaz azt már teljesen felélte, az érték negatív), illetve a minta közepe is alacsonyabban található.

6. ábra: A tőke ellátottsági mutató szóródása a támogatási kérelmek szerinti sikeres és sikertelen cégek esetében

Forrás: NAV, IIER adatok alapján saját szerkesztés 2019.

Annak érdekében, hogy a kapott adatok alapján javaslatot tegyek a pénzügyi adatok figyelembevételére, a teljes sokaság, valamint a sikeres kérelmezők adatait a következő 18. táblázatban foglaltam össze a szignifikáns mutatók esetében. Az adatok kalkulációja során a projektcégek adatait figyelmen kívül hagytam, mivel esetünkben az előző évi beszámoló hiánya miatt a sok zéró osztós érték a számítást nem tette volna lehetővé:

18. táblázat: Szignifikáns mutatók paraméterei projekt cégek nélkül

	Árbevétel	Árbevétel arányos támogatás	Eszközarányos eredményesség	Tőke ellátottság
minimum	46 000	0%	-70%	-245%
alsó kvartilis	133 923 000	0%	3%	34%
medián	364 479 000	4%	6%	52%
felső kvartilis	810 035 000	20%	10%	68%
maximum	37 158 232 000	12179%	59%	99%
átlag	839 638 755	34%	6%	50%

Forrás: NAV, IIER adatok alapján saját szerkesztés 2019

A fentiekben meghatározott sokaságból kiszűrtem a vesztes – tehát nem sikeres kérelmek adatait, melyet követően a soron következő 19. táblázatban foglalom össze a sikeres kérelmekhez tartozó szignifikáns mutatók statisztikai értékeit.

19. táblázat: Szignifikás mutatók paraméterei a sikeres kérelmezők értékei alapján projekt cégek nélkül

	Árbevétel	Árbevétel arányos támogatás	Eszközarányos eredményesség	Tőke ellátottság
minimum	462 000	0%	-42%	-69%
alsó kvartilis	168 846 750	7%	3%	40%
medián	439 707 000	17%	7%	58%
felső kvartilis	914 014 750	39%	12%	71%
maximum	37 158 232 000	6813%	59%	99%
átlag	914 349 776	50%	7%	54%

Forrás: NAV, IIER adatok alapján saját szerkesztés 2019

A két táblázat együttes vizsgálatával (18. és 19.) már javaslatot lehet tenni azokra a mutatókra, melyeket a támogatási kérelmek értékelése során figyelembe lehet venni annak érdekében, hogy nagyobb valószínűséggel kerüljenek nyertes kérelmek kiválasztásra.

Az árbevétel tekintetében a sokaság és azon belül a sikeres kérelmek között lényeges eltérés nincsen, de az biztosan megállapítható, hogy a cégekkel szemben előző évi árbevételt érdemes előírni.

Amennyiben rendelkezésre álltak volna üzemméret adatok is (az IIER-ben ezek megvannak), akkor ezt az értéket jelentős mértékben lehetne tovább finomítani.

Az árbevétel-arányos támogatás esetén célszerű felülpontozni azokat a kérelmeket, melyeknél az árbevétel 17%-át eléri a beruházás, de ezzel szemben le kell pontozni azokat a kérelmeket, ahol az előző évi árbevétel 6,8-szorosát meghaladja a tervezett támogatási összeg.

Az eszközarányos eredményesség szempontjából azon kérelmeknek érdemes magasabb pontszámot adni, ahol az értéke meghaladja a 3%-ot, de nem éri a 60%-ot.

A tőke ellátottság esetében (saját tőke/összes forrás) azon kérelmekre érdemes nagyobb pontszámot adni, ahol az érték meghaladja a 40%-ot. Maximum értéket nem érdemes meghatározni, mivel a vállalkozások 10-30%-os idegen tőkearány bevonása azt jelenti, hogy a vállalkozás hitelképes a kérelem benyújtásának pillanatában, ami a megvalósítás valószínűségét tovább növeli.

A fenti megállapításokat összefoglalva, a beszámoló adatok összekapcsolása a támogatási adatokkal jelentősen javíthatja annak a becslését, hogy a támogatási kérelem sikeres lesz vagy sem, a sikeres és nem sikeres támogatási kérelmek statisztikai adatainak vizsgálatával a támogatási kérelmek pontozására – számításokkal is alátámasztott – pontozási javaslat tehető.

3.3. Támogatási adatok és azok területi hatásainak vizsgálata

A hazai agrártámogatások érvényesülését nagyban meghatározza a természeti, társadalmi és gazdasági környezet állapota, melyek közül dolgozatomban a társadalmi és gazdasági elemekre fókuszálok. Mint ahogy azt többek közt (HAJDÚ 1989, TÓTH 2019) is megállapítják, hogy Magyarország településállománya a XIX. század óta meglehetősen állandóságot mutat, annak

ellenére, hogy mind a településpusztulásra, (vagy valamilyen oknál fogva a statisztikai megszűnésre) mind pedig az új települések keletkezésére számos példa adódik.

”Magyarországon nincsenek nagyobb, összefüggő területek, amelyek az emberi letelepedés számára alkalmatlanok lennének. A népsűrűség regionális különbségeit mindenképp a gazdasági hasznosítás intenzitása alakítja. A megyei szinten mért népsűrűségben ugyan közel háromszoros különbségek is adódnak, de még a ritkábban lakott megyék népsűrűsége is – európai viszonylatban – közepesnek mondható. Sokkal nagyobb különbségek mutatkoznak a településsűrűségben. Ebből a szempontból markánsan eltérő térségekre különül el az ország. Míg az Alföldön 1,3-1,4 település jut 100 km²-re, addig ez az érték a Dunántúl egyes megyéiben 6 felett van” (TÓTH 2019).

Dolgozatomban az állattenyésztés helyzetének vizsgálatát tartom különösen fontosnak, vagyis, hogy az ÚMVP legjelentősebb forráslekötéssel érintett állattartó telepi támogatások miképpen hasznosultak, hogyan hatottak a támogatások a gazdaságok egyes pénzügyi és naturális mutatóira, illetve vannak-e területi különbségek a támogatások odaítélése, és felhasználása között.

Az általam vizsgált időtáv a 2010-2015 közötti időszakot öleli fel, ennek oka, hogy a támogatások felhasználása időben mindig valamelyest eltolódik. A 2007-ben induló támogatási intézkedések eszközállományra, állatállományra, üzemméretre, adózás előtti eredményre gyakorolt hatásai csak 2010-ben jelentkeztek először a két majd hároméves megvalósítási határidő miatt, illetve a program zárását követő n+2 éves szabály szerint 2015 volt az első olyan gazdasági év, melyben a beruházások eredményeit már látni lehet. Ebben az évben a következő programozási időszak, azaz a Vidékfejlesztési Program még nem indult el, így annak hatásaival sem kell számolni.

Dolgozatomban fontosnak tartom a területi különbségek markáns megjelenítését, bár világviszonylatban hazánk messze nem tartozik a nagy kiterjedésű országok közé és távolról nézve általában a felületes szemlélődő viszonylag homogén területek együtteseként írhatja le, de ha a dolgok mélyére ásunk, akkor korántsem homogén az a kép, ami megjelenik előttünk.

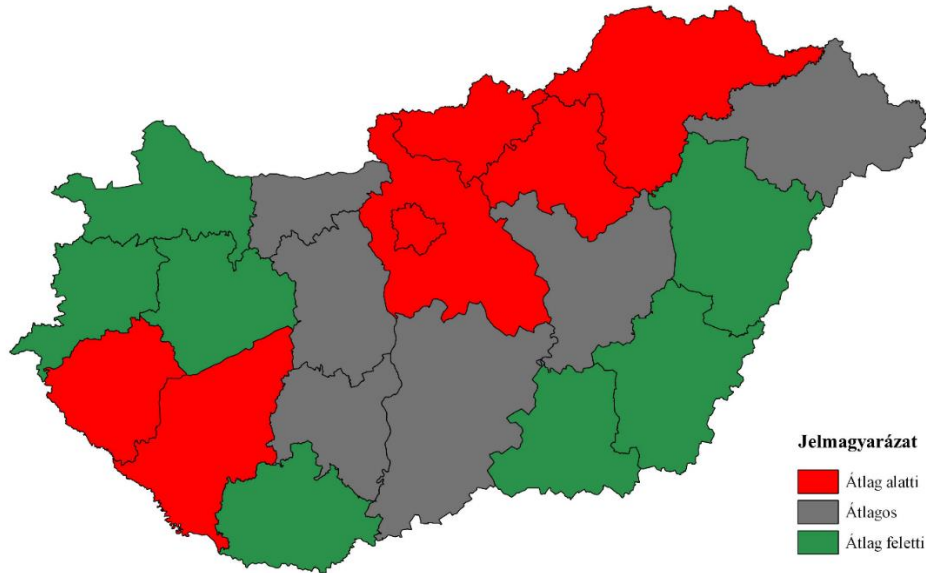
Az ÚMVP-n belül az állattartó telepek korszerűsítéséhez kapcsolódó jogcímekeket a regionális ügykezelés jellemezte, azaz az agrár-környezetgazdálkodási intézkedésekhez képest, a bíráló nem megyei, hanem regionális szinten hét központban valósult meg. A döntések a regionális bírálókat követően központilag születtek meg, azaz a források nem kerültek sem regionálisan, sem megyei szinten allokálásra, országos pontozási rangsor készült az öt alintézkedésről.

A pályázatok bírálata során régiós szempontok nem játszottak szerepet, csak területfejlesztési kérdések (hátrányos helyzetű kistérségek) kerültek értékelésre, azaz regionális szempontból a program semlegesnek volt nevezhető (és itt most nem számolok azzal, hogy egyes régiókban biztosan több hátrányos helyzetű kistérség volt).

3.3.1. Támogatási és kifizetési adatok területi eloszlása és hatásaik

Az igényelt és a ki is fizetett támogatások alapján az egyes megyék három jól elkülönülő csoportra oszthatók. Az ÚMVP keretein belül állattartó telepek korszerűsítésére összesen 601,6

Mrd forint támogatást igényeltek az ügyfelek, amiből a program végére 224,8 Mrd forint támogatás került kifizetésre, ez 37%-os országos sikerességet jelent, azonban az egyes megyéket tekintve, a területi semlegesség ellenére már jóval heterogénebb a kép.

7. ábra: A vizsgált öt év alatt igényelt és ki is fizetett fejlesztési támogatások sikeresség szerinti megyei eloszlása

Forrás: IIER adatok alapján, saját szerkesztés 2019.

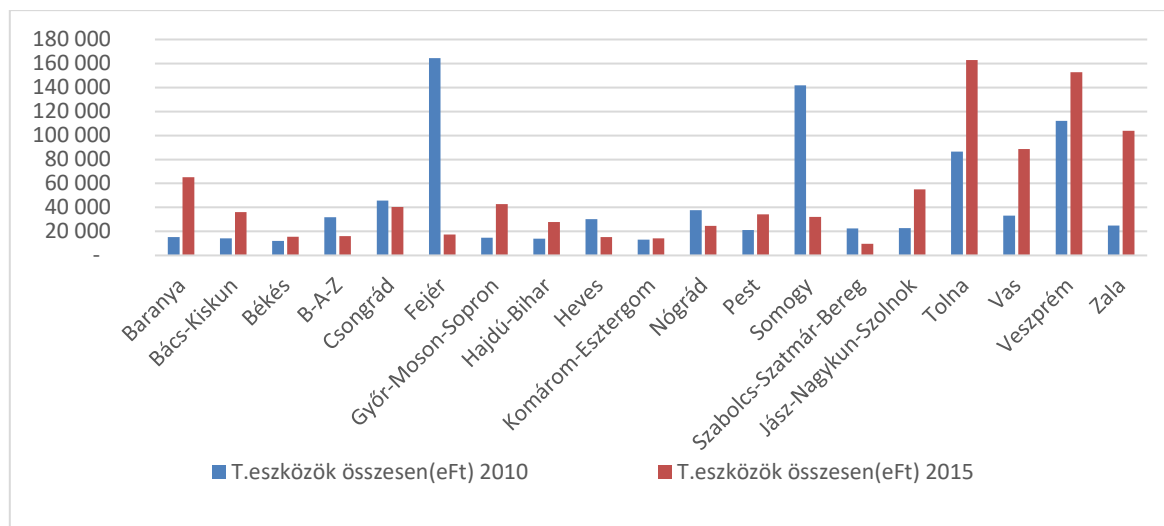
A sikerességet tekintve tercierekre osztottam a megyéket: a sikeresség 34 % alatti az átlag alatti, 34 -42 % közötti az átlagos és 42 % feletti pedig átlag feletti besorolást kapott. Az előző, 7. ábrán látható térképpel tudom ábrázolni az egyes megyék sikerességét.

Ezen jól látszik, hogy a kifizetett fejlesztési források tekintetében nem homogén a kép, hét megyénk részesült átlag feletti (a megyei átlag 37 % volt) kifizetésből melyek közül messze kiemelkedett Veszprém megye a maga 59%-os eredményével. Az átlag alatti kategóriába tartozó megyék közül negatív irányba lóg ki a sorból Heves és Nógrád megye a maguk 17 és 19 %-os eredményeivel.

A térképet tekintve felvetődik a kérdés, hogy a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal egyes regionális jogkörrel rendelkező kirendeltségei esetleg saját megyéjüknek kedvezően döntöttek-e. Veszprém, Csongrád megyék regionális jogkörrel rendelkeztek, és ezek a megyék a támogatási döntéseket illetően jelentős forrásokat nyertek és hívtak is le. Azonban ez már nem mondható el Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéről, mely átlagosan teljesített, és a feltételezést nem támasztja alá Borsod-Abaúj-Zemplén, Pest és Zala megye sem, ahol a helyi bírálókat ellenére a megyék gyengén teljesítettek.

Ezekon kívül még számos különbséget lehet felfedezni, de először is úgy vélem, fontos megnézni a kiindulási állapotot még ebben a viszonylag rövidnek tekinthető időtávban is.

A fejlesztési támogatások a beruházásokat segítik elő az ágazatban, melyek eredménye a tárgyi eszköz állományban realizálódik, azaz gépekben, technológiákban és épületekben, ingatlanokban. Az egy üzemre jutó tárgyi eszközállomány adatok megyei összesítését és azok változását mutatom be a következő 8. ábrán.

8. ábra: Mezőgazdasági tárgyi eszközök összértéke üzemenként és megyénként, 2010-es és 2015-ös években (eFt)

Forrás: AKI tesztüzemi adatok alapján, saját szerkesztés 2019.

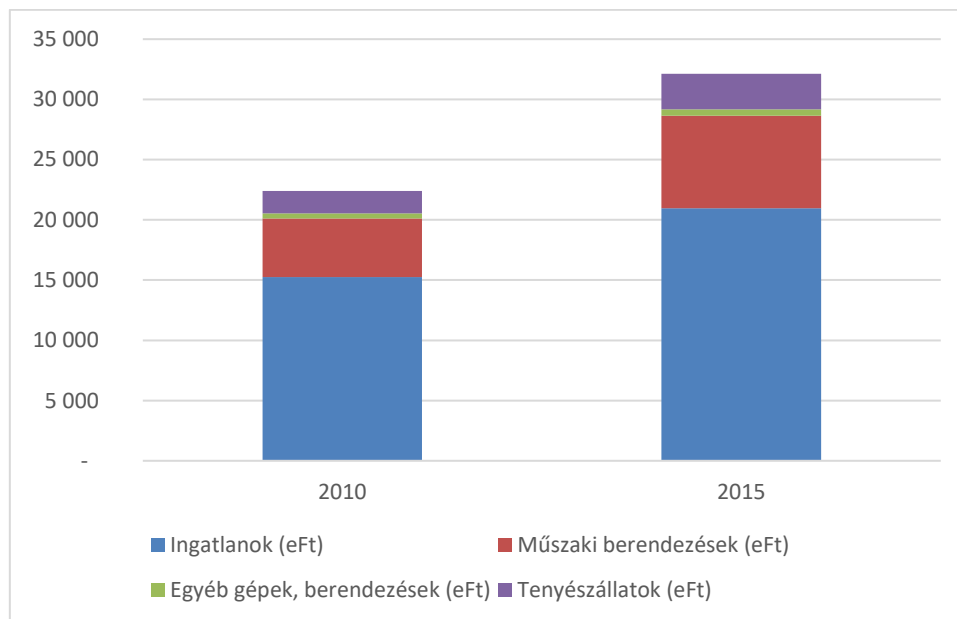
Az ország megyéi a vizsgált 2010-es és 2015-ös évek vonatkozásában a tárgyi eszköz ellátottság tekintetében igen heterogén képet mutatnak, Fejér, Somogy, Tolna és Veszprém megyékben az egy gazdaságra jutó tárgyi eszközállomány kiemelkedő volt 2010-ben. Míg az országos eszközállomány átlaga 2010-ben 23,3 M Ft volt, addig ezekben a megyékben az átlag meghaladta a 80 M forintot. Ez számos okra visszavezethető, egyrészt a legfontosabb befolyásoló tényező a kifizetett beruházási támogatások összege, másodlagos befolyásoló tényező, hogy az adott megyében melyik állattartási tevékenység a legjelentősebb, és az a tevékenység éppen milyen pályát járt be, harmadlagosan pedig van egy adatbázis hatás is, mivel a tesztüzemi rendszerben megfigyelt vállalkozások száma is változott, így ennek is van hatása a sokaságban megfigyelhető adatok változására.

2015-re a támogatásoknak is köszönhetően az üzemre jutó tárgyi eszköz állomány 32,6 M Ft-ra nőtt, vagyis az amortizációt meghaladó beruházások valósultak meg – azaz nettó beruházás történt az ágazatba, ami mindenképpen pozitív. A vizsgált üzemek tárgyi eszköz állománya ebben a hatéves időszakban 175 Mrd forintra nőtt, mely összeg némileg meghaladja ugyanezen időszak alatt erre a jogcímekre kifizetett támogatás összegét, 158 Mrd forintot. Bár a támogatás kb. 300 Mrd forint növekedést indukált elméletben, de figyelembe kell vennünk az értékcsökkenés és rendkívüli leírások összegét is.

Az egyes megyék adatait tekintve azonban már igen vegyes az előzőekben említett kép. A nyugati megyékben Fejér megyétől eltekintve jelentősen nőtt az egy üzemre jutó tárgyi eszköz állomány. A Fejér megyei adat tekintetében a jelentős visszaesés inkább mintavételi hibára, a minta változására vezethető vissza, abból ennél mélyebb következtetést levonni nem lehet.

Figyelemre méltó a jelentős állattartási potenciállal rendelkező megyékben, mint Borsodban és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben, hogy az egy üzemre jutó eszközállomány nem nőtt, hanem csökkent is a vizsgált időszakban.

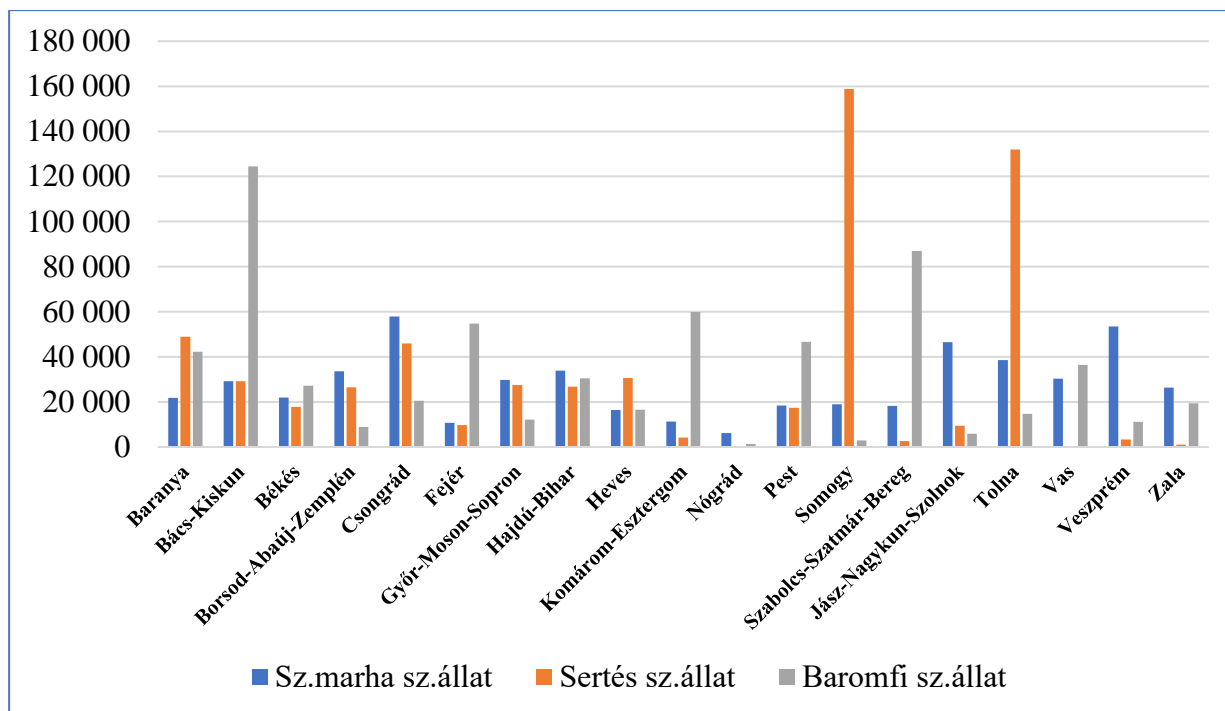
Az üzemre jutó tárgyi eszközöket tekintve az eszközkészlet belső szerkezetében is megmutatkozott a változás a két vizsgált időszak között (9. ábra). Az épületek állománya kb. 25%-kal nőtt, ezzel szemben a műszaki berendezések (gépek, technológiai elemek), valamint tenyészállat-állomány értéke közel duplázódott.

9. ábra: Tárgyi eszközök részletezve, 2010, 2015 (eFt)

Forrás: AKI tesztüzemi adatok alapján, saját szerkesztés 2019.

A vizsgált támogatási jogcímek kimondott és markáns célja az volt, hogy az állattartás mezőgazdasági GDP-ből való részesedése növekedjen, a Magyarországon megtermelt gabonát, „bőrbe kössük”, azaz magasabb hozzáadott értéket állítsunk elő. Ez a növekedési cél elérhető extenzív és intenzív módon is. Előbbi esetében az állomány egyértelmű növekedése a cél, pl. broilercsirke és húsmarha tenyésztés esetében, míg intenzív növekedés a tejelő szarvasmarhatartás esetében, ahol nem cél az állomány számának növelése, csak a fajlagos hozamok javítása. A sertés esetében mindkét cél megjelenik, egyrészt az állomány növelése is, de hatékonyságnövelés is, mint pl. a kocaforgó érték növelése.

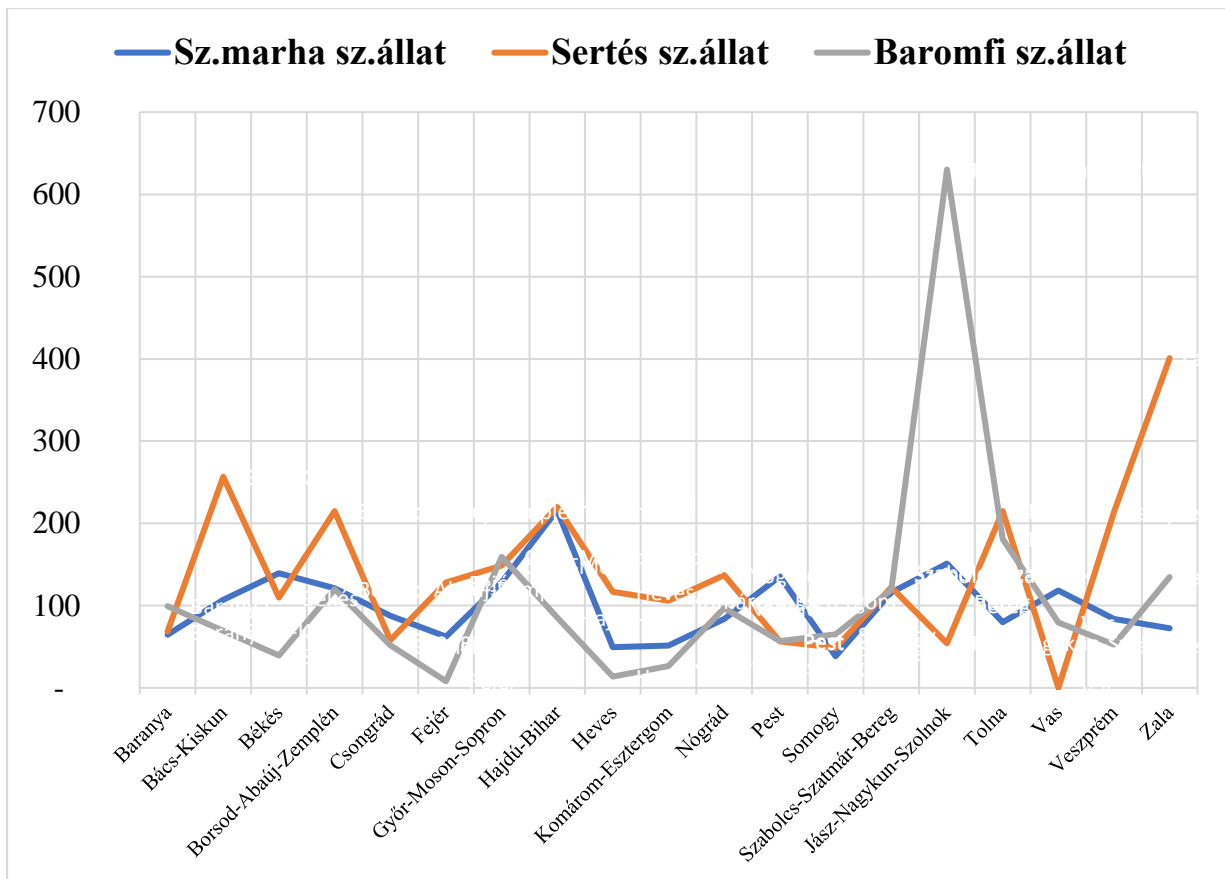
10. ábra: Megyei állatállomány, 2010 (db)

Forrás: AKI teszüzemi adatok alapján, saját szerkesztés 2019.

Az állatállomány tekintetében is megjelennek az eddig tapasztalt területi differenciák, jól láthatók a 10. ábrán a markáns sertés-, és baromfitenyésztő megyéink. Természetesen a megyéken belül előfordul, hogy néhány gazdaság adja, adhatja ennek túlnyomó hányadát. A sertéstartás különösen jelentős a kukoricatermelői megyékben, így Somogyban és Tolnában. A baromfi különösen jelentős Komárom-Esztergom, Bács-Kiskun, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben. A szarvasmarhatenyésztés esetében pedig jelentős területi különbségek nincsenek, köszönhetően annak, hogy a takarmánytermő területek ott jobban kötöttek a tevékenységhez. Tulajdonképpen az állatállomány és az egyéb mutatók tekintetében a céltom a 2010-es állapotok elemzése és rögzítése volt, mivel a pályázati rendszer jótékony hatásainak kimutatását egy állapotfelmérés és az ahhoz képest megtörtént változások tudják a legpontosabban szemléltetni.

Az állatállományt érintően is számos változás következett be, ezen elmozdulások markánsan pozitív előjellel valósultak meg. Átlagosan a szarvasmarha számos állatállomány 107, a sertés 128, míg a baromfi számos állat 78%-os bővülést mutat a sokaságban a minta alapján.

Az átlagos bővülés mellett voltak igen kiugró eredmények is pl. a baromfi esetében Jász-Nagykun-Szolnok 630 és Tolna 181 %-os növekedése látványos, a szarvasmarha vonatkozásában Hajdú 216, Jász-Nagykun-Szolnok 151, és még három megye hozott 130% körüli értéket. A sertésnél Zala 402, Bács-Kiskun 257, Tolna és Borsod-Abaúj-Zemplén 215, Veszprém 214 %-os fejlődése igazán kimagasló. (11. ábra)

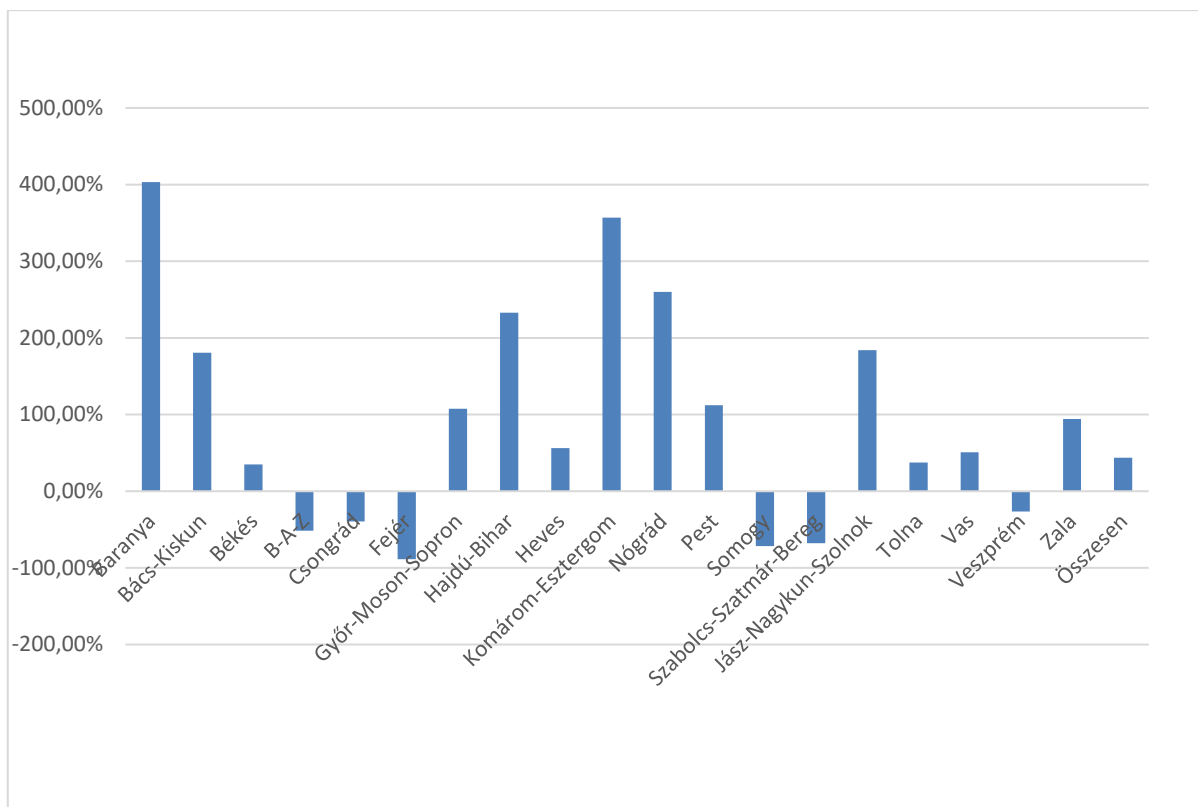

11. ábra: Megyei állatállomány változása, 2010-2015 (%)

Forrás: AKI teszüzemi adatok alapján, saját szerkesztés 2019

Ez eddigiek alapján megállapítható, hogy az állatlétszám és az üzemméreték tekintetében a támogatások pozitívan hatottak, vagyis a célként kitűzött növekedés extenzív módon részben teljesült.

Azonban a támogatásokkal szemben másik elvárt igény – a jövedelem növekedése – már jóval vegyesebb képet mutat, azaz a támogatás egyes esetekben, nemhogy nem javította a gazdálkodás jövedelmezőségét, hanem rontott is azon, pl. a megnövelt, de kihasználatlan kapacitások, vagy a megkövetelt, de jövedelmet nem termelő beruházási elemek miatt, mint pl. egy trágyatároló építése.

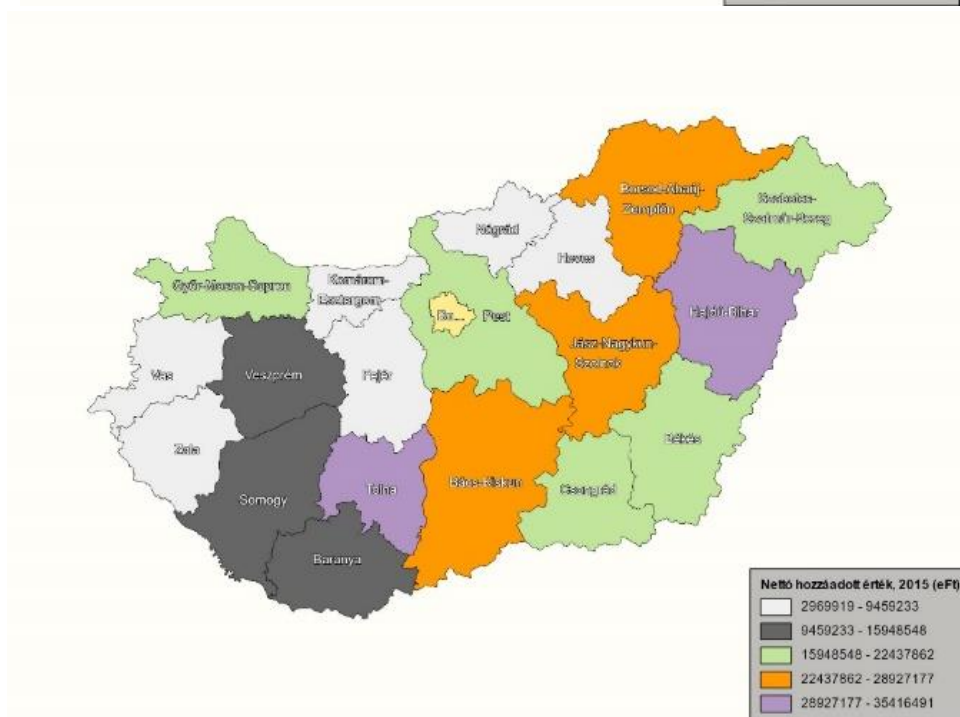
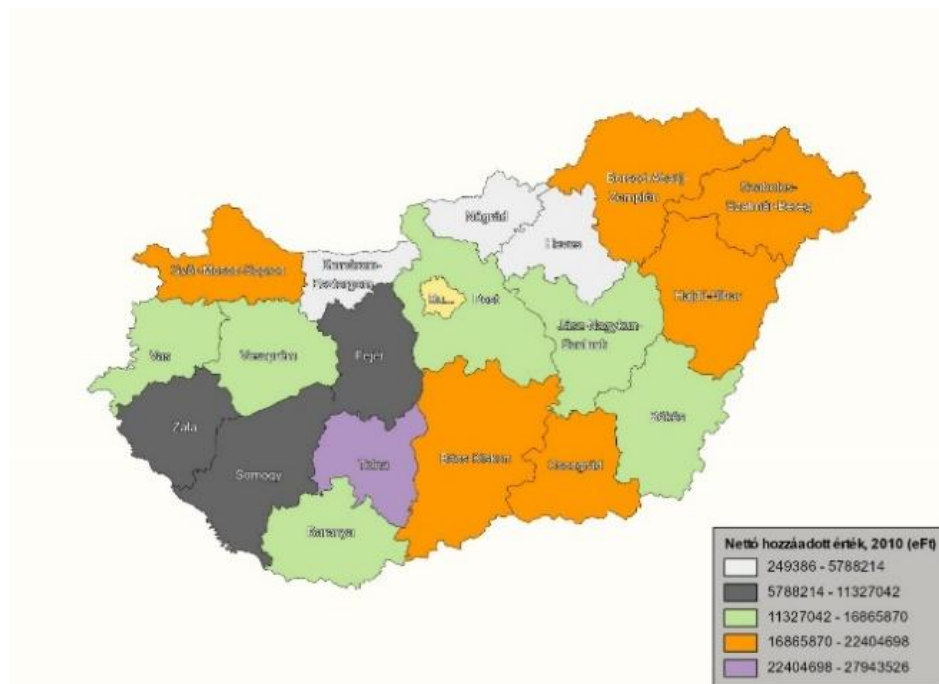
12. ábra: Mezőgazdaság nettó hozzáadott érték változása, 2010-2015 (%)

Forrás: AKI tesztüzemi adatok alapján, saját szerkesztés 2019.

A gazdálkodás eredményességének fontos mutatója, hogy hogyan alakult a vállalkozás „újérték termelő” képessége. Ezt a termelési érték mutatók fejezik ki, amelyek közül már párat elemeztem az előző fejezetben, ezek része bruttó, más része nettó mutató. A legfontosabb termelési mutatók a bruttó termelési érték, a bruttó hozzáadott érték és a nettó termelési érték. A piacgazdaságban tanácsos, hogy a piaci szereplők számára szükséges minőségű és mennyiségű információ álljon rendelkezésre az érdeklődési körükbe tartozó vállalkozások vagy vállalkozási csoportok, ágazatok vagyoni, pénzügyi és jövedelmezőségi helyzetéről. Miközben a jövedelmezőség csak pénzértékben mérhető, addig a gazdasági hatékonyság mérésénél természetes és vegyes mértékegységeket is szokás alkalmazni. A nettó hozzáadott érték a bruttó hozzáadott érték értékcsökkenési leírással (amortizációval) csökkentett értéke. Jól tükrözi a vállalkozások tényleges teljesítményét, ugyanis megközelítően a létrehozott új értéket mutatja, valamint a gazdasági elemzés során túlnyomó részt a hatékonyság-vizsgálatoknál elterjedt.

Mivel a nettó termelési érték a termelési érték és a termelés során felhasznált termékek és szolgáltatások különbségét jelenti, jól mutatja az adott ágazat működési sajátosságait.

A működési hatékonyság vonatkozásában a vizsgált hat év alapján a megyék összességében pozitív változásokat éltek meg, hat megye kivételével. A százalékosan kimutatott változások alapján vannak olyan megyéink, melyekben 200, 300 vagy akár 400 %-ban nőtt a hatékonyság, természetesen ezek a változások mindig erősen függenek a bázisévben produkált értékektől is (12. ábra).

13. ábra: Mezőgazdaság nettó hozzáadott érték, 2010 és 2015 (eFt)

Forrás: AKI teszüzemi adatok alapján, saját szerkesztés, 2019.

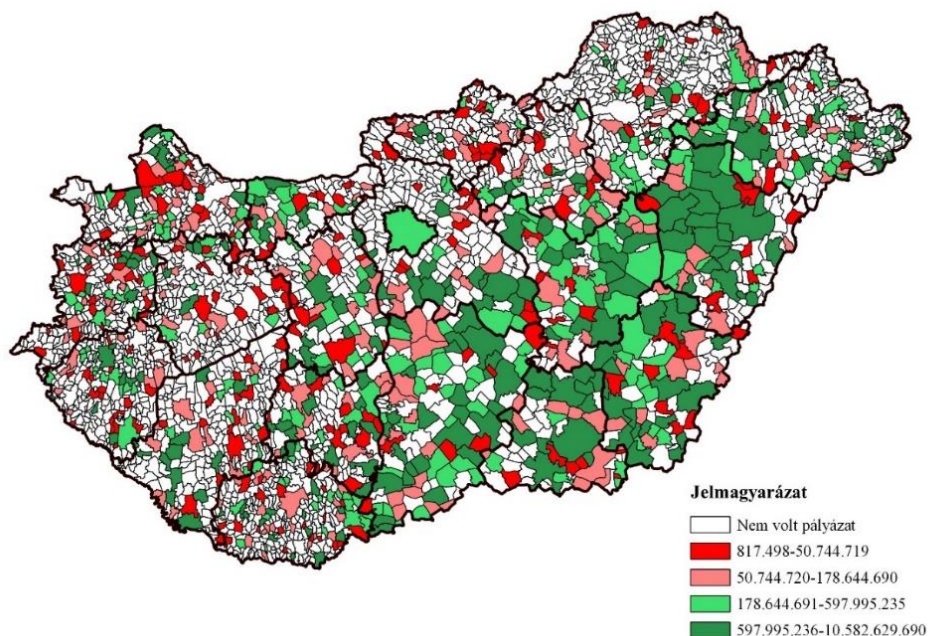
A megyék adatait kvantileskre bontva a nettó hozzáadott érték szempontjából az előzőekhez hasonlóan szintén eltérő fejlődési pályákat állapíthatunk meg. A legjobb 20%-ba a támogatásoknak is köszönhetően bekerült Tolna megye mellé Hajdú-Bihar megye. Javított besorolásán Jász-Nagykun-Szolnok megye, nem változott közepes besorolásán a rangsorban Pest, Békés, Somogy, míg a többi megye esetében a nettó hozzáadott értéket tekintve visszarendeződés állapítható meg (13. ábra).

Ez a folyamat természetesen nem, vagy nem csak a támogatások számlájára írható, hanem egyéb gazdasági folyamatok is szerepet játszanak a folyamatokban, mint pl. a tejár ciklikussága, a sertésciklus, a baromfi influenza, melyek mind megfigyelhetők voltak a vizsgált időszakban.

Tekintettel arra, hogy a támogatási adatok település-sorosan is rendelkezésre álltak, így azok területi ábrázolását is el tudtam végezni.

A kapott értékek térképes ábrázolásával plasztikusabb képet tudok megjeleníteni a vizsgált folyamatokról az igényelt támogatások megoszlásában, melyet települési szinten ábrázoltam. Az öt évre vonatkozó adatok összesítése után az ország elég heterogén képet mutatott. (14. ábra)

Jól megfigyelhető a térképen, hogy a viszonylag nagy közigazgatási területtel rendelkező településekről érkeztek magasabb támogatási igények, ami természetesen nem meglepő, mivel a mezőgazdasági termelés alapja a földterület, ami így egyben az állatlétszámot, és az állattartó gazdaságok számát is meghatározza.

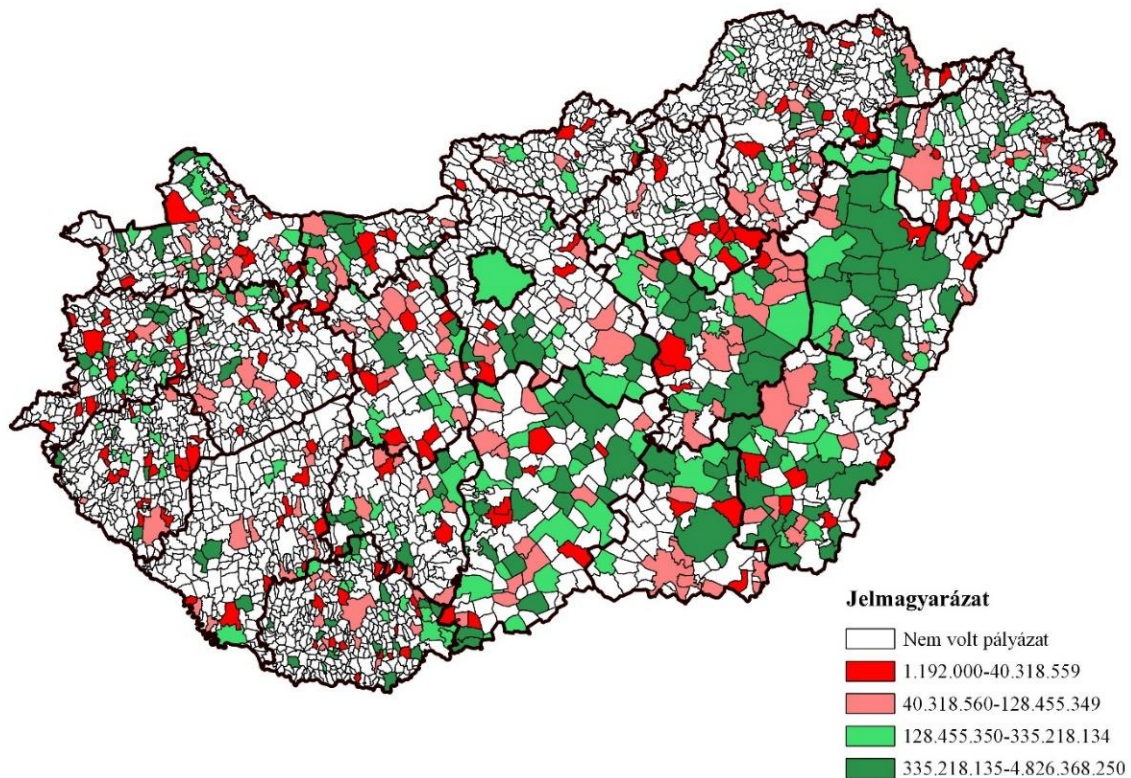
14. ábra: Igényelt támogatás, 2010-2015 (Ft.)

Forrás: IIER adatok alapján, saját szerkesztés 2019.

A térkép alapján továbbá megállapítható, hogy nagyon sok kistelepülést nem érnek el a mezőgazdasági, és azon belül az állattenyésztési beruházások, az ország jelentős része a magas támogatási összeg ellenére fehér maradt. Ez az állattartás fokozott koncentrációjának köszönhető, a háztáji vagy közepes állattartó üzemek megszűnésével a településeken az áru előállító állattartás is megszűnik.

A pályázott támogatások és a jóváhagyott támogatási összegek között mind volumenében mind területileg különbségeket fedezhetünk fel, természetesen a volumenre vonatkozó különbségek markánsabbak, mivel csak a benyújtott igények után lehet a kifizetéseket eszközölni. A területi szempontból több település eggyel alsóbb kategóriába sorolódott be a támogatási igények összesítésénél.

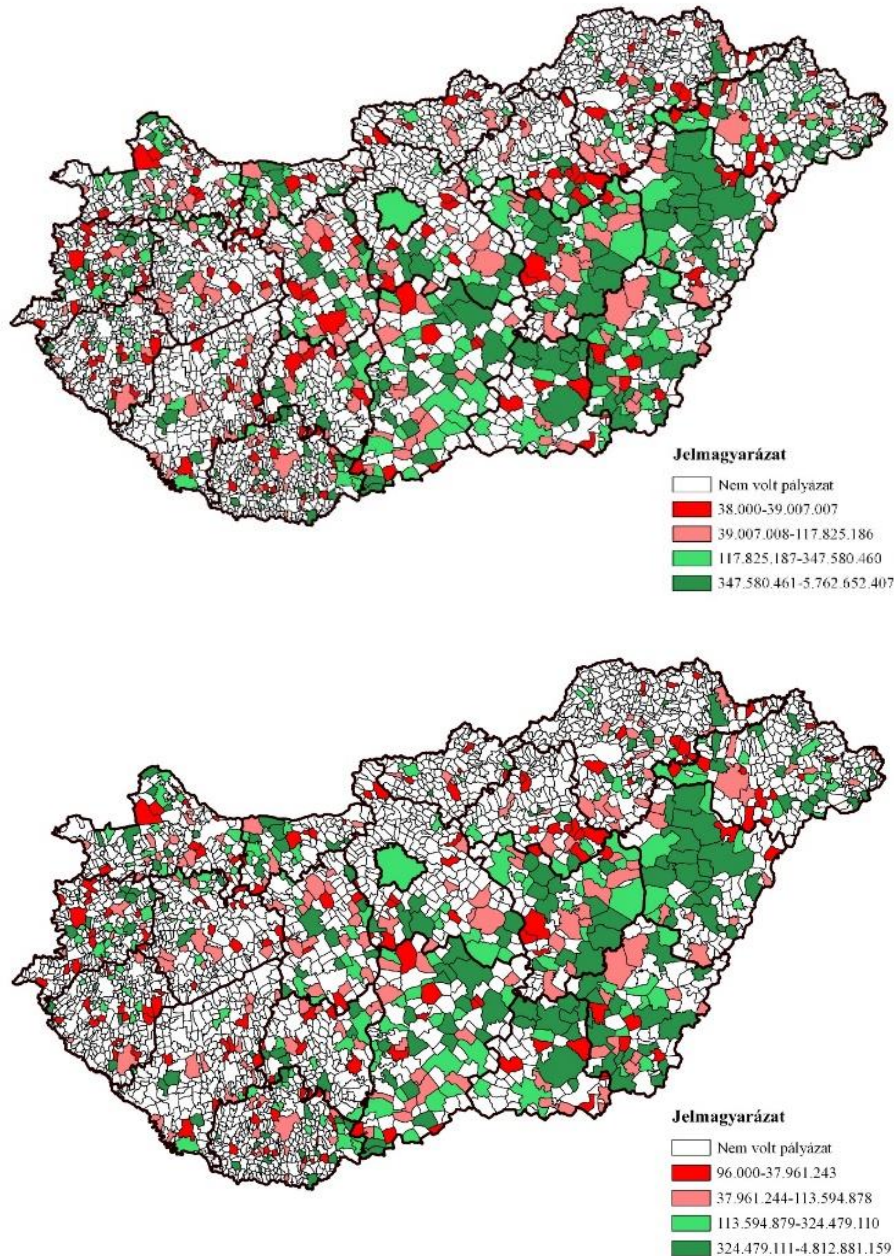
Ennek oka, hogy az ÚMVP ÁTK beruházásait is koncentráció jellemezte. A különböző benyújtási időszakok között nem volt kizáró ok, hogy valaki ezen a jogcímen nyert-e már el támogatást, így a korábbi nyertes ügyfelek a későbbi benyújtási időszakokban – a nyertes kérelmeik végrehajtásában szerzett magasabb tapasztalattal – még nagyobb eséllyel indultak el azon pályázókhoz képest, akiknek egyáltalán nem volt, vagy nem volt nyertes kérelmük.

15. ábra: Jóváhagyott támogatási összeg, 2010-2015 (Ft.)

Forrás: IIER adatok alapján, saját szerkesztés 2019.

A jóváhagyott támogatásokat tekintve még inkább koncentrált képet mutattak a települések, számos település kifehéredett, vagyis ÚMVP támogatás a kérelmek ellenére, számos településre nem jutott el az előbbieken részletezett okok miatt (15. ábra).

16. ábra: Kifizetésekben igényelt és a kifizetett támogatási összeg, 2010-2015 (Ft.)

Forrás: IIER adatok alapján, saját szerkesztés 2019.

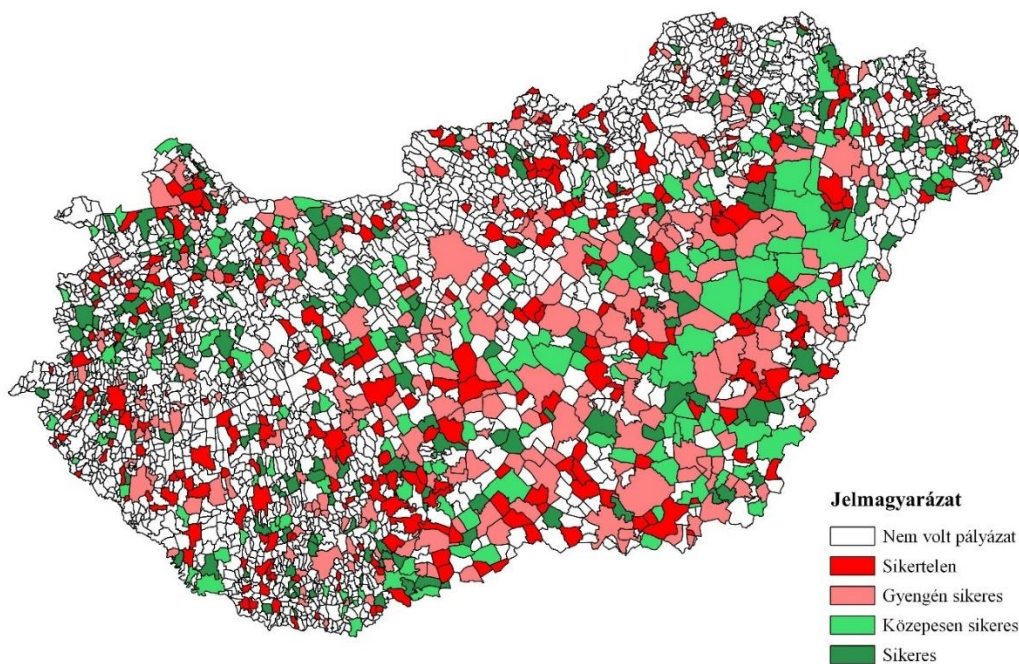
A 16. ábrát tekintve a kifizetésekben igényelt és a kifizetett támogatási összegek vonatkozásában érthető módon nagy különbséget ránézésre nem lehet felfedezni, de ha a számokat vizsgáljuk, akkor kiderül, hogy a kifizetési igényeket számos probléma okán nem teljesítették, ezeknek a háttérében nagyrészt a pályázók által elkövetett hibák álnak, melyekre hivatkozva nem, vagy csak nem teljes mértékben történt meg a kifizetési kérelmek kiegyenlítése.

Mint már leírtam, a statisztikai vizsgálatoknál elemeztem a támogatási kérelmek sikerességét is, azonban nem kettő (sikeres és sikertelen), hanem négy csoportba osztottam a támogatási kérelmeket. Azokat a kérelmeket neveztem „sikertelennek” a térképes ábrázolás során, melyek

elutasításra kerültek, vagyis a megítélt támogatás a beadott kérelem ellenére nulla forint lett. Azon kérelmeket „gyengén sikeresnek” soroltam be, ahol az elnyert támogatási összeg nem érte el az igényelt támogatási összeg 50%-át, „közepesen sikeresnek” pedig azon kérelmeket nyilvánítottam, melyeknél 50 és 80% között volt a megítélt támogatás értéke, e fölötti érték esetén pedig „sikeresnek” soroltam be a kérelmeket.

E négy kategóriába soroltam be a településeket, és a besorolások térképes ábrázolásának vizsgálatát is elvégeztem.

A 17. ábra alapján megállapítható, hogy sok a „piros” település, vagyis a támogatási kérelmek ellenére nem volt nyertes támogatói okirat ezeken a településeken. Ezek mellett sok település a „gyengén sikeres” kategóriába sorolódott be, vagyis a bonyolult ügyintézési rendszer, a hibás támogatási kérelmek, és a hiánypótlási lehetőségek hiánya miatt sok kérelem esetében jelentősen elmaradt a megítélt támogatás az igényelttől. Az országot tekintve szinte mindenhol heterogén a kép, vagyis a jogosult költségek elutasítása minden megyében általánosnak mondható.

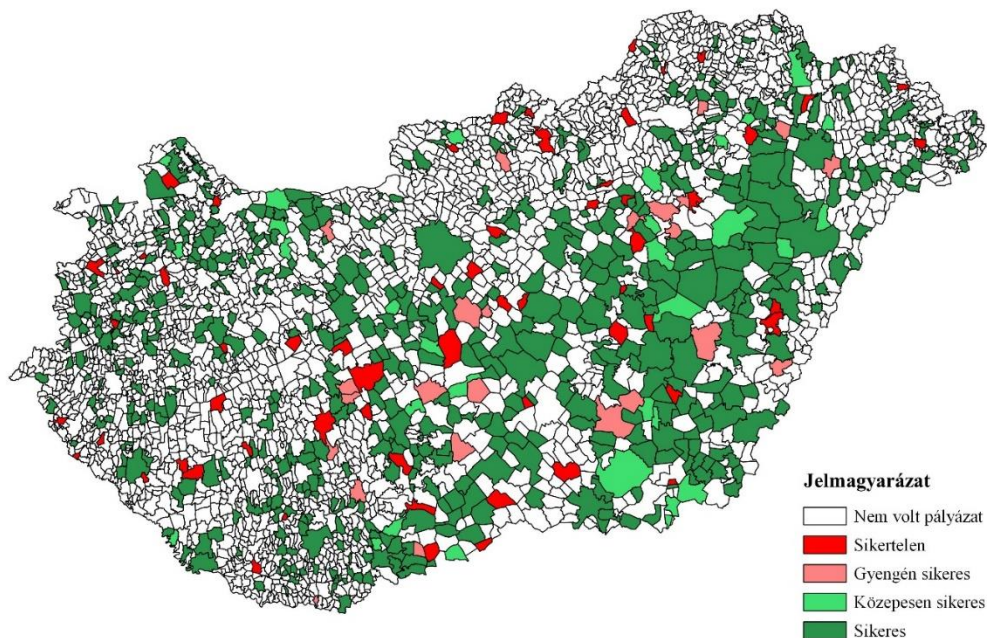
17. ábra: Támogatási kérelmek sikeressége, 2010-2015

Forrás: IIER adatok alapján, saját szerkesztés 2019.

A kifizetési kérelmek sikerességénél is a négy kategóriát használtam. Ebben az esetben a sikerességet, mint relatív fogalmat a megítélt és a projekt végrehajtása során ki is fizetett támogatások közötti arány alapján állapítottam meg. „Sikertelennek” soroltam be a kifizetési kérelmek szempontjából azon pályázatokat, ahol a megítélt támogatás ellenére nem történt az ügyfelek részére kifizetés. „Gyengén” sikeresnek neveztem azon kérelmeket, ahol a kifizetett támogatás nem érte el a megítélt támogatás 50%-át. Hét darab ilyen kérelem volt csak az adatbázisban, ami azért érdekes, mert az ügyfeleknek 80%-os lehívási kötelezettségük volt az

ÚMVP végrehajtása során, vagyis ezen szabály alapján ezeket is már vissza kellett volna fizetni. „Közepesen sikeresnek” soroltam be azokat a kérelmeket, ahol az arány 50 és 80% között volt (13 darab ilyen kérelem volt a rendszerben), e fölötti arány esetén „sikeresnek” neveztem a kérelmeket.

Számunkra nem ezek az érdekesek, mivel a források maximális felhasználása szempontjából nekünk azokra kell koncentrálnunk, melyek részben vagy egészében megghiúsultak. A sikertelen kategóriába sorolt településekből elég sokat találhatunk a térképen (18. ábra). Ez azért is problémás, mert mind pályázói mind pályázatói oldalról már igen komoly anyagi és egyéb befektetések történtek meg, melyeknek nem, vagy csak részben lett eredménye. A fel nem használt pályázati források igen komoly veszteséget jelentenek, melyek elkerülése mind hazai mind uniós érdek.

18. ábra: Kifizetési kérelmek sikeressége, 2010-2015

Forrás: IIER adatok alapján, saját szerkesztés 2019.

Az 18. ábra jelentős része sötétzöldnek nyilvánítható, ami azt jelenti, hogy az ügyfelek jelentős része, ha belefogott a pályázat végrehajtásába, akkor azt túlnyomó részben 80% feletti lehívással végre is hajtotta, vagyis a támogatások lemorzsolódásának okait, inkább a támogatási kérelmek kezelésében és nem a kifizetési kérelmek kezelésében kell kezelni. Utóbbi rendszert is érdemes lehet részletesebben megvizsgálni, de ennek során inkább az időbeliség részletes vizsgálata lenne fontos, vagyis, hogy az ügyfelek milyen rövid időn belül hajtják végre a beruházásaikat, és az általuk benyújtott kifizetési kérelmeket milyen rövid idő alatt fizeti ki részükre a hivatal. Az általam kapott adatbázis ennek vizsgálatára nem adott lehetőséget. A bemutatott adatok alapján igen nehéz a támogatások valós terület- és vidékfejlesztési hatásainak kimutatása, ezért a járások vonatkozásában is vizsgáltam a kérdéskört.

3.3.2. Járási hatások vizsgálata

Eddig a dolgozatomban az állattartó telepek korszerűsítése támogatási intézkedéseit vizsgáltam, melyek egyik legfontosabb eleme volt az ÚMVP-nek, a legmagasabb összegű kifizetés az agrár-környezetgazdálkodási intézkedés mellett ezekhez az intézkedésekhez kapcsolódott.

Mivel ezeknek az intézkedéseknek ekkora a súlya, joggal vetődik fel a kérdés, hogy az intézkedésnek, a kifizetett támogatásoknak volt-e érdemi hatása a vidékfejlesztésre, a területi különbségek csökkenésére?

Az ÚMVP-ben a vidékfejlesztési célok főleg a III. és a IV. tengelyben jelennek meg, a program elkészítésének alapjául szolgáló Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégia (ÚMVST) szerint a III. tengely általános célkitűzése az életminőség javítása a vidéki területeken és a gazdasági tevékenységek diverzifikációjának elősegítése.

Az állattartó telepek korszerűsítése támogatási intézkedés az I-es, vagyis „a mezőgazdaság és az erdészet versenyképességének javítása a szerkezetátalakítás, a fejlesztés és az innováció támogatásával” elnevezésű tengelynek volt a legfőbb intézkedése.

Az ÚMVST megfogalmazása szerint: „A mezőgazdaságban megvalósuló innováció hozzá kell, hogy járuljon a vidéki térségekben a foglalkoztatási helyzet javulásához. Az esélyegyenlőség megteremtése érdekében különösen fontos ez azon vidéki térségekben, ahol a társadalmi-gazdasági hátrányok fokozottan érvényesülnek a hátrányos helyzetű társadalmi rétegek és csoportok (nők, megváltozott munkaképességű emberek és a roma lakosság) viszonylatában.” Bár az egyes tengelyben kimondva nem jelenik meg a cél, hogy a területi különbségek csökkenjenek, de azon célok, mint a foglalkoztatás bővítése, és az esélyegyenlőség növelése a vidéki területeken, magukban hordozzák azt az igényt, hogy a területi különbségek csökkenjenek, a gazdasági elvándorlás mérséklődjön.

Ahogy az ÚMVP több intézkedésébe – úgy az állattartó telepek korszerűsítése intézkedésekbe az előzőekben megfogalmazott stratégiai cél két módon is beépült, egyrészt a támogatási kérelmek bírálata során a hátrányos helyzetű munkavállalók alkalmazása pontot ért, másrészt pontozásra került, hogy a megvalósítási hely fejlettség szerint milyen kistérségbe tartozott.

Ehhez kapcsolódóan fontos kiemelni, hogy az ÁTK intézkedések indulásakor (ÁTK I, II és III) még 6 ponttal, azaz jelentős szempontként került pontozásra ez a bírálati szempont, az ÁTK V, vagyis TBB intézkedés esetében a hátrányos helyzetű kistérségbe való tartozás már csak 1 pontot, vagyis 1%-ot jelentett csak a bírálat során.

A program készítésekor a közigazgatás NUTS4 szintje még a kistérség volt, melyek besorolását a 311/2007. (XI. 17.) Korm. rendelet 2. számú melléklete határozott meg és sorolta be a településeket a területfejlesztés szempontjából kedvezményezett, hátrányos helyzetű és a leghátrányosabb kistérségi minősítésbe.

A program zárásával egyidejűleg módosult hazánk közigazgatási rendszere és a kistérségeket a járások váltották fel a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alapján, mely rendelet szerint

hasonlóan az előző megbontáshoz szintén három csoportba kerültek besorolásra a járások: kedvezményezett járás, fejlesztendő járás (a népesség 15%-a), valamint komplex programmal fejlesztendő járás (a népesség 10%-a) (20. táblázat).

20. táblázat: Járások száma besorolás szerint

	Összesen	Ebből nem hátrányos helyzetű	Kedvezményezett járás	az előzőből fejlesztendő járás (a népesség 15%-a)	Komplex programmal fejlesztendő járás (a népesség 10%-a)
Járások száma	199	90	109	54	36

Forrás: Saját szerkesztés 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alapján

A járási besorolások esetében fontos kiemelni a besorolás módját is, tehát minden komplex programmal segített járás és kedvezményezett járás egyben fejlesztendő járás is. Azonban az átláthatóbb vizsgálat érdekében az adatokat komplementer halmazként kezeltem, vagyis a kedvezményezett járási adatoknál csak azon járások adatait vettem figyelembe melyek nem voltak besorolhatók a fejlesztendő kategóriába.

Mindkét besorolás – tehát a kistérség (21. táblázat) és a járás (22. táblázat) esetében is elvégeztem a támogatási adatok összegzését, melyek alapján a következő eredményre jutottam:

21. táblázat: Állattartó telepek korszerűsítéshez kapcsolódó támogatási adatok kistérségek szerint

	Beadott kérelem (db)	Jóváhagyott kérelem (db)	Összes igényelt támogatás (MFt)	Kifizetett támogatás (MFt)	Kifizetett támogatás %-ban
Komplex programmal segített kistérség	711	340	116 477,0	40 799,2	18%
Leghátrányosabb helyzetű kistérség	375	184	43 270,4	16 458,4	7%
Hátrányos helyzetű kistérség	1481	786	193 734,3	77 452,5	34%
Nem hátrányos helyzetű	1807	918	250 422,0	90 055,9	40%
Összesen	4374	2228	603 903,7	224 766,1	

Forrás: IIER támogatási adatok megvalósítási hely alapján, saját szerkesztés

A két táblázat alapján jól látható, hogy bár közel ugyanannyi járás és kistérség került meghatározásra mindkét rendszerben, a lehatárolások módosításával a kifizetett támogatások besorolása jelentősen módosult. A támogatások nagyobb része került komplex programmal segített járásba, valamint az átsorolással az állattartó telepi támogatás kifizetési aránya jelentősen csökkent a nem hátrányos helyzetű besorolás esetén, azaz a támogatások magasabb része „került” kedvezményezett járásba csupán az átsorolás miatt. Ennek oka, hogy a 2007-es és a 2014-es rendelet között Magyarországon jelentősen átalakult vidéki gazdasági potenciál, míg egyes járások jelentős fejlődést realizáltak, mint pl. Győr-Moson-Sopron és agglomeráció, a területi különbségek tovább nőttek.

22. táblázat: Állattartó telepek korszerűsítéshez kapcsolódó támogatási adatok járási típusok szerint

	Beadott kérelem (db)	Jóváhagyott kérelem (db)	Összes igényelt támogatás (MFt)	Kifizetett támogatás (MFt)	Kifizetett támogatás %-ban
Komplex programmal fejlesztendő járás	820	424	134 774	52 173	23%
Fejlesztendő járás	485	209	61 356	17 003	8%
Kedvezményezett járás	1 610	847	226 516	91 571	41%
Nem hátrányos helyzetű járás	1 459	748	181 258	64 020	28%
Összesen	4 374	2 228	603 904	224 766	

Forrás: IIER támogatási adatok megvalósítási hely alapján, saját szerkesztés

Vizsgálataim során ez utóbbi, vagyis a járási besorolásra koncentrálok, mivel a jövőbeli kutatások során az adatok már csak járási bontásban válnak hozzáférhetővé, mely adatokat a következőkben fejtek ki.

A vonatkozó kormányrendelet a besorolás alapjául szolgáló képletet, valamint a mutatókat kategóriákba soroltan tartalmazza, melyek a következők:

- I. Társadalmi és demográfiai helyzetmutatók,
- II. Lakás és életkörülmények mutatói,
- III. Helyi gazdaság és munkaerő-piaci mutatók;
- IV. Infrastruktúra és környezeti mutatók.

A nyilvánosan hozzáférhető és lekérdezhető adatokból az alábbi, az előző kategóriákba besorolható gazdasági adatokat válogattam le:

- állandó népesség száma,
- működő vállalkozások száma,
- nyilvántartott álláskereső száma,
- az egy állandó lakosra jutó összevont SZJA adóalapba tartozó jövedelem.

Ezen mutatók kiválogatása a kormányrendeletben meghatározott mutatók közül némileg önkényesnek tűnhet, de ezekről a mutatókról véltem úgy, hogy lehet bármilyen összefüggés a kifizetett beruházási támogatásokkal kapcsolatosan, illetve ezen mutatók voltak járási szinten is lekérdezhetőek. Bár a TEIR adatbázis több fontos mutatót is tartalmaz, ezek egy része csak megyei szinten lekérdezhető, ezért ezeket nem vizsgáltam.

A lekérdezhető mutatók esetében az adatokat mind 2010-re, mind pedig 2015-re lekérdeztem, és a változásokat vizsgáltam 2010-es év bázisán.

23. táblázat: Járási adatok változása 2010 és 2015 között járás típusonként

	Működő vállalkozások számának változása (2010 és 2015 között, 2010-es bázissal)	Népesség változása (2010 és 2015 között, 2010-es bázissal)	Nyilvántartott álláskeresők számának változása 2010 és 2015 között, 2010-es bázison	Egy lakosra jutó SZJA alapba tartozó jövedelem változása 2010 és 2015 között, 2010-es bázison
Komplex programmal fejlesztendő járás	-2,7%	-1,6%	-43%	33%
Fejlesztendő járás	-5,6%	-3,4%	-41%	33%
Kedvezményezett járás	-6,7%	-2,9%	-44%	28%
Nem hátrányos helyzetű járás	-5,2%	-0,3%	-43%	23%
Országos adat Budapest nélkül	-5,3%	-1,3%	-43%	27%

Forrás: TEIR járási adatok összesítése a járási besorolás alapján, saját szerkesztés

A fenti, 23. táblázatból jól látszik, hogy az országos adathoz képest a komplex programmal segített járásokban csökkent legkevésbé a vállalkozások száma (ez vélelmezhető a mezőgazdaság túlsúlyának, melyet a gazdasági válság kisebb mértékben vetett vissza, mint pl. az ipart), ezekben a járásokban kisebb mértékben csökkent a népesség, átlagosan csökkent a nyilvántartott álláskeresők száma (ez persze inkább köszönhető a közmunkaprogramnak), valamint átlag felett nőtt az SZJA adóalap.

Az adatokat, vagyis a változásokat járásonként kikalkuláltam, majd a támogatási adatokkal együtt az SPSS-be szoftverbe bevitettem.

A mutatók közötti összefüggés vizsgálatra a korreláció analízis a megfelelő eszköz. A vizsgálat során nem kell az ok-okozati összefüggést előre meghatározni, vagyis nem szükséges azt eldönteni, hogy azért kapott-e egy járás több támogatást, mert például komplex programmal segített járásban van, vagy fordítva, azért volt-e a járási gazdasági adatokban jelentős változás, mert arányaiban több támogatást kapott a járás.

A vizsgálat eredményeit a következő táblázatban foglaltam össze. A táblázatban vastagon szedtem azokat az összefüggéseket, melyek szignifikánsak, vagyis a szignifikancia szint nem éri el a 0,05 értéket.

A támogatási adatok esetében – nyilvánvaló módon – szignifikáns és erős pozitív kapcsolat (r vagyis a korreláció mértéke 0,7 feletti) áll fent, vagyis minél több a benyújtott kérelem annál több lesz a megítélt kérelem és annál több lesz az igényelt és a kifizetett támogatás is. (A táblázatban zölddel jelölt cellák).

A 24. táblázat első sora mutatja, hogy a járási besorolás (komplex programmal fejlesztendő járás -1, a fejlesztendő járás -2, kedvezményezett járás -3, nem hátrányos helyzetű járás -4) van-e a mutatókra valamilyen hatással. A támogatási adatok esetében nincsen szignifikáns összefüggés, csak a gazdasági adatoknál figyelhető meg gyenge kapcsolat, tehát minél fejlettebb egy járás, annál nagyobb arányban szűntek meg vállalkozások a vizsgálati időszak alatt, annál kisebb mértékben csökkent a népesség, és annál kisebb mértékben javult az SZJA adóalap. (A táblázatban sárgával jelölt rész).

A táblázat alapján továbbá megállapítható, hogy a támogatási adatok és a gazdasági adatok javulása-romlása között szinte semmilyen összefüggést nem lehet feltárni. Egyedül az álláskeresők számával vannak összefüggésben a támogatási adatok, de ott is csak gyenge negatív kapcsolat tárható fel, vagyis a kifizetett támogatás csak gyenge mértékben járult hozzá az álláskeresők számának csökkenéséhez, valamint az SZJA-ba beszámító jövedelem növekedéséhez. (A táblázatban kézzel jelölt rész.)

A pirossal jelölt részek mélyebb magyarázatot nem igényelnek, vagyis minél több a népesség, annál több a működő vállalkozások száma, valamint így az adóalap is, de ezek közötti is csak gyenge összefüggés van. Az utolsó érdekes – bár gyenge – összefüggés a népesség változása és az SZJA adóalap között állapítható meg, tehát ha csökken a népesség, akkor is nő az adóalap, vagyis már ebben a vizsgált időszakban a munkaerő-hatékonyság és bérnövekedés megtapasztalható volt.

24. táblázat: A járási adatok korrelációs mátrixa

Correlations – Korrelációk

		Kategoria	Kerelem_szam	Jovahagyot t_ker	Osszes_ig_ tam	Kifiz_tam	Muk_vall_va lt	Nepesseg_valt	Allaskereso_valt	Adoalap_valt
Kategoria	Pearson Correlation	1	-,010	,019	-,092	-,091	-,131*	,225**	-,117	-,561**
	Sig. (1-tailed)		,447	,401	,114	,116	,042	,001	,062	,000
Kerelem_szam	Pearson Correlation	-,010	1	,950**	,813**	,799**	-,038	-,152*	-,165*	,122
	Sig. (1-tailed)	,447		,000	,000	,000	,308	,023	,015	,055
Jovahagyott_ker	Pearson Correlation	,019	,950**	1	,731**	,819**	-,019	-,114	-,189**	,111
	Sig. (1-tailed)	,401	,000		,000	,000	,404	,067	,007	,074
Osszes_ig_tam	Pearson Correlation	-,092	,813**	,731**	1	,848**	,013	-,071	-,089	,075
	Sig. (1-tailed)	,114	,000	,000		,000	,433	,176	,121	,162
Kifiz_tam	Pearson Correlation	-,091	,799**	,819**	,848**	1	,058	-,088	-,126*	,135*
	Sig. (1-tailed)	,116	,000	,000	,000		,223	,123	,049	,037
Muk_vall_valt	Pearson Correlation	-,131*	-,038	-,019	,013	,058	1	,474**	,007	,217**
	Sig. (1-tailed)	,042	,308	,404	,433	,223		,000	,464	,002
Nepesseg_valt	Pearson Correlation	,225**	-,152*	-,114	-,071	-,088	,474**	1	,083	-,232**
	Sig. (1-tailed)	,001	,023	,067	,176	,123	,000		,137	,001
Allaskereso_valt	Pearson Correlation	-,117	-,165*	-,189**	-,089	-,126*	,007	,083	1	-,113
	Sig. (1-tailed)	,062	,015	,007	,121	,049	,464	,137		,068
Adoalap_valt	Pearson Correlation	-,561**	,122	,111	,075	,135*	,217**	-,232**	-,113	1
	Sig. (1-tailed)	,000	,055	,074	,162	,037	,002	,001	,068	

*. A korreláció szignifikáns 0.05 szinten

** . A korreláció szignifikáns 0.01 szinten

A járási adatok vizsgálatával arra az eredményre jutottam, hogy az ÚMVP egyik legjelentősebb – az állattartó telepek korszerűsítése – intézkedésének nem volt érdemi hatása a járások közötti területi különbségek csökkenésére. Annak ellenére, hogy a megvalósítási időszak alatt több, mint 224 Mrd forint került kifizetésre ezen intézkedésekre, a területi különbségekre, vagyis az ezt befolyásoló gazdasági változókra érdemi hatással nem volt az intézkedés.

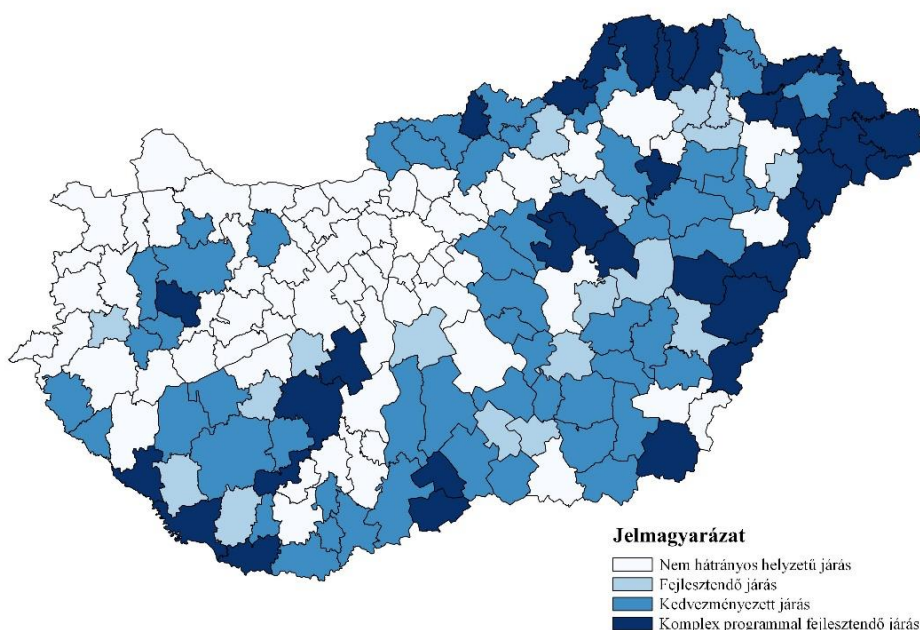
A támogatások eloszlását és a járások közötti differenciát térképen is ábrázoltam. Ehhez az ábrázoláshoz először „közös nevezőre” kellett hozni a támogatási adatokat, melynek alapján a lakosságszámot vettem figyelembe, vagyis járásonként kiszámoltam, hogy egy főre mekkora támogatási összeg jutott a programozási időszak alatt. Az adatokat sorba rendeztem, majd megállapítottam a kvartilisek értékeit, annak érdekében, hogy a járási adatokhoz hasonlóan négy csoportot kapjak (25. táblázat).

25. táblázat: Ez egy főre jutó támogatás kvartilis értékei

Kvartilis	Egy főre jutó támogatás (Ft/fő)
1.	8016 alatt
2.	23465 alatt
3.	50209 alatt
4.	50209 felett

Forrás: IIER és TEIR adatok alapján az adott járásban kifizetett támogatási adatok és a járás állandó népessége alapján, saját szerkesztés

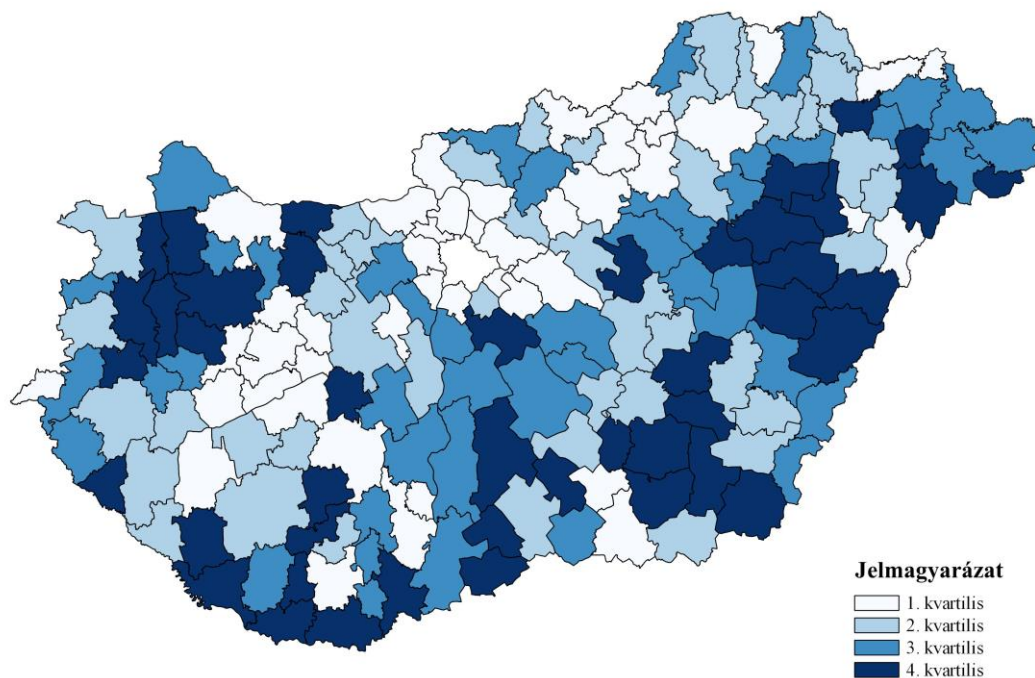
Már a kvartilis adatok alapján látható, hogy jelentős szórás van az értékek között, például a Balatonfüredi és a Vecsési járásban nem volt kifizetés, míg a Balmazújvárosi, Hegyháti, és Mezőkovácsházai járásokban az egy főre jutó támogatás meghaladta a 142.000 forintot, utóbbiban elérte a 189.223 forintot. A járási besorolások és a támogatási adatok a fentiek alapján a következők szerint alakultak:

19. ábra: Fejlettség szerinti járások Magyarországon
Forrás: 290/2014. (XI. 26.) Kormányrendelet alapján

A térképen (19. ábra) jól behatárolhatóak a fejlettség szerinti járások, vagyis a leginkább fejlesztendő területek az Ormánság, a Mezőség, dél-Bács-Kiskun, Békés, Szabolcs és a Borsodi területek, valamint a Jászság és az észak-Kunság egy része.

Ezzel szemben nem hátrányos helyzetű járásokba tartozik szinte teljes Pest megye, az M3-as M5-ös és M6-os autópályák nyomvonala, Csongrád, a Balatonfelvidék, és Észak-Nyugat Magyarország.

20. ábra: Egy főre jutó támogatás eloszlása kvartilis adatok szerint

Forrás: IIER és TEIR adatok alapján

A támogatási adatok alapján megalkotott térkép szerint (20. ábra) öt jelentősebb gócpontot lehet felfedezni aszerint, hogy a támogatások mely járásokba jutottak el, ezek a következők: Hajdúság, Sárvár-Csorna-Pápa környéke, Szarvas-Szentes-Orosháza környéke, Dél-Bács-Kiskun valamint Dél Baranya és Somogy. Ez utóbbi két területi gócpont van fedésben a járások szerinti besorolással.

Annak érdekében, hogy a két térkép között nagyobb legyen az átfedés, arra lenne szükség, hogy a támogatási kérelmek bírálata során a területi különbségeket bemutató szempontok nagyobb súllyal és szofisztikáltabban kerüljenek értékelésre. A járás szerinti 0 vagy 6 pont odaítélés egyrészt nem biztosít kellő súlyt az értékelési szempontnak, valamint a fejlettségi mutatókhoz való hozzájárulást így nem lehet vizsgálni. Ehhez arra lenne szükség, hogy járás típusonként eltérő pontszámokat lehessen megállapítani a munkahelyteremtő, a személyi jövedelemadó alapot jelentősen növelő elképzelésekre, vagy nagyobb pontszámot lehetne adni az elvándorlással, munkanélküliséggel vagy közmunkával nagyobb mértékben érintett járásokba tervezett beruházásokra.

3.4. Új tudományos eredmények

A szakirodalom szintetizálása, értékelése és a saját kutatásaim eredményei alapján kerültek kialakításra és megfogalmazásra az alábbi tudományos eredmények.

1. Feldolgoztam a témakörhöz kapcsolódó hazai és nemzetközi szakirodalmat, a szakirodalmi megállapítások és a rendszerezett szakmai ismertek alapján elvégeztem a hazai agrár-pályázati rendszer kritikai vizsgálatát. Feldolgoztam a hazai pályázati rendszereket bemutató szakirodalmakat, összekapcsolva a KAP fogalomrendszerével. Az irodalmak szintetizálása és a vizsgálataimat megelőző kutatások tanulságai alapján szükségesnek éreztem ezen témakörök szorosabb összekapcsolását. Véleményem szerint a téma komplexitása elengedhetetlenné teszi a területi és ágazati dimenziók együttes értelmezését.
2. Megfogalmaztam a pályázati rendszerekkel szemben támasztott követelményeket, megjelenítendő alapelveket, feltártam az értékelések során elkövetett gyakori hibákat, rendszereztem és kialakítottam, valamint bemutattam a helyes gyakorlatokat.
3. Kutatásom során egyedi adatbázist állítottam össze az Agrárgazdasági Kutatóintézet által hozzáférhető, a támogatási és kifizetési adatokat tartalmazó, az Államkincstár (korábban MVH) által üzemeltetett IIER-ből kinyert adatok felhasználásával, melyeket összekapcsoltam a NAV által biztosított, a társas vállalkozások beszámoló adataival, annak érdekében, hogy ne csak támogatási és kifizetési adatokat, hanem a pályázók egyes gazdálkodási adatai közötti összefüggést is tudjam újszerűen vizsgálni. Ennek eredményeként Magyarországon az IIER, a NAV társas vállalkozások beszámoló adatainak, a TEIR, valamint a NAIK AKI Tesztüzemi adatok összekapcsolásával elsőként és ismereteim szerint egyedül álló módon végeztem el a pályázati rendszerek vizsgálatát.
4. Matematikai statisztikai vizsgálataim eredményeként feltártam azokat a pénzügyi gazdasági mutatókat, melyek alapján a pályázatok sikerességének becslését 50% feletti mértékben javítani lehet. Megállapítottam, hogy a beszámoló adatok összekapcsolása a támogatási adatokkal jelentősen javíthatja annak a becslését, hogy a támogatási kérelem sikeres lesz vagy sem, a sikeres és nem sikeres támogatási kérelmek statisztikai adatainak vizsgálatával a támogatási kérelmek pontozására – számításokkal is alátámasztott – pontozási javaslat tehető.
5. A kutatás során feltárt eredmények alapján bizonyítható, hogy a felhasznált támogatások meghatározó módon és egyöntetűen nem tudtak pozitív hatást gyakorolni a gazdálkodók agrártevékenységére. Az elnyert támogatások és a termelési eszközök változásában érdekes módon nem mindig mutatható ki szoros kapcsolat.
6. A járási támogatási adatok vizsgálatánál rámutattam arra, hogy a hármas besorolás megváltoztatásával már jelentősen átalakult a kifizetett támogatások eloszlása az egyes területi egységek között. Az adatok statisztikai vizsgálatával rámutattam arra, hogy a támogatási adatok és az egyes járássok fejlettségét reprezentáló gazdasági adatok változása között nincsen korreláció, vagyis a kifizetett támogatások nem járultak hozzá a területi különbségek csökkenéséhez a vizsgálat időszakban. A térképes ábrázolás alapján szintén megállapítottam, hogy a kifizetett támogatások térképe nincs teljes fedésben a hátrányos helyzetű járássok térképével, vagyis a támogatás odaítélése szempontjából a területi

elhelyezkedés csak kisebb szerepet játszott a gyakorlatban, így az állattartó telepi támogatások – és ezen keresztül a mezőgazdasági beruházási támogatások – csak szerény mértékben járultak hozzá a vidékfejlesztéshez.

4. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Dolgozatom célja, hogy rávilágítson az agrár- és a vidékfejlesztési politikák hatásaira, azon belül pedig a támogatási rendszer meghatározó szerepére. Az agrár- és vidékfejlesztés lehetőségeinek meghatározó eleme a releváns pályázati rendszerek hatékony működtetése. A dolgozatom az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program működési sajátosságaira és azok hatásaira fókuszál, az agrárium és vidéki területekre gyakorolt tevékenységek elemzésén keresztül keresi azokat a pontokat, melyek fejlesztésével egy hatékonyabb, az érintett területek fejlődését jobban szolgáló rendszer jöhet létre.

Az agrárium és a vidéki területek fejlődését nagyban befolyásolhatja a rendelkezésre álló pályázati forrásokhoz való hozzáférés, pályázói képességeik, készségeik. Amellett, hogy a politikai célok és irányok sokfélék lehetnek, azokat döntően a vezetők szemlélete, gondolkodásmódja, ideológiája, a térbeli struktúráról alkotott képe határozza meg, de nagy szerepe van a kapcsolódó pályázati rendszerek üzemeltetési sajátosságainak, és az esetlegesen felmerülő anomáliáknak is, melyeket a dolgozatomban részleteztem.

Meglátásom szerint a feltártam azokat a tipikus problémaköröket, melyek a pályázóknál meglévő erőforrások aktivizálását gátolják, melynek eredményeképpen a fejlesztéseket nem tudják végrehajtani a rendszerben megbúvó hibák miatt.

A vizsgálat lefolytatását követően az eredmények alapján a dolgozat elején megfogalmazott hipotéziseket az alábbiak szerint értékelem:

H1: Feltételezésem szerint az alkalmazott bírálati rendszerek alapján a magas pontot kapó pályázatok életképessége nem igazolható.

Ezt a hipotézist csupán **részben tekintem igazoltnak**, mert a támogatási adatok vizsgálata során megállapításra került, hogy a rendelkezésre álló forrásokat öt pályázati körben osztották ki, melyek közül a 4. és az 5. pályázati körben a korábban már megítélt, de fel nem használt forrásokat osztották újra, az egyes pályázati körökben összesen 171 Mrd forint megítélt támogatásról mondtak le az ügyfelek.

Az életképesség vizsgálatához viszont szükséges lenne a lemondott kérelmek adatait részletesebben is ismerni, és tudni kellene, hogy az egyes megítélt, de lemondott támogatási kérelmek mekkora pontszámot kaptak.

Emellett a hipotézis teljes körű alátámasztása érdekében legalább minta jellegű felmérésekre lenne szükség annak vizsgálata céljából, hogy a nem támogatott, de mégis megvalósított beruházásoknak mi lett a sorsuk.

A támogatás visszamondások alapján közvetett módon igazolható, és joggal feltételezhető, hogy a magas pontszámot kapó kérelmek nem minden esetben a legéletképesebbek, az életképességet számos egyéb tényező is befolyásolja, melyek viszont az egyes értékelési szempontok között nem kerülnek figyelembevételre.

H2: Kialakítható a rendelkezésre álló és gyűjtött adatok alapján jobb pályázatbírálati rendszer, mivel vannak olyan pénzügyi gazdasági mutatók, melyek alapján egy pályázat sikerességét jobban meg lehet becsülni.

A vizsgálat során kapott **eredményeim – véleményem szerint – bizonyították ezt a hipotézist.** A támogatási adatokat össze lehet kapcsolni más gyűjtött adatbázisokkal, melynek eredményeképpen anonim módon lehet elemezni a támogatási és beszámoló adatok közötti összefüggést. Az adatbázisból adatbányászati módszerekkel – így a logisztikus regressziós elemzéssel – fel lehet tární, hogy mik azok a gazdálkodási adatok, melyek alapján a támogatási kérelmek sikerességét 50%-kal nagyobb mértékben becsülni lehet. A feltárt tényezők szóródásának vizsgálatával pedig konkrét javaslatok is tehetők a pénzügyi adatok pontozására. Ezek mellett a képzett gazdálkodási mutatók, valamint adatok alapján elvégzett logisztikus regresszió számítás rámutatott arra, hogy melyek azok a szignifikáns mutatók, melyek a pályázat sikerességével összefüggésben vannak. Ezen mutatók ismeretével – pontozásával – a támogatási kérelmek sikerbecslése közel 50%-kal javítható.

Az adatok további finomításával, egyéb adatok gyűjtésével a bírálati rendszert tovább lehet javítani annak érdekében, hogy olyan támogatási kérelmek kerüljenek kötelezettségvállalásra, melyek jóval nagyobb százalékban is valósulnak meg.

H3: A projektcégek jelentősen kisebb eséllyel hajtják végre a támogatott beruházásaikat, mint a hosszabb múlttal rendelkező vállalkozások.

Jelen dolgozat kutatását képező pályázati bírálati folyamatok esetén rámutattam arra, hogy a projektcégek – vagyis a támogatási kérelem elnyerésére és végrehajtására alapított vállalkozások – nem valósítják meg az elnyert támogatásaikat akkora mértékben, mint a hosszabb gazdálkodási háttérrel és gyakorlattal rendelkező vállalkozások. Ennek oka, hogy a támogatási kérelmek során számos olyan szempont nem kerül értékelésre, melyeket a beruházásokat részben finanszírozó, a támogatásokat előfinanszírozó bankok viszont figyelembe vesznek. Ennek eredményeképpen az elnyert beruházások végrehajtása elakad, a források eredmény nélkül kerülnek tartósan lekötésre. A logisztikus regressziószámítás logit modell együttható táblája szerint is szignifikáns a projektcéggé való minősítés a sikeresség szempontjából. Ezek alapján ezt a hipotézist **bizonyítottnak tekintem.**

H4: Az ÚMVP támogatási intézkedések közül az állattartó telepek korszerűsítése intézkedéseknek volt hatása a vidékfejlesztésre, valamint a vidékfejlesztéshez kapcsolódó mutatószámokban járásokként javulást lehetett elérni.

Az érzékelhető vidékfejlesztési hatás meglétét a **vizsgálataim cáfolták**, mivel a gazdasági adatok változása (javulás-romlás) nagyon gyenge, vagy semmilyen korrelációt nem mutatott az igényelt vagy kifizetett támogatásokkal szemben. A kifizetett támogatások ennek eredményeképpen nem járultak hozzá területei különbségek csökkenéséhez, a különbségek változása, akár a felzárkózás, akár a leszakadás, az egyéb gazdasági hatásoknak volt köszönhető, úgymint az általános gazdasági növekedés, a közmunkaprogram, a bérkifizetések növekedése.

H5: A területi értékelési szempontok finomhangolásával olyan bírálati szempontokat lehetne kialakítani, ami adatokkal is igazoltan hozzájárulhat ahhoz, hogy a területi különbségek csökkenjenek Magyarországon.

A területi adatok vizsgálatával és térképes ábrázolásával rámutattam arra, hogy a támogatások nem egyenletesen oszlanak el az országban, számos településen a vidékfejlesztési támogatásokra igény sem merül fel, de a megítélt támogatások tekintetében még jelentősebb koncentrátság áll fenn. Ennek eredményeképpen a támogatások mezőgazdaságfejlesztési eredményei megkérdőjelezhetetlenek, de a vidékfejlesztési szerepköre – vagyis a területi különbségek csökkentésében való szerep – jóval szerényebb. Ennek okainak vizsgálata túlmutat jelen dolgozatom terjedelmi korlátain, ezért további kutatások kellenének ahhoz, hogy a területi különbségek csökkentésében a vidékfejlesztési programok miképpen játszhatnának nagyobb szerepet. Így ezt a hipotézist **részben tekintem bizonyítottnak.**

H6: A kifizetett támogatási összegek mezo, azaz megyei szinten nem korrelálnak a megyei kibocsátási adatok változásaival.

Ezt a hipotézist **igazoltnak tekintem**, mert a vizsgálataim bizonyították, hogy egyes megyék esetében az állatállomány változása (STE adatok alapján) nem járt párhuzamosan a kifizetett támogatásokkal, voltak megyéink, melyek a jelentős felhasznált támogatás ellenére szerény mértékű STE növekedést produkáltak csak a vizsgált időszakban, de voltak olyan megyéink is, melyek a szerény támogatásfelhasználás ellenére jelentősen bővítették állományukat. Ennek okainak vizsgálata szintén túlmutat jelen dolgozatom korlátain, további kutatások kellenének ahhoz, hogy az egyes megyék egyes állattenyésztési ágazatai közti fejlődési különbségeket megállapítsuk.

Javaslatok:

- Adatbányászati módszerekkel javítható a támogatási kérelmek pontozási rendszere, ezt a következő 2021-2027 közötti programozási időszakban hasznosítani kellene. Célszerű lenne az IIER-ből további adatokat kinyerni (munkavállalói bázis létszám, tervezett munkavállalói létszám, üzemméret adatok, és azon belül állattenyésztés üzemmérete, alapítás dátuma stb.), és ezek alapján a számításokat megismételni, az egyes mutatókat tovább finomítani.
- A támogatott, de meg nem valósított pályázatok okait mélyebben kellene vizsgálni kvalitatív és kvantitatív mutatókkal. Ehhez érdemes lenne a jövőre nézve a kormányhivatali dolgozók által strukturált kérdőíves felméréseket végezni, melynek során részletes vizsgálatra kerülne, hogy az ügyfelek miért mondanak le a támogatási kérelmeikről, például finanszírozás hiánya, a beruházás drágulása, időbeli elhúzóadás okán.
- A projektcégek esetében a pontozást újra kell gondolni. Amennyiben a szakmapolitika továbbra is úgy tartja, hogy ezen vállalkozások finanszírozására szükség van – például fiatal gazda beruházók támogatása –, akkor esetükben olyan értékelési rendszert kell kialakítani, mely nemcsak a nyerést, de a sikeres megvalósítást és működtetést is garantálja. Ilyen cégek esetében elő lehetne írni a saját tőke meglétének igazolását, vagy a tulajdonosi vagy egyéb készfizető kezességét. Ezen vállalkozások esetében más értékelési rendszert kellene kidolgozni és alkalmazni, részükre helyesebb lenne más felhívásokat megalkotni.
- A vissza nem térítendő támogatások még önmagukban nem jelentenek garanciát a sikerességre, olyan bírálati rendszereket kellene kidolgozni, melyek a pályázatok előkészítettségét és a finanszírozás rendelkezésre állását jobban értékelik.
- Annak érdekében, hogy a vidékfejlesztési támogatások térben jobban oszoljanak el, a pontozáson alakítani kell, a szempontot dinamikusan kellene alakítani, tehát ha azt tapasztaljuk, hogy az adott településen nem volt még kérelem, akkor azt magasabb pontszámmal kellene honorálni.
- A korábbi programozási időszakokból levont tapasztalatokra nagyobb mértékben kellene támaszkodni, és a pályázatok értékelési rendszerét dinamikusan alakítani kellene, vagyis egy-egy pályázati fordulóban figyelembe kellene venni az előző pályázati forduló, vagy az előző programozási időszak eredményeit is. Tehát, ha például azt tapasztaljuk, hogy a projektcégek kisebb arányban valósítják meg a beruházásaikat, akkor esetükben a pályázati feltételeket szigorítani kell, vagy olyan pontozási rendszert kell kialakítani, melynek során ezek a kérelmek lepontozásra kerülnek.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

A vidékfejlesztési pályázatok hatásainak vizsgálata igen időszerű kutatási irány. A vizsgálatok tárgyát számos esetben a sérülékeny gazdasági szerkezet, a kedvezőtlen társadalmi és demográfiai folyamatok, az elöregedés, elvándorlás, munkanélküliség és az ágazati hatékonyságnövelés képezték.

Összességében az a kép rajzolódott ki, hogy a hazai mezőgazdasági támogatási rendszer hatékonyabb működtetésére igen nagy szükség lenne, valamint igen nagy tartalékok mutatkoznak a hatékonyság növelésének szempontjából.

Dolgozatom elkészítését alapvetően az motiválta, hogy megvizsgáljam a magyar mezőgazdasági és vidékfejlesztési pályázatok rendszerének működését, mivel ezen kérdéskör alapos elemzése után számos módosító javaslattal szándékozom hozzájárulni a rendszer további fejlesztéséhez, épüléséhez, megítélésem szerint hatékonyabb működésének elősegítése érdekében.

Az ÚMVP és a VP pontozási rendszereit áttekintettem és csoportosítottam az egyes pontozási szempontokat, külön vizsgáltam az üzleti és pénzügyi tervekhez kapcsolódó értékelési szempontokat és egyéb lényeges, de nem értékelt szempontokat:

- Ezek közül az általam legfontosabbnak vélt szempont az **előkészítettség vizsgálata**.
- Egyik programozási időszakban sem került értékelésre a **finanszírozási források megléte**.
- Az ÚMVP és a VP keretében benyújtott kérelmek esetében a korábbi **projektmenedzsment tapasztalatok** szintén nem vagy nem kellő mértékben kerültek értékelésre.
- Az előző aspektus mellett szintén nem kerültek értékelésre azok a szempontok, hogy az előkészítésbe, a tervezésbe és a megvalósításba milyen kvalifikáltsággal rendelkező, a belső projektmenedzsmentet támogató **külső szakértők** kerülnek bevonásra, és ők milyen projektmenedzsment tapasztalatokkal rendelkeznek.
- A pályázatok során szintén nem került értékelésre, hogy **milyen hosszú ideje működnek** a vállalkozások.
- A fenti aspektusok mellett még sok más **egyéb szempontot** meg lehetne határozni, mint például a vállalkozás menedzsmentjének, tulajdonosainak kapcsolatrendszere, egyéb szervezetekben betöltött szerepkör (gazdakör, termelői csoport, érdekképviselő, kamara stb.).

Elemeztem a pontozási rendszerek során elkövetett leggyakoribb hibákat. A beruházásokhoz kapcsolódó pontozást vizsgálva megállapítható, hogy jelentős eltérés a két programozási időszak között nem volt.

Külön elemeztem a jó vagy jobb megoldásokat a bírálati rendszerekben.

Leírtam a dinamikus értékelési rendszert, mivel a projektciklus menedzsment egyik fő jellemzője abban rejlik, hogy a korábbi projektek során szerzett tapasztalatokat az új projektekbe beépítjük. Ez alapvetően nem csak a felhívások, hanem a programozás szintjén is működhet. Azt az értékelési rendszert, mely adatbázisba rendezi a korábbi értékelés és végrehajtások sajátosságait, és ezeket a kapott adatokat elemzi, majd ezek alapján a pontozási rendszereket finomhangolja, dinamikus értékelési rendszernek neveztem el.

A dinamikus értékelési rendszer sajátosságai a következők:

- előző programozási időszak, vagy a félidei felülvizsgálat eredményeiből indul ki;
- a sikeres projektek eredménymutatóit gyűjti, pl. létszám, képzettség, gyakorlat, múlt, innováció, pénzügyi adatok, ismertség alapján;
- a fenti adatok mellett az elutasított kérelmek, a támogatott, de meg nem valósított kérelmek, valamint a megvalósított, de nem működő kérelmek adatait is összegzi;
- a kapott adatok alapján történik meg a szempontok „finomhangolása”.

Kutatásom szerint a bírálati szempontokkal támasztott követelményeket a következő szerint lehet meghatározni:

- A pontozási rendszerek kellő mértékben objektívek, és ezek az egyes objektív szempontok előre meg is ismerhetők, azaz a piaci szereplők tisztában vannak vele, hogy hozzávetőleg mekkora esélyük is van elindulni.
- Az egyes szempontok ellenőrzése biztosított, az nem jár jelentős idő- vagy költségigénnyel egyik szereplő számára sem.
- Az egyes szempontok a súlyuknak megfelelően kerülnek értékelésre.
- A pontozás nem tartalmaz logikai bukfenceket, összeadási, számszerűsítési hibákat.
- Nem kerülnek olyan szempontok meghatározásra, melyeket minden kérelmező, vagy egyik kérelmező sem tud teljesíteni.
- A szempontok úgy kerülnek meghatározásra, hogy az egyes értékelt projektek által elért pontszámok jelentősen szóródjanak, vagyis a támogatott és nem támogatott kérelmek között egyértelmű határt lehet kijelölni.
- A pontozási szempontok és az azokhoz kapcsolódó eljárásrend vitathatatlannak és objektívek, nem adnak lehetőséget a megtámadásra.
- Minden piaci szereplő esetében legyen elméleti lehetőség arra, hogy a pontozási szempontot vállalni vagy teljesíteni tudja, a szempont ne határozzon meg irreális elvárást.
- A pontozási szempont vegye figyelembe a célcsoport adottságait.
- A pontozás jelentsen szelektálást, vagyis azoknak a pontozási rendszereknek nincsen értelme és jelentősége, ahol minden kérelem elutasításra vagy egységes támogatásra kerül.
- Kapcsolódjon hozzá reális szankciórendszer, amit a pontozás során vállalt.
- A pontozási rendszerek legyenek dinamikusak, vagyis az előző pályázati időszakokban felhalmozott tapasztalatok kerüljenek beépítésre a következő időszakokban, vagy programozási időszakokban, ugyanazt a hibát több alkalommal ne kövessük el.

A kutatásom részeként elvégeztem a támogatási adatok részletesebb vizsgálatát is. A vizsgálatom célja az volt, hogy az igényelt támogatás és a kapott támogatás szempontjából sikeres és nem sikeres (bináris) függő változót a társas vállalkozások előző évi pénzügyi adatai mennyiben határozzák meg.

Matematikai statisztikai vizsgálataim eredményeit összegezve megállapítottam, hogy a beszámoló adatok összekapcsolása a támogatási adatokkal jelentősen javíthatja annak a becslését, hogy a támogatási kérelem sikeres lesz vagy sem, a sikeres és nem sikeres támogatási kérelmek statisztikai adatainak vizsgálatával a támogatási kérelmek pontozására – számításokkal is alátámasztott – javaslat tehető.

Az irodalomfeldolgozás és dokumentumelemzések, mélyinterjúk, valamint a matematikai statisztikai vizsgálataim alapján az alábbi eredményeket fogalmaztam meg:

E1: Rendszereztem a pályázati alkalmassági rendszereket és pontozási szempontokat, kiemelve, hogy egy-egy szempont mennyiben lehet produktív vagy improduktív a megvalósítás során.

E2: Bemutattam az uniós programozási ciklusok Magyarországon alkalmazott egyes bírálati rendszereit, feltárva azok működési anomáliáit.

E3: Feltártam azokat a pénzügyi gazdasági mutatókat, melyek alapján a pályázatok sikerességének becslését javítani lehet.

E4: Feldolgoztam a pályázati rendszerekkel szemben támasztott követelményeket, megjelenítendő alapelveket, feltártam az értékelések során elkövetett gyakori hibákat, rendszereztem és kialakítottam, valamint bemutattam a helyes gyakorlatokat.

E5: Magyarországon az IIER, a NAV társas vállalkozások beszámoló adatainak, a TEIR, valamint a NAIK AKI Tesztüzemi adatok összekapcsolásával elsőként és ismereteim szerint egyedül álló módon végeztem el a pályázatok értékelési rendszereinek vizsgálatát.

E6: A támogatási adatok járási vizsgálatával rámutattam arra, hogy a támogatási területi különbségek csökkenésére gyakorolt hatása elhanyagolható. Amennyiben a vidékfejlesztést hangsúlyosabban kívánjuk megjeleníteni a beruházási támogatások esetén, akkor a pontozás során a súlyszámokat és a pontozási szempontokat összetettebb módon kellene meghatározni.

E7: A kutatás során feltárt eredmények alapján bizonyítható, hogy a felhasznált támogatások meghatározó módon és egyöntetűen nem tudtak pozitív hatást gyakorolni, a megyék agrártevékenységére.

Összességében tehát az általam végzett kutatások alapján megállapítható, hogy a hazai vidékfejlesztési pályázati rendszerek jelentős fejlesztési tartalékokkal rendelkeznek, számos ponton lehetne még a támogatási kérelem bírálatát, értékelését javítani. Ezeknek a kutatásoknak különösen a programozási időszakok közepén van kiemelt jelentősége, mert ekkor még van idő arra, hogy a következő programozási időszakok tervezését, a program előkészítését jóval több részletinformáció alapján tovább lehessen fejleszteni. Mindez szükséges annak érdekében, hogy az értékelési rendszer leterheltsége csökkenjen, az értékelések alapján pozitív elbírálást kapó projektek minél hamarabb megvalósításra és üzemelésre kerüljenek, így a gazdaságélénkítő, a versenyképességet növelő hatásaik minél korábban jelentkezzenek.

Dolgozatomban rámutattam arra, hogy egy olyan jelentős támogatási intézkedés, mint az állattartó telepek korszerűsítése, melyre több, mint 600 Mrd forint támogatási igény érkezett be, és melyre a vizsgált időszakban több, mint 224 Mrd forint kifizetésre is került, szinte semmilyen hatással nem volt a területi különbségek csökkenésére, annak ellenére, hogy vidékfejlesztési programról beszélünk.

Ezen bírálat alapján joggal vetődik fel a kérdés, hogy én személy szerint fejlődés és innováció ellenes vagyok, melyet cáfolni kívánok!

Fontos kihangsúlyoznom, hogy a Közös Agrárpolitikát az unió egyik legfontosabb vívmányának tartom, és ezt tekintem a monetáris és kereskedelmi politika mellett ténylegesen közösnek.

Leginkább abban a trendben látom a problémát, hogy úgy kívánjuk az agrárium közösségi szintű támogatását megtartani, hogy újabb és újabb „funkciókat” aggatunk rá. Az agrárium fejlesztését nem agrár, hanem vidékfejlesztésnek hívjuk már. Holott ez véleményem szerint több pont miatt is káros.

Egyrészt azért, mert egy olyan ágazattal szemben támasztunk újabb és újabb követelményeket, melynek szereplői atomizáltak, önálló kutatás-fejlesztésre nagy részben alkalmatlanok, ezért az innovációs fejlesztések csak multinacionális vállalkozásoktól szerezhetők be, akik ezt be is árazzák, így a jövedelem egy részét elvonják. Ebben a környezetben viszont igen nehéz megfelelni az újabb és újabb állathigiéniára, állatjóléti vagy üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésére irányuló elvárásoknak támogatás nélkül. A vizsgált Új Magyarország Vidékfejlesztési Program több, mint 70%-a, ideértve az agrár-környezetgazdálkodást is, ilyen újabb és újabb elvárásokhoz, funkciókhoz kapcsolódott.

Másrészt a program vidékfejlesztési programnak való nevezését azért tartom károsnak, mert ez sokak szemében, különösen a program háttérét nem ismerők szempontjából azt a téves nézetet alakítja ki, hogy van Magyarországon valós vidékfejlesztési program, olyan program, mely kimondottan a területi különbségek csökkenéséhez kíván hozzájárulni és azt szolgálja, hogy a vidéki településeink fennmaradjanak. Ezzel sokan le is tudják a vidékfejlesztést – a problémát „kipipálják”, annak ellenére, hogy valós vidékfejlesztési stratégia nem is létezik, csak részelemeket találunk meg, úgymint a Magyar Falu programot, a falusi családok otthonteremtési támogatását, a tanyafejlesztési programot vagy a vidéki települések kormányzati támogatását. Ezek életképessége viszont az alacsonyfokú integráltság miatt megkérdőjeleződik.

Mindezek alapján a véleményem az, hogy hívjuk bátran agrárfejlesztésnek a fejlesztéspolitikánkat és mindenki számára tegyük egyértelművé, így a nettó befizető tagországok és hazánk adófizetői részére is, hogy milyen újabb és újabb „funkciók” miatt van szükség az agrárfejlesztésre. Amennyiben ezt megtesszük, akkor már kellő bátorságunk lehet arra is, hogy valós – a területi különbségek csökkenéséhez vezető – vidékfejlesztési politikát dolgozzunk ki!

6. SUMMARY

Assessing the impact of rural development tenders is a very timely direction of research. In many cases, research has been carried out on vulnerable economic structure, unfavourable social and demographic trends, ageing, migration, unemployment, and the improvement of sectoral efficiency.

The overall picture is that there is a strong need for a more efficient operation of the domestic agricultural support system, and that there are very large reserves for efficiency gains.

The basic motivation for my paper was to examine the functioning of the Hungarian tendering system for agricultural and rural development, since, after a thorough analysis of this issue, I intend to contribute to the further development and construction of the system by suggesting several amendments, to facilitate what I consider a more efficient way of operation.

I reviewed the scoring systems of the NHRDP and the RDP, categorized their assessment criteria, looking separately at the criteria related to business and financial plans and other relevant, but unassessed aspects:

- From among these criteria, the one I consider the most important is the *examination of the degree of preparation*.
- The *existence of the sources of funding* was not evaluated in either programming period.
- In the case of applications under the NHRDP and RDP, *previous project management experience* was not or not sufficiently evaluated.
- In addition to the previous criterion, other criteria not evaluated were those related to *external experts* involved in project preparation, planning and implementation to assist the internal project management: what qualifications they have, and what experience they have in project management.
- In the tenders, the question of *how long the enterprises have been operating* was not evaluated either.
- In addition to the above, we could determine numerous *other criteria*, such as the system of relationships of the management and owners of the enterprise, role played in other organizations (farmers' associations, producers' groups, representative bodies, chambers etc.).

I analysed the most common mistakes in scoring systems. Upon examination of the scoring related to investments, it can be concluded that there was no significant difference between the two programming periods.

I specifically analysed good or better solutions in the evaluation systems.

I described the dynamic evaluation system, since one of the main features of project cycle management is the integration of experience gained from previous projects into new projects. This can essentially work not only on the level of calls, but also at the level of programming. I created the term 'dynamic evaluation system' for the evaluation system in which the specificities of

previous evaluations and implementations are recorded in a database, the resulting data are analysed, and the scoring systems are fine-tuned accordingly.

The features of the dynamic evaluation system are the following:

- it takes the results of the previous programming period, or mid-term review as its starting point;
- it collects the outcome indicators of successful projects, e.g. on the basis of number of employees, qualifications, practice, past, innovation, financial data, public visibility;
- in addition to the above data, it also summarizes the data of rejected applications, projects supported but not implemented, and projects implemented but not functioning;
- ‘fine-tuning’ of criteria is done on the basis of the resulting data.

According to my research, the requirements for evaluation criteria can be specified as follows:

- The scoring systems are sufficiently objective, and these objective criteria can be known in advance, i.e. the market operators are aware of how much chance they have approximately for starting.
- The control of each criterion is ensured, it does not demand significant time spent or expenditures on the part of any participants.
- Each criterion is evaluated according to its weight.
- The scoring does not contain logical flaws, errors in adding up and quantification.
- Criteria that can be fulfilled by all the applicants or cannot be fulfilled by any applicants are not defined.
- Criteria are determined in such way that the scores achieved by projects evaluated will vary significantly, so that it is possible to draw a clear dividing line between projects supported and those rejected.
- Scoring criteria and the related procedures are indisputable and objective, they do not give grounds for contest.
- There should be a theoretical possibility for every market operator to fulfil or undertake to fulfil the scoring criteria, the criteria should not impose unrealistic requirements.
- The criteria should take the specificities of the target group into consideration.
- Scoring should mean selection, i.e. scoring systems where all the applications are rejected or supported make no sense and have no significance.
- It must be accompanied by a realistic system of penalties which is accepted in the course of scoring.
- The scoring systems should be dynamic, i.e. the experience gained in previous tender periods should be integrated in subsequent periods, or programming periods, the same mistake should not be made several times.

As part of my research, I have also carried out a more detailed examination of the support data. The purpose of my examination was to determine to what extent the (binary) dependent variable of success and failure in terms of the support requested and the support granted was determined by the financial data of the partnership enterprises in the previous year.

Summarising the results of my mathematical statistical examinations, I concluded that linking the report data with the support data could significantly improve the estimation whether the

application for support will be successful or not, by examining the statistical data of the successful and non-successful applications, a proposal – supported by calculations – can be made for the scoring of applications.

On the basis of literature processed and analyses of documents, as well as my mathematical statistical examinations, I have produced the following results:

E1: I have systematized the eligibility systems and scoring criteria for tenders, highlighting the extent to which each criterion can be productive or unproductive during implementation.

E2: I have presented some of the evaluation systems applied by EU programming cycles in Hungary, identifying their operational anomalies.

E3: I have identified financial economic indicators on the basis of which the estimation of the success of tender applications can be improved.

E4: I have elaborated the requirements to be fulfilled by tendering systems, the basic principles to be embodied, I have identified frequent errors in evaluations, I have organized, elaborated and presented the good practices.

E5: By linking the data of the IACS (IIER), data of the reports of partnership enterprises collected by the Hungarian tax authority, data of the Hungarian Regional and Spatial Development Information System (TEIR) and those of the test operations of the Hungarian Agri-business Research Institute (NAIK AKI), I was the first in Hungary to carry out the examination of the evaluation systems of applications, and, to my knowledge, I did so in a unique way.

E6: On the basis of the examination of the aid data by regions, I pointed out that the impact of the aid on the reduction of territorial disparities was negligible. If rural development is to be more pronounced in the case of investment aid, the weighting and criteria for scoring should be more complex.

E7: On the basis of the results of my research, it can be demonstrated that the aid used did not have a decisive and consistently positive impact on the agricultural activity of the counties.

Overall, on the basis of the research I have carried out, it can be concluded that the domestic rural development tendering systems have significant development reserves, and there are a number of points where the evaluation and assessment of applications for support could be improved. Such research is particularly important in the middle of the programming periods, where there is still time to improve the planning and preparation of the next programming periods on the basis of much more detailed information. All this is necessary in order to reduce the workload of the evaluation system, and to ensure that projects assessed positively are implemented and operating as soon as possible, so that their impact on economic recovery and competitiveness is felt as early as possible.

I pointed out in my paper that such significant support measure as the modernization of livestock farms, for which more than HUF 600 billion had been requested and for which more than HUF 224 billion had been paid during the investigation period, had almost no impact on the reduction of territorial disparities, despite the fact that we are talking about a rural development programme.

On the basis of this criticism, it is legitimate to ask whether I am personally against development and innovation, which I wish to refute.

It is important to emphasize that I regard the Common Agricultural Policy as one of the most important achievements of the Union, and this is what I consider to be a truly common policy alongside monetary and trade policy. I see the greatest problem in the tendency that we want to maintain support for agriculture at Community level by vesting it with more and more new 'functions'. The development of agriculture is already called rural development rather than agricultural, while this is, in my view, harmful for several reasons.

On the one hand, because we are imposing more and more new requirements on a sector whose operators are atomized and are mostly unsuitable for carrying out research and development independently, therefore innovative developments can only be obtained from multinational companies who also demand a price for it, thus diverting part of the income. In this environment, however, it is very difficult to meet newer and newer requirements for animal hygiene, animal welfare or reduction of greenhouse gas emissions without support. More than 70 % of the examined New Hungary Rural Development Programme, including agricultural and environmental management, was linked to such new requirements and functions.

On the other hand, I consider the naming of the programme as rural development programme to be harmful because, in the eyes of many people – especially those who are not aware of the background of the programme – it gives a false view that there is a real rural development programme in Hungary, a programme specifically intended to contribute to the reduction of territorial disparities and to ensure that our rural settlements are maintained. This makes many people think they have rural development off their hands – the problem is 'ticked off', even though there is no real rural development strategy, only partial elements of it can be found, such as the Hungarian Village programme, support for the creation of homes for rural families, the farm development programme or government support for rural settlements. However, their viability is questionable because of the low degree of integration.

On the basis of these considerations, I believe that we can bravely call our development policy agricultural development, and let us make it clear to everyone, including net contributors and Hungarian taxpayers, what newer and newer 'functions' necessitate agricultural development. Once we do so, we could also have enough courage to develop a real rural development policy – one that is to reduce territorial disparities.

7. MELLÉKLETEK

M1. Irodalomjegyzék

1. 1996. évi XXI. törvény a Területfejlesztésről és területrendezésről
2. 1999. évi XLI. törvény a területszervezési eljárásról: <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99900041.TV>
3. 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet A kedvezményezett járások besorolásáról
4. AGENDA (1999): Draft of Commission information brochure for the general public on Agenda 2000. Europe's Agenda 2000. http://ec.europa.eu/agenda2000/public_en.pdf, letöltés dátuma: 2018 augusztus 12.
5. AGRION Vállalkozásfejlesztő Iroda 2018: Agrártámogatási Hírlevél 2018/3. szám, Sopron 12pp
6. ÁLDORFAI GY. (2019): A területfejlesztési kutatások térinformatikai eszköztára, Urban 21 konferencia kötet, Veszprém
7. ÁNGYÁN J. – FÉSŰS, I. – PODMANICZKY L. – TAR F. (1999): Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program a környezetkímélő, a természet védelmét és a táj megőrzését szolgáló mezőgazdasági termelési módszerek támogatására. FVM agrár-környezetgazdálkodási tanulmánykötetek. Budapest.
8. ÁSZ Tanulmány (2015 augusztus): a 2007-2013. évi EU költségvetési időszakban Magyarország részére juttatott közösségi támogatások összefoglaló bemutatásáról, értékeléséről Az elemzést készítették: Tóthné Kiss Katalin, Vida Cecília és Literáti Gergő https://www.asz.hu/storage/files/files/Publikaciok/Elemzesek_tanulmanyok/2015/2007_2013_eu_koltsegvetes_i_doszakban_magyarorszag_reszere_juttatott_kozossegi_tamogatasok_osszefoglalo_bemutata_s_ertekelese.pdf?ctid=855 (Letöltés időpontja: 2018.06.02.)
9. BALCSÓK I. (2004): A vidéki térségek munkanélküliségének aktuális kérdései. A Falu, 4., pp. 74–80.
10. BALCSÓK I. (2011): Videkfejlesztési alapismeretek. Szemelvények a vidékfejlesztés témaköréből. Jegyzet, Kézirat, Jászberény
11. BARABÁSI ALBERT-LÁSZLÓ (2018): A képlet - A siker egyetemes törvényei-, Budapest, Libri 280pp
12. BARR N. A. (2004): The Economics of the Welfare State. Oxford University Press, New York.
13. BEARD N. – SWINBANK A. (2001): Decoupled payments to facilitate CAP reform. Food Policy, Elsevier, vol. 26(2), 121-145.
14. BERLINGER Edina–JUHÁSZ Péter–LOVAS Anita (2015): Az állami támogatás hatása a projektfinanszírozásra erkölcsi kockázat és pozitív externáliák mellett Közgazdasági Szemle, LXII . évf., 2015. február (139–171. o.)

15. BIRÓ SZ – SZÉKELY E. – RÁCZ K. FIELDSEND A. F. – MOLNÁR A. – VARGA E. – MISKÓ K. (2014): Innováció a magyar agrár- és vidékfejlesztésben, Agrárgazdasági Könyvek, AKI, 150.
16. BOURGEON J-M. – CHAMBERS R. G. (2000): Stop-and-Go Agricultural Policies, American Journal of Agricultural Economics, 82.1, 1-13 p.
17. BUDAY-SÁNTHA A. (2010): Vidékfejlesztés, Gazdálkodás, Budapest, 54. 7. 792-798 p.
18. BUJÁKI G. – VÖRÖS M. (2003): A PCM módszertan az EU támogatási programok és projektek előkészítésében és megvalósításában, projekttervezés és értékelés alapjai. MEH Területfejlesztési Hivatala -VÁTI Kht. (HU0008-01 PHARE PROGRAM)
19. CAP (2002): Common Agricultural Policy reform, <http://www.euractiv.com/en/cap/common-agricultural-policy-reform/article-10996>, letöltés dátuma: 2019. április 14.
20. CSALLNER A. E. (2015): Bevezetés az SPSS statisztikai programcsomag használatába, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 133pp.
21. CSOMA R. (2017): Vállalati beruházások, uniós támogatások és a versenyképesség összefüggései / Pénzügyi Szemle 2017/1 https://www.penzugyiszemle.hu/documents/csomai-2017-1-mpdf_20170406154724_35.pdf (Letöltés időpontja: 2018.06.02.)
22. CSÓRÉ É. (2013): Agrár- és vidékfejlesztési támogatások rendszere Az őstermelők területalapú támogatásai – Szakdolgozat - Miskolci Egyetem/Állam- és Jogtudományi Kar / Agrár- és Munkajogi Tanszék <http://midra.uni-miskolc.hu/document/14055/6283.pdf> (Letöltés időpontja: 2018.06.02.)
23. DARÁNYI IGNÁC TERV (2012): Darányi Ignác Terv a Nemzeti Vidékstratégia (NVS 2012–2020) végrehajtásának keretprogramja. Vidékfejlesztési Minisztérium. http://www.kormany.hu/download/6/30/70000/DIT_kiadvany_210x148mm_LEADv%C3%A9g%C5%91-v%C3%A9g%C5%91.pdf, letöltés dátuma: 2018. december 8.
24. DEMETER GY., PUPOS T., (2013): Turisztikai projektek menedzsmentje Debrecen, Magyarország : Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum
25. DORGAI L. – UDOVECZ G. (2009): A közvetlen agrártámogatások feltételezett csökkentésének becsült hatásai Magyarországon, Gazdálkodás, 53. évfolyam, 2. szám 128-137.
26. DORGAI L. (1998): Néhány gondolat a „mi tekinthető vidéknek” című vitacikkhez. Gazdalkodás, 5., pp. 60–64.
27. DORGAI L. (2010): Vidék- és területfejlesztés 1., Fogalmak és rendszerezésük, a különböző politikák kapcsolódása - Nyugat-magyarországi Egyetem https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0027_VTEF1/ch01s02.html (Letöltés időpontja: 2018.06.02.)
28. EC (2011a): AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS RENDELETE az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról. http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/legal-proposals/com627/627_hu.pdf, letöltés dátuma: 2019. február 28.

29. EC (2011b): COMMISSION STAFF WORKING PAPER IMPACT ASSESSMENT Common Agricultural Policy towards 2020. European Commission, http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/perspec/cap-2020/impact-assessment/annex4_en.pdf letöltés dátuma: 2019. január 21.
30. EC (2011c): AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS RENDELETE a közös agrárpolitika keretébe tartozó támogatási rendszerek alapján a mezőgazdasági termelők részére nyújtott közvetlen kifizetésekre vonatkozó szabályok megállapításáról. http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/legal-proposals/com625/625_hu.pdf, letöltés dátuma: 2019. február 28.
31. EC DIRECTORATE (1999): EC Directorate General of Agriculture, Info-Paper, 1. www.europa.eu.int/comm/agriculture/external/wto/document/ip2_en.pdf, letöltés dátuma: 2018 december 23.
32. Európai Unió működéséről szóló szerződés: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>, (Letöltve: 2019. 06. 14.)
33. FAZEKAS S. (2010): A magyar vidék talpra állításáért! *Gazdálkodás*. 54. 6. 583-586.
34. FEHÉR A. (2005): A vidékgazdaság és a mezőgazdaság, *Agroinform Kiadó*, Budapest, 336. p.
35. FEKETE P. (1999): EU-konform intervenciók hivatal (kifizető ügynökség) kialakításának kérdései Magyarországon. Budapest: Agrárintervenciók Központ. 21 p.
36. FELDMAN ZS. (2018) *Agro Napló* 2018 december, Hazánk érdeke és elérendő célok a KAP 2020 utáni időszakában 19-20p
37. FERTŐ I. (2013): A vidékfejlesztési programok hatásai a magyar vidék jóllétére: egy lehetséges megközelítés, *MTA KRTK*, Budapest, 54.
38. FICSOR Á. (2006): Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégia Terv és a versenyképesség. *Gazdálkodás*. 50. 6. 2-7.
39. FIDY J. - MAKARA G. : (2005) *Biostatistika*, InforMed 2002 Kft. 219 pp.
40. FONT E. (2001): Alakul a magyar vidék? *A Falu*, 3., pp. 16–19.
41. FORGÁCS CS. (2003): A mezőgazdaság szerepe a vidékfejlesztésben. *Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén (AVA) 2003. április 1-2.* 1-11. <http://www.avacongress.net/ava2003/cd/pdf/D273.pdf>, letöltés dátuma: 2018. december 12.
42. FRANÇOIS NÈGRE / JOSEPHINE MOLLER (2018) A KAP második pillére: a vidékfejlesztési politika http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/hu/displayFtu.html?ftuId=FTU_3.2.6.html (Letöltés időpontja: 2018.06.02.)
43. FVM (2004): Nemzeti Vidékfejlesztési Terv az EMOGA Garanciarészleg Intézkedéseire. <http://www.fvm.hu/doc/upload/200409/nvt1.pdf>, letöltés dátuma: 2019. január 23.
44. FVM (2006): Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program. http://www.fvm.gov.hu/doc/upload/200606/avop_hun_060627.pdf, letöltés dátuma: 2018. december 16.

45. FVM (2007): Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv (2007-2013). Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium. http://www.fvm.gov.hu/doc/upload/200701/umvst_01_12_hivatalosan_benyujtott.pdf, letöltés dátuma: 2019. január 18.
46. GARAI K. (1999): Az Európai Unió. Budapest: Corvina. 147 p.
47. GLATZ F. (2008): Új vidékpolitika. MTA Társadalomkutató Központ. Budapest. 270.p
48. GÖRÖG M. (1999): A projekttervezés mestersége. Aula Kiadó Kft. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest.
49. GREER A. – HIND T. (2012): Inter-institutional decision-making: The case of the Common Agricultural Policy. *Policy and Society* 31 (2012) 331-341.
50. GUJARATI D. N. (2003): Basic Econometrics. McGraw-Hill Higher Education.
51. GUTH L.; KÁPOSZTA J.; KAPRONCZAI I.; LEHOTA J.; MOLNÁR J.; PÉTER B.; PUSKÁS J.; SZÉNAY L.; TÓTH T.; VILLÁNYI L. (2000); Agrárgazdaságtan Budapest, Magyarország : Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, 242 p.
52. HAARTSEN, T., GROOTE, P., HUIGEN, P. P. P. (eds.) (2000): Claiming rural identities: Dynamics, contexts, A vidék fogalma, lehatárolása es új tipológiai kísérlete 33 policies. Van Gorcum, Assen
53. HAJDÚ Z. (1989): Az első „Szocialista” településhálózat-fejlesztési koncepció formálódása Magyarországon (1949–1951). *Tér és Társadalom*, 1. sz. 6–11.
54. HALFACREE, K. H. (1993): Locality and social representation: Space, discourse and alternative definitions of the rural. *Journal of Rural Studies*, 1., pp. 23–37. <http://doi.org/cqs34t>
55. HALMAI P. (2002): Az Európai Unió agrárrendszere. Budapesti Agrárkamara és a Mezőgazda Kiadó közös kiadása. Budapest. 345. p.
56. HALMAI P. (2010): Közös Agrárpolitika. In: KENGYEL. Á. (szerk.): Az Európai Unió közös politikái. Akadémiai Kiadó. Budapest. 247-269.
57. HOGGART, K., BULLER, H., BLACK, R. (1995): Rural Europe: Identity and change. Arnold, London
58. KÁPOSZTA J. - TÓTH T. (2013): Regionális és vidékfejlesztési ismeretek /Elméleti jegyzet/ - Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományok Centruma https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0029_de_regionalis_es_vidékfejlesztési_ism_elmelet/adatok.html (Letöltés időpontja: 2018.06.06)
59. KAPRONCZAI I. - RIDEG M. - SZÉNAY L. (1980): Szabályozás-reagálási vizsgálatok főbb tanulságai a termelőszövetkezetekben. Budapest. Szövetkezeti Kutató Intézet 64 p.
60. KAPRONCZAI I. – UDOVECZ G. (2009): A magyar agrárgazdaság helyzete. *Gazdálkodás*. 53. 6. 532-545.

61. KAPRONCZAI I. (2011): A magyar agrárgazdaság napjainkban, *Gazdálkodás*, 55. évfolyam 7. szám, 615-628.
62. KAPRONCZAI I. (2018) *Agro Napló* 2018 december „Hazánk érdeke és elérendő célok a KAP 2020 utáni időszakában” 22p
63. KELLE V. (2011) /DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS/: A támogatások és a likviditás összefüggéseinek vizsgálata a Békés megyei mezőgazdasági vállalkozásokra SZIE *Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola Gödöllő*
64. KERÉK Z. – MARSELEK S. (2009): A vidékfejlesztés gyakorlata, lehetőségek, intézkedések. Szaktudás Kiadó Ház. Budapest. 404. p.
65. KILIAN S. – ANTÓN J. – SALHOFERA K. – RÖDERA N. (2012): Impacts of 2003 CAP reform on land rental prices and capitalization. *Land Use Policy* 29 (2012) 789-797.
66. KOVÁCS E. (2014): Többváltozós adatelemzés, Typotex Kiadó, p. 245
67. KOVÁCS G. (2008): Az agrártámogatások hasznosulása a gazdálkodói jövedelmekben, *Gazdálkodás*, 52. évfolyam, 3. szám, 200-210 p.
68. KOVÁCS G. (Szerk.) – CZÁRL A. – KÜRTHY GY. – VARGA T. (2008): Az agrártámogatások hasznosulása, *Agrárgazdasági Tanulmányok*, 2008. 2. szám, Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest, 82 p., ISSN 1418 2122, ISBN 978 963 491 5164
69. KOVÁCS T. (2003): Vidékfejlesztési politika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 284. p.
70. LACZKÓ I. (1999): Vidék, vidékfejlesztés. *Gazdalkodas*, 1., pp. 66–67.
71. LAZÁNYIK, LAZÁNYI J, WIWCZAROSKI T (1999): New economy and sustainable land use, In: Lazányi J, Dobránszki J (szerk.) *Agricultural Research in Nyírség Region*. pp. 1767-1770.
72. LAZÁNYI K. (2010): Tudásmenedzsmenttel a vidékfejlesztésért, In: *Lifelong Learning Magyarország Alapítvány (szerk.) Tanulás, tudás, gazdasági sikerek avagy a tudásmenedzsment szerepe a gazdaság eredményességében: tudományos konferencia kiadványa* 407-411. p.
73. LENGYEL L. (2005): A hazai SAPARD pályázatok tapasztalatai és tanulságai. *Gazdálkodás*. XLIX. 1. 1-13.
74. LENGYEL L. (2006): Az AVOP pályázatok vizsgálatának néhány tapasztalata. *Gazdálkodás*. 50. 3. 1-12.
75. LOBLEY M. – BUTLER A. (2010): The impact of CAP reform on farmers’ plans for the future: some evidence from South West England. *Food Policy* 35, 341–348.
76. LOSONCZ M. (2004): Európai Uniós kihívások és magyar válaszok. Osiris Kiadó. Budapest. 274. p.
77. LOVAS A. – RÁBA V. (2013): Állami szerepvállalás a start-up vállalatok finanszírozásában. *Hitelintézeti Szemle*, 12(5), pp. 353–370.

78. LŐRINCZ L. (2007): A járadékszerzés elmélete. Kormányzás, közpénzügyek, szabályozás. 2007/1
79. MAGDA S. (2008): Az agrárgazdaság és vidékfejlesztés az 1960-as évektől az EU csatlakozásig Magyarországon. *Gazdálkodás*. 21/52. 19-25.
80. MÁRTON A (2002): Az Európai Unió vidékfejlesztési politikája. Szaktudás kiadó Rt. <http://www.fvm.gov.hu/doc/upload/200407/videkfejleszttes.pdf> (2018 szeptember 22.)
81. MIZIK T. – VARGA T. (2005): Támogassuk-e a mezőgazdaságot? (Létezik-e az egyetértés egy szűk mezsgyéje az agrártámogatások kérdésében?), *Gazdálkodás*, XLIX. évfolyam, 14. külöнкиadás, 11 p.
82. NAGY L. - BALOGH P. (2013): Ökonometria, Debreceni Egyetem, Debrecen 160 pp.
83. NAGY S. Gy. –LÓRÁND B. (2013): Evaluation of EU fund dependency. Dead weight loss and substitution effect. Megjelent: Pálné Kovács Ilona-Scott, J.-Gál Zoltán (szerk.): *Territorial Cohesion in Europe*. Harthmedia Ltd., Pécs, 109–119. p.
84. NÉMETH R. - SIMON D. (2011): Társadalomstatisztika, ELTE 137pp.
85. NESZMÉLYI A. (2001/a): Setting-up an EU-conform paying agency system in Hungary. In: SZŰCS I. (Szerk.): 1 st International Conference for Young Researchers. Szent István University, Faculty of Economic- and Social Sciences, Gödöllő, 261-266. p.
86. NESZMÉLYI A. (2001/b): EU-konform kifizető ügynökségi intézményfejlesztés Magyarországon. In: POLGÁR J.P, TÓTH I, LENGYEL Z. (Szerk.): VII. Ifjúsági Tudományos Fórum. Veszprémi Egyetem, Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, Keszthely, 2001. március 29. 6 p.
87. NYIRY A. (2014): Pályázati ismeretek az EU-ban – Kiadó: Miskolci Egyetem Földtudományi Kar Közreműködő: Innocenter Kft. 2014. 04. 28. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011_0059_SCORM_MFKGT5068/sco_01_01.htm (Letöltés időpontja: 2018.06.02.)
88. OTK (2005): Az Országgyűlés 97/2005.(XII.25.) OGY határozat az Országos Területfejlesztési Konceptióról <http://www.vati.hu/static/otk/int/interaktiv.html>
89. PALAKOVICS Sz. (2016. június 03.): Újabb reform előtt a Közös Agrárpolitika - http://gazdablog.hu/blog/ujabb_reform_elott_a_kozos_agrarpolitika (Letöltés időpontja: 2018.06.02.)
90. PALOMA S. G. – CIAIAN P. – CRISTOIU A. – SAMMETH F. (2013): The future of agriculture. Prospective scenarios and modelling approaches for policy analysis. *Land Use Policy* 31 (2013) 102-113. pp.
91. POPP J. – MOLNÁR A. (2010): Közös Agrárpolitika 2013 után: kihívások és lehetséges válaszok. *Gazdálkodás*. 1/54. 2-25. pp.
92. POPP J. (2004): Az EU Közös Agrárpolitikájának elmélete és nemzetközi mozgástere. Európai Agrárpolitikai Kft. Budapest. 320. p.
93. POPP J. (2018) *Agro Napló* 2018 december, Hazánk érdeke és elérendő célok a KAP 2020 utáni időszakában 21p

94. QUENDLER, T. (1986): Entwicklungsprogram für die Land- und Forstwirtschaft. LR-Aktuell, Steiermark, 3–14.
95. RADNÓCZY ZS. (2004): Támogatások az Európai Unióban: a közösségi és a tagállami támogatások jogalapja, az összeegyeztethetőség és a jogvédelem kérdései. Akadémiai Kiadó. Budapest. 293. p.
96. RAGGI M. – SARDONINI L. – VIAGGI D. (2013): The effects of the Common Agricultural Policy on exit strategies and land re-allocation, *Land Use Policy* 31 (2013) 114–125. pp.
97. RITSON C., – HARVEY R. (1997): *The Common Agricultural Policy*. 2nd edition. UK: CAB International, Wallingford. 440. p.
98. RIZOV M. (2004): Rural development and welfare implications of CAP reforms. *Journal of Policy Modeling*. 26. 209–222. pp.
99. Római Szerződések (1957): 345 p.
100. ROMÁNY P. (2003): A vidék öröksége. *Debreceni Szemle*, 3., pp. 456–469.
101. RYE, J. F. (2006): Rural youths' images of the rural. *Journal of Rural Studies*, 4., pp. 409–421. <http://doi.org/d8j33c>
102. SAJTOS L. – MITEV A. (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv, Alinea Kiadó, Budapest, 402. p.
103. SAPARD PROGRAM ÉRTÉKELÉSE (2007): A SAPARD PROGRAM EX-POST ÉRTÉKELÉSE dokumentum. http://sapard-avop-nvt.kormany.hu/download/f/e9/10000/SAPARD_expost_Magyarorsz%C3%A1g.pdf letöltés dátuma: 2019. november 28.
104. SAPARD TERV (1999): MAGYARORSZÁG SAPARD TERVE 2000-2006 dokumentum. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium. <http://sapard-avop-nvt.kormany.hu/download/5/0a/10000/Magyarorsz%C3%A1g%20SAPARD%20terve%202000-2006.pdf> letöltés dátuma: 2018. november 6.
105. SPIEGEL, M. R. (1995): *Statisztika, Elmélet és gyakorlat*, PANEM-McGraw-Hill, Budapest, 1995, pp. 546.
106. SPSSABC (2020): Pearson korreláció <https://spssabc.hu/leiro-statisztika/> letöltés dátuma: 2020. február 6.
107. STIGLITZ J. E. (2000): *A kormányzati szektor gazdaságtana*. KJK–Kerszöv, Budapest.
108. SZILÁGYI J. E. (2010): A támogatások rendszere az agráriumban és a vidékfejlesztésben. In: CSÁK Csilla (szerk.): *Agrárjog. A magyar agrárjog fejlődése az EU keretei között*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2010.
109. SZŰCS D. (2017): *Magyarország mezőgazdaságának történelmi áttekintése 593-594 p. - Vállalkozásfejlesztés a XXI. században* Budapest, 2017.
110. TÉRPORT (2012): *Nemzeti Vidékstratégia 2012-2020*, Vidékfejlesztési Minisztérium. http://www.terport.hu/webfm_send/2767 letöltés dátuma: 2019. február 2.

111. TÓTH T. - KÁPOSZTA J. (2011): Térségi tervezés és programozás, TÁMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0034 Pannon Egyetem 180p.
112. TÓTH T. - KÁPOSZTA J. (2014): Tervezési módszerek és eljárások a vidékfejlesztésben, Szent István Egyetemi Kiadó Gödöllő, 158p.
113. TÓTH T. – MÁTÉ P. (2013): Vidékfejlesztés a döntéshozatali eljárások tükrében, In: A falutipológiától a marketingföldrajzig, (szerk: Tiner Tibor–Tóth Tamás) SZIE Kiadó, Gödöllő, 217-236. pp.
114. TÓTH T. (2009): Terület- és vidékfejlesztés, In: Tóth T, Pupos T, Görög M Tóth T (szerk.) Terület- és projekttervezés. 190 p. Budapest: Szaktudás Kiadó Ház, (ISBN:978-963-9935-14-3) pp. 9-21.
115. TÓTH T. (2019): Sikeres/jó önkormányzati működés gazdaságbiztonsági és szociális/társadalmi biztonsági dimenziói Gödöllő, Magyarország, Szent István Egyetemi Kiadó (2019) , 148 p.
116. TÓTH T. -KÁPOSZTA J. - PUSKÁS J. (2014): Regionális gazdaságfejlesztés és menedzsment Gödöllő: Szent István Egyetemi Kiadó, ISBN:978-963-269-404-7) 124 p.
117. TÖRÖNÉ DUNAY A. (2012): A Közös Agrárpolitika reformja – új lehetőség a felzárkózásra? Gazdálkodás. 6/56. 500-511. pp.
118. TRÓN ZS. (2008): Az európai uniós támogatások hatásának a vizsgálata, Competitio, 7. évf. 1. sz. 83-101. pp.
119. UDOVECZ G – PESTI CS. – KESZTHELYI SZ. (2012): Nyertes és vesztes gazdaságok Magyarországon. Gazdálkodás. 5/56. 387-397. pp.
120. UDOVECZ G. (2007): Az európai agrárpolitika eszményei és realitásai. Gazdálkodás. 51. 2. 1-9.
121. UDOVECZ G. (2010): A Közös Agrárpolitika reformja magyar (kutatói) szempontból. Gazdálkodás. 7/54. 717-730. pp.
122. UDVARDY P. (2010): Agrár- és vidékfejlesztési stratégiák regionális alkalmazása 6., PHARE, SAPARD, AVOP, NVT - Nyugat-magyarországi Egyetem https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0027_AVF6/ch01s02.html (Letöltés időpontja: 2018.06.06)
123. UGRÓSDY GY., TÓTH T., KESZTHELYI K., PESTI CS., (2009): az ÚMVP I. tengelyes intézkedéseinek működéséről Készítette: Emberi Erőforrások Fejlesztése Alapítvány Készült az FVM VKSZI megbízásából a Szent István Egyetemen, Gödöllőn 2009. április 16-17-én megrendezett workshop eredményei alapján 2009. július Szerkesztette: Keszthelyi Krisztián Közreműködött: Koller Zsanett; Németh Péter, SZIE; Péli László, SZIE; Ritter Krisztián, SZIE; Zimmermann Rita
124. ÚMFT (2007): Új Magyarország Fejlesztési Terv. http://pik.elte.hu/file/_j_Magyarorsz_g_Fejleszt_si_Terv__MFT_.pdf letöltés dátuma: 2019 február 19.
125. VARIAN H. R. (2005): Mikroökonómia középfokon. Akadémiai Kiadó

126. VÁSÁRY M. (2008): Az agrártámogatási rendszer adaptációja (A közvetlen támogatások implementációjának egyes összefüggései). Doktori (PhD) értekezés. Szent István Egyetem. Gödöllő. 183. p.
127. VIAGGI D. – PALOMA S. G. – MISHRA A. – RAGGI M. (2013): The role of the EU Common Agricultural Policy: Assessing multiple effects in alternative policy scenarios. Land Use Policy 31 (2013) 99-101.
128. Vidékfejlesztési politika, 2014–2020 (2016. 12. 23.) https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020_hu (Letöltés időpontja: 2018.06.02.)
129. VÖRÖS M. (2004): Versenyképes projektek és pályázatok Tatabánya, TRI-MESTER Bt.
130. WEISZ M. – KOVÁCS L. (2007): Agrár- és vidékfejlesztési programok Magyarországon (2002-2013) elért és várható eredmények. Gazdálkodás. 51. 4. 59-72. pp.
131. WENZEL G. (1887): Magyarország mezőgazdaságának története, Kiadja a M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA. Budapest, Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája 8-9. p
132. WIGGINS S. – BROOKS J. (2010): The use of input subsidies in developing Countries. Global Forum on Agriculture. 29-30 November 2010. Policies for Agricultural Development, Poverty Reduction and Food Security. p. 22.
133. WYTRZENS, H. K. (1994): Agrarplanung. Böhlau Verlag, Wien, Köln. Weimar

M2. PM KKV eszközbeszerzés pontozása

A GAZDÁLKODÓ SZERVEZET VAGY EGYÉNI VÁLLALKOZÓ TELJESÍTMÉNYE		0-23
Működés időtartama	2 lezárt üzleti évnél kevesebb: 2 pont 2 lezárt, teljes üzleti év: 4 pont 3-5 lezárt, teljes üzleti év: 6 pont 5, vagy több lezárt, teljes üzleti év: 8 pont	2/4/6/8
Üzemi eredmény aránya [(utolsó lezárt év üzemi (üzleti) eredmény + utolsó lezárt év kamatráfordítás) / utolsó lezárt év mérlegfőösszeg]* 100	4,00 % és az alatt: 0 pont 4,01 % - 20,00 %: 1 pont 20,01 % és afelett: 2 pont	0/1/2
Nettó árbevétel arányos beruházás [2*összes elszámolható költség / (utolsó lezárt év éves nettó árbevétel vagy adóalapba beszámított bevétel + utolsó előtti lezárt év éves nettó árbevétel vagy adóalapba beszámított bevétel)]*100 Egyéves működés esetén: 2*összes elszámolható költség / a lezárt üzleti év éves nettó árbevételének kétszerese*100	3,01%-10,00% vagy 85,01%-100,00%: 1 pont 10,01 % - 15,00 % vagy 70,01 % - 85,00 %: 2 pont 45,01 % - 70,00 % között: 3 pont 15,01%-45,00%: 4 pont	0/1/2/3/4
A támogatandó kkv vagy EV jelentős növekedési potenciállal rendelkezik	A vállalkozás a pályázat benyújtását megelőző harmadik lezárt üzleti évben kimutatott nettó árbevételét az azt követő két év valamelyikében kimutatott nettó árbevétele 1-3 %-kal meghaladta: 1 pont 3-5 %-kal meghaladta: 2 pont legalább 5%-kal meghaladta: 3 pont Amennyiben a vállalkozás két lezárt üzleti évvel rendelkezik, akkor a pályázat benyújtását megelőző második üzleti évben kimutatott nettó árbevételét az azt követő év kimutatott nettó árbevétele 1-3 %-kal meghaladta: 1 pont 3-5 %-kal meghaladta: 2 pont legalább 5%-kal meghaladta: 3 pont	0/1/2/3
Befektetett eszköz arányos beruházási érték [összes elszámolható költség / (utolsó lezárt év immateriális javak + utolsó lezárt év tárgyi eszközök)]*100	10,00% alatt és 100,00% felett: 0 pont 70,01%-100,00% és 10,00%-40,00%: 3 pont 40,01%-70,00%: 6 pont	0/3/6
A BERUHÁZÁS GAZDASÁGI HATÁSA		0/6
A Kiírás által előnyben részesített tevékenységű vállalkozás támogatása	A Pályázó főtevékenysége, vagy a támogatási igény alapját képező tevékenysége a TEÁOR 21 (gyógyszeripar), TEÁOR 26 (elektronika), 28 (gép, gépi berendezés gyártása) TEÁOR 29-30 (járműgyártás), vagy a TEÁOR 16, 31, 41, 42, 43 (építőipar támogatása) alá tartozik.	
A BERUHÁZÁS KÖLTSÉGHATÉKONYSÁGA, PÉNZÜGYI MEGVALÓSÍTHATÓSÁGA		0-9
A beruházás reális piaci áron került megtervezésre. A Pályázati Kiírásban rögzített belső arányokra vonatkozó feltételek teljesítése bemutatásra és betartásra került. Indokolt, reális, piaci áraknak	A) A beruházás költséghatékonysága A Pályázó számos eszközt indokolatlanul kíván beszerezni: 0 pont A Pályázó többségében a valóban fontos és az igények kiszolgálásához valóban szükséges eszközöket kívánja megvásárolni: 2 pont	

megfelelően tervezett költségelemek kerültek betervezésre.	A Pályázó csak a valóban fontos és az igények kiszolgálásához valóban szükséges eszközöket kívánja megvásárolni: 3 pont B) A beruházás pénzügyi megvalósíthatósága A kötelezően csatolandó mellékletek 5. sorában rögzítetteknek megfelelő árajánlatokkal alátámasztva bemutatásra kerül az eszközbeszerzés várható költsége, kizárólagos magyar forgalmazó esetén az erre vonatkozó forgalmazói igazolás csatolásra került: Az eszközök többségére nem áll rendelkezésre árajánlat: 0 pont Néhány eszközre nem áll rendelkezésre árajánlat: 1 pont Minden beszerzendő eszközre rendelkezésre áll árajánlat, azonban sok esetben ezek mennyiségi vagy minőségi szempontból nem megfelelőek: 2 pont Minden beszerzendő eszközre rendelkezésre áll árajánlat, azonban néhány esetben ezek mennyiségi vagy minőségi szempontból nem megfelelőek: 4 pont Minden beszerzendő eszköz kapcsán rendelkezésre áll a szükséges mennyiségű és minőségű árajánlat: 6 pont	
A BERUHÁZÁS KOMPLEXITÁSA		0/2/4/6
A beruházás kapcsolódása a Pest megye célzott pénzügyi támogatása programhoz	A beruházás kapcsolódik egy olyan fejlesztéshez, amely a PM_KKV_2016 pályázati kiírásban támogatott volt: + 2 pont , a VEKOP 1.2.1-16, vagy a VEKOP 1.2.2-15 pályázati kiírásban támogatott volt: + 2 pont a 2007-2013-as uniós támogatási időszak valamely vállalkozásfejlesztést célzó pályázati kiírásában támogatott volt: + 2 pont	
TERÜLETI KIEGYENLÍTŐDÉS ÉS VERSENYKÉPESSÉG		0/2/4
A kedvezményezett járások besorolásáról szóló 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alapján a beruházás kedvezményezett vagy regionális szempontból kedvezményezett járásban valósul meg. A kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről szóló 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet alapján besorolt településen valósul-e meg a fejlesztés.	A beruházás kedvezményezett vagy regionális szempontból kedvezményezett járásban vagy társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett és/vagy jelentős munkanélküliséggel sújtott településen valósul meg (2 pont) Kedvezményezett járások: Szobi járás, Ceglédi járás, Nagykőrösi járás, Nagykáta járás Regionális szempontból kedvezményezett járások: Dabasi járás, Aszódi járás, Ráckevei járás Társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett és/vagy jelentős munkanélküliséggel sújtott települések: Jászkarajenő, Nagyborzsöny vagy Tatárszentgyörgy	
A beruházás Pest megye kiemelt fejlesztési övezetében, a Ferihegyi Gazdasági Övezet területén valósul meg	A Ferihegyi Gazdasági Övezet településeinek valamelyikén valósul meg a beruházás. Érintett települések Pest Megye Közgyűlésének 12/2015. (IX.07.) önkormányzati rendelete alapján: Alsónémedi; Dabas; Dunaharaszti; Ecsér; Felsőpakony; Gyál; Gyömrő; Maglód; Monor; Nagytarcsa; Ócsa; Pécel; Péteri; Újhartyán; Üllő; Vecsés. (2 pont)	
A BERUHÁZÁS EREDMÉNYESSÉGE		0/2/4
A Pályázó a fejlesztés szempontjából releváns opcionális indikátorok esetében célérték többletvállalást tesz.	A Pályázó a kötelező indikátorvállaláson felül alkalmazott(ak) megőrzése vonatkozásában is vállalást tesz. (2 pont) A Pályázó a kötelező indikátorvállaláson felül új alkalmazott(ak) vonatkozásában is vállalást tesz. (4 pont)	
A BERUHÁZÁS ILLESZKEDÉSE A TERÜLETFEJLESZTÉSI PROGRAMHOZ		0/3

<p>A beruházás elősegíti a Pest Megyei Területfejlesztési Program megvalósítását, hozzájárul a területi kiegyenlítődéshez, a megye versenyképességének javításához 0 pont esetén a pályázat az értékelés egyéb pontszámaitól függetlenül elutasításra kerül!</p>	<p>GD1.f Üzleti környezet fejlesztése nem kapcsolódik: 0 pont kapcsolódik: 3 pont</p>	
<p>Összesen</p>	<p>55</p>	

M3. A logisztikus regresszió számítás során használt mutatók korrelációs mátrixa

	Constant	@árbevétel	@igényelttámogatás	@2.Befektetteszközarányosberuházás	@3.árbevarányostámogatás	@4.likviditás	@5aeredményességészkozarányos	@5beredményességárbevételarányos	@6a.Tőke ellátottság I.	@6b.Tőke ellátottság II.	@7.felhalmozotttőkearányostámogatás	@8.Finanszírozhatóság	@9.Befektetteszközaránya	@projektég(1)	
Step 1	Constant	1,000	-,043	-,006	-,147	-,049	-,072	-,068	,070	-,024	-,006	-,019	-,075	-,368	-,906
	@árbevétel	-,043	1,000	-,523	,002	,278	,040	,008	,026	-,058	,054	-,012	-,010	,032	-,025
	@igényelttámogatás	-,006	-,523	1,000	,015	-,384	,034	-,004	,010	,003	-,007	,019	-,024	,003	-,006
	@2.Befektetteszközarányosberuházás	-,147	,002	,015	1,000	-,090	-,103	-,075	,038	,043	-,033	-,008	-,067	,140	,107
	@3.árbevarányostámogatás	-,049	,278	-,384	-,090	1,000	-,061	-,017	-,037	,031	-,019	-,048	-,233	-,113	,032
	@4.likviditás	-,072	,040	,034	-,103	-,061	1,000	,063	-,027	-,013	-,060	-,013	,031	,159	,058
	@5aeredményességészkozarányos	-,068	,008	-,004	-,075	-,017	,063	1,000	-,439	-,055	,012	,004	,016	,132	-,002
	@5beredményességárbevételarányos	,070	,026	,010	,038	-,037	-,027	-,439	1,000	,011	-,013	,001	,009	-,029	-,061
	@6a.Tőke ellátottság I.	-,024	-,058	,003	,043	,031	-,013	-,055	,011	1,000	-,984	-,001	,021	,040	,029
	@6b.Tőke ellátottság I.	-,006	,054	-,007	-,033	-,019	-,060	,012	-,013	-,984	1,000	,014	-,011	-,061	-,032
	@7.felhalmozotttőkearányostámogatás	-,019	-,012	,019	-,008	-,048	-,013	,004	,001	-,001	,014	1,000	-,017	,024	-,010
	@8.Finanszírozhatóság	-,075	-,010	-,024	-,067	-,233	,031	,016	,009	,021	-,011	-,017	1,000	-,072	,074
	@9.Befektetteszközaránya	-,368	,032	,003	,140	-,113	,159	,132	-,029	,040	-,061	,024	-,072	1,000	,061
	@projektég(1)	-,906	-,025	-,006	,107	,032	,058	-,002	-,061	,029	-,032	-,010	,074	,061	1,000

M4. Mélyinterjú kérdések

Mi a véleménye a pályázati rendszer általános működéséről?

Hogyan értékeli a pályázatokhoz kapcsolódó bírálati és adminisztrációs folyamat működését?

Mi a véleménye az ÚMVP beruházási kérelmek esetében használt pontozási szempontokról?

Mit tart elfogadhatónak és a beruházási döntések szempontjából megalapozottnak, mely szempontok alkalmazását javasolná vagy vetné el?

A projekt cégek definíciójára nincsen egyértelműen elfogadott szakirodalmi megfogalmazás. Hogyan írná le ezt a fogalmat?

Mi a véleménye a projektcégek támogatásáról?

Mi alapján minősítene egy támogatási kérelmet sikeresnek?

Véleménye szerinti az igényelt támogatási összeghez képest mekkora összegű támogatás megítélése mondható még sikeresnek?

Mi a véleménye az ÚMVP során alkalmazott üzleti és pénzügyi terv pontozásról?

A pontozást tekintve milyen trükkökkel, anomáliákkal találkozott a gyakorlat során?

A pályázatok elszámolásával és a kapcsolódó feladatok kivitelezésével kapcsolatban milyen tapasztalatai vannak?

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Dr. Tóth Tamásnak, aki a sikeres vadászati vizsga után feltette a már sokat hallott kérdést, hogy mikor kívánom a disszertációm elkészíteni. Nőgatása, szakmailag kritikus hozzáállása, az elakadások során tett építő javaslatai nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a 15 éves szakmai utam után a tudomány területén is előrelépést tegyek, és a korábban pályázatírásban szerzett szakmai tapasztalataimat a tudomány területén is hasznosítsam!

Köszönöm kollégáim segítõ hozzáállását, különösen Áldorfai György és Bakos Izabella segítségét, akik az egyes elemzõ szoftvereket használata és a kapott adatok értelmezése során nyújtottak segítõ jobbot!

Köszönöm a NAIK AKI munkatársainak a segítségét, akik nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy olyan adatbázisokat kapcsoljak össze, melyekre korábban nem volt példa és így jussak új tudományos eredményekre!

Köszönöm bátyám, Szilárd, hozzáállását, aki példaként szolgált végig a disszertáció elkészítésében, és adatokat nyújtott mind a jelenlegi dolgozatomhoz mind pedig az eddig megírt tudományos cikkeimhez!

Végezetül köszönöm feleségem, Dóra kitartását, aki mind a munkában, mind pedig otthon helyt állt, és ezzel lehetőséget biztosított arra, hogy az üzleti életben elért sikerek után a tudományban is sikereket érhessek el!

"A siker azt jelenti, hogy a legjobbat hozzuk ki magunkból azokkal az eszközökkel, amik rendelkezésünkre állnak."

- Zig Ziglar -